

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Kateřina Jindřichová

Je KSČM antisystémová strana?

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Bc. Kateřina Jindřichová**

Vedoucí práce: PhDr. Miloš Brunclík, Ph.D.

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

JINDŘICHOVÁ, Kateřina. *Je KSČM antisystémová strana?* Praha: 2014. 92 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Miloš Brunclík, Ph.D.

Anotace

Cílem této práce je posouzení antisystémovosti Komunistické strany Čech a Moravy. Teoretický rámec pro posouzení antisystémovosti KSČM je sestaven na základě děl autorů, kteří se teorií antisystémovosti zabývali – v první řadě se jedná o teorii G. Sartoriho a autory na něj navazující. Následně vyvozují operacionalizovanou definici antisystémovosti, kterou pak aplikují v praktické části. Tuto definici dělím na dva hlavní body: delegitimizující vliv a demokratičnost. Metodou práce je převážně chronologická analýza sjezdových dokumentů KSČM, jakožto stěžejních vnitrostranických materiálů. Dále budou analyzovány dokumenty popisující možnou podobu budoucí socialistické společnosti, jíž chce KSČM dosáhnout. V závěru docházím k tomu, že KSČM naplňuje znaky antisystémovosti pouze částečně.

Annotation

The aim of the thesis is to find out, if is the Communist Party of Bohemia and Moravia an anti-system party. The theoretical framework shall be based on works by authors who have dealt with the theory antisystemicity. First of all, the theory G. Sartori and authors, who follow him. I deduce from this operationalized definition of antisystemicity which is applied in the practical part. This definition is divided into two main points: delegitimizing effect and democracy. The thesis uses analytical method to reach its goal, primarily analyzes the intra-party documents. This thesis will also analyze documents describing the future look of the socialist society that the KSČM would like to achieve. In conclusion I come to the fact that the Communist Party fulfill features of antisystemicity only partially.

Klíčová slova: antisystémovost, Komunistická strana Čech a Moravy, delegitimizace, demokracie, hrozba, politický systém.

Keywords: antisystemicity, Communist Party of Bohemia and Moravia, delegitimization, democracy, threat, political system.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jsem jen uvedenou literaturu a prameny.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. května 2014

Kateřina Jindřichová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu své diplomové práce PhDr. Miloši Brunclíkovi, Ph.D. za cenné připomínky při psané této práci. Dále děkuji Knihovně Bohumíra Šmerala za poskytnutí interních materiálů KSČM.

Teze diplomové práce

Nástin tématu:

Tématem diplomové práce je posouzení antisystémovosti Komunistické strany Čech a Moravy jakožto jedné z komunistických stran na území bývalého východního bloku, která neprošla transformací, o čemž mimo jiné svědčí i její název. Názory na KSČM se různí jak mezi laiky, tak mezi odborníky. Jedna skupina má z této strany obavy, pro druhou nepředstavuje nebezpečí ve formě narušení dosavadního demokratického režimu. Podstatné je, že strana má dlouhodobě relevantní pozici, nejedná se tedy o marginální subjekt v českém politickém systému. KSČM je i po roce 1989 součástí zákonodárního sboru ČR, a to v obou komorách. V současné době se jí daří i na komunální úrovni, konkrétně v krajích.

Cíl práce:

Základní hypotézou této práce bude, zda poměrně signifikantní pozice KSČM na české politické scéně podkopává nastolený režim v České republice po roce 1989? Popřípadě zda by ho podkopávala, kdyby k tomu měla více prostředků? V tomto směru je důležité upozornit, že i přes zmiňovanou poměrně významnou pozici KSČM v našem politickém systému má tato strana alespoň na parlamentní úrovni, na níž se bude práce hlavně soustředit, vyděračský potenciál, nikoliv koaliční, tudíž jsou i její manévrovací schopnosti, co do výkonu exekutivy, do jisté míry omezeny. Strana nebyla od pádu komunistického režimu součástí vládní koalice.

Metody:

Metodou práce bude převážně analýza. Teoretický rámec pro posouzení antisystémovosti KSČM bude sestaven na základě děl autorů, kteří se teorií antisystémovosti politických stran zabývali. V první řadě se jedná o Giovanniho Sartoriho, dále pak o autory na něj navazující. Budou vyhodnoceny základní definiční znaky, které s největší pravděpodobností poukazují na to, zda KSČM představuje ohrožení pro dosavadní režim. V závěru práce bude vyhodnoceno, jestli lze KSČM považovat za antisystémovou stranu, a to na základě definičních znaků antisystémovosti vytyčených v teoretické části práce. A zda tedy KSČM podkopává současný režim a je potřeba se snažit tuto stranu izolovat.

Předběžná osnova:

- **1. Rozbor pojmu** – bude základem teoretické části této práce. Tj. co je to antisystémovost, antisystémová politická strana, co je jejím cílem a jak se projevuje na základě pojetí různých autorů. Na základě uchopení pojmu různými autory bude utvořen teoretický rámec sloužící pro účely této práce.
- **2. základní projevy a sebe prezentace KSČM** – programatika, stanovy, sjezdy, veřejná prohlášení čelních představitelů
- **3. Méně viditelné projevy a fungování**
např. komunistický tisk – Haló noviny, postoj KSČM k zahraničí - ostatní komunistické země nebo komunistické strany a vztah k nim apod.

Předběžný seznam literatury:

Fiala, Petr ed.. *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Masarykova univerzita. 1998. ISBN 80-210-1798-8.

Fiala, Petr – Holzer, Jan – Mareš, Miroslav – Pšeja, Pavel. *Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v České republice*. Brno: Masarykova univerzita. 1999. ISBN 80-210-2249-3.

Kubát, Michal ed. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia. 2004. ISBN 80-86432-92-0.

Kubát, Michal. *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi*. Praha: Dokořán. 2010. ISBN 978-80-7363-285-4.

Navrátil, Jiří. Nástin teoretické typologie antisystémových aktérů. In *Politologický časopis*. 16/2, s. 148 – 167.

Sartori, Giovanni . *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur podnětů a výsledků*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2001. ISBN 80-85850-94.

Obsah

Úvod.....	3
1. Teorie antisystémovosti	5
1.1. Sartoriho koncept antisystémové strany	5
1.1.1. Kritické zhodnocení Sartoriho	7
1.2. Capocciova specifikace Sartoriho konceptu.....	10
1.2.1. Kritické zhodnocení Capoccii	13
1.3. Přístup Michala Kubáta (modifikace Sartoriho a Capoccii).....	15
1.3.1. Kritické zhodnocení Kubáta.....	17
1.4. Objekt antisystémové strany – režim vs. systém.....	18
1.4.1. Přístup Jiřího Navrátila.....	20
1.5. Populistické strany a anti-political-establishment party	22
1.6. Operacionalizace pojmu antisystémová strana.....	24
1.6.1. Znaký důležité pro zachování demokratického uspořádání	25
1.6.2. Jak zkoumat antisystémovost?	29
2. Utváření identity – komunisté po listopadu 1989	32
2.1. Mimořádný sjezd KSČ	32
2.2. Vznik Komunistické strany Čech a Moravy – nástupkyně KSČ?.....	33
2.3. Proč se KSČM výrazně nereformovala -srovnání s Polskem a Maďarskem	34
2.4. Diskuze o názvu strany.....	36
2.5. Hledání identity z vnitrostranického pohledu (alternativy vývoje)	37
3. Oficiální dokumenty.....	40

3.1.	Stanovy KSČM.....	40
3.2.	Vybrané obsahové dokumenty sjezdů KSČM.....	45
3.2.1.	Olomoucký sjezd.....	46
3.2.2.	Kladenský sjezd.....	49
3.2.3.	Prostějovský sjezd	52
3.2.4.	Liberecký sjezd	53
3.2.5.	Sjezd ve Žďáru nad Sázavou.....	57
3.2.6.	Českobudějovický sjezd	60
3.2.7.	Sjezd v Hradci Králové	61
3.2.8.	Sjezd v Liberci	63
4.	Socialistická společnost.....	66
5.	Vybrané postoje KSČM k zahraniční politice.....	73
5.1.	Postoj k členství v NATO.....	73
5.2.	Postoj k evropské integraci a členství ČR v EU.....	74
6.	Závěr.....	76
7.	Summary	80
8.	Seznam zdrojů	81

Úvod

Tato diplomová práce si klade za cíl posouzení antisystémovosti Komunistické strany Čech a Moravy. Důvodem ke zpracování tohoto tématu byla zejména neutichající diskuze o povaze KSČM. Dvacet pět let od tzv. sametové revoluce existence komunistické strany v politickém systému České republiky vyvolává kontroverze. Toto téma rozděluje odbornou i laickou veřejnost. Samotný fakt, že je působení KSČM schopné vyvolávat takto velkou pozornost, stojí za to, se tímto tématem dále zabývat, i přesto, že se mu v českém prostředí věnuje nejeden autor.

Dalším poměrně zásadním faktem je, že v případě KSČM se rozhodně nejedná o marginální politický subjekt. Strana je konstantní složkou stranicko-politického systému České republiky. Od roku 1992 je spolu s ČSSD a ODS jednou ze tří stran nepřetržitě obsazujících křesla v dolní komoře Parlamentu ČR (Kunštát, 2013, s. 246). Nezanedbatelnou roli sehrává i na komunální úrovni. To by ovšem nebylo důvodem ke znepokojení, nebýt toho, že se jedná o nástupnickou stranu bývalé monopolní KSČ, u níž je neoddiskutovatelným faktem její nedemokratický charakter. A toho, že si se KSČM rozhodla zachovat svoji komunistickou identitu. Znáмым faktem také je, že ne jednou byla řešena otázka zákazu této strany.¹

Základní hypotézou této práce tedy je, zda můžeme KSČM považovat za stranu antisystémovou, případně kolik vytyčených znaků antisystémovosti naplňuje. Práce vychází z vlastní operacionalizované definice antisystémovosti. Důvodem je, že operacionalizovanou definici lze lépe aplikovat než dosavadní, spíše teoretické, definice antisystémovosti.

Zdrojů ke zpracování tohoto tématu je poměrně dost. Teoretická část práce vychází především z díla Giovanniho Sartoriho, konkrétně z knihy *Strany a stranické systémy schéma pro analýzu*, kde Sartori nastiňuje antisystémovost a Giovanniho Capocci, který ve své stati *Anti-System Parties. A Conceptual Reassessment* navazuje na Sartoriho. Praktické části pak dominují především vnitrostranické materiály KSČM. Z odborné literatury na téma KSČM a komunismus vůbec lze pak vyzdvihnout poměrně obsáhlou knihu s názvem *Komunismus*

¹Dokladem, že hrozba zákazu nad KSČM visí v podstatě dodnes, jsou například diskuze z roku 2011. Blíže viz [Ceskatelevize.cz](http://www.ceskatelevize.cz) *Vláda chce zakázat KSČM, začala sbírat podklady*. [online]. 14. 2. 2011. [cit. 2014 – 05 -10]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/115430-vlada-chce-zakazat-kscm-zacala-sbirat-podklady/>>.

v *České republice* od kolektivu brněnských autorů, konkrétně Petra Fialy, Miroslava Mareše, Jana Holzera a Pavla Pšejji.

Práce je členěna celkem do pěti kapitol. První teoreticko-metodologická se věnuje diskuzi o pojmu „antisystémová strana.“ Jsou zde rozebírány a hodnoceny koncepty jednotlivých autorů, posléze vytyčena vlastní definice antisystémovosti. Druhá kapitola se zabývá komunistickým hnutím po listopadu 1989, což je spojeno se samotným vznikem KSČM a následným hledáním stranické identity, včetně diskuze o případné změně názvu strany. Třetí kapitola je nejrozsáhlejší a je stěžejní částí práce, obsahuje analýzu stanov a sjezdových dokumentů KSČM. Čtvrtá navazuje na třetí kapitolu a zabývá se představou budoucí socialistické společnosti, jíž chce KSČM dosáhnout. Pátá kapitola, uzavírající tuto práci nastiňuje postoje KSČM k hlavním mezinárodním subjektům, jichž je ČR součástí, a to Severoatlantické alianci a Evropské unii. V závěru pak bude potvrzena či vyvrácena základní hypotéza, zda je KSČM antisystémová strana. Pravděpodobně však nelze dojít k naprosto jednoznačné odpovědi.²

²Práce se mírně odchyluje od své původně předpokládané struktury uvedené v projektu práce. Odůvodnění současné struktury práce je obsaženo na konci první kapitoly.

1. Teorie antisystémovosti

V současné sociální vědě se můžeme setkat s dvěma hlavními přístupy pracujícími s kategorií antisystémovosti. První z nich, pro účel této práce významnější, pracuje s konceptem antisystémové politické strany. Druhý se zabývá konceptem antisystémových hnutí, tento přístup vychází z historizující makro-sociální perspektivy zkoumající vznik a dynamiku sociálních hnutí v teoretickém rámci mezinárodní politické ekonomie (Navrátil, 2009, s. 149). Tato práce se ale bude zabývat výhradně konceptem antisystémové politické strany.

Autorství pojmu antisystémová strana je připisováno italskému politologovi Giovannimu Sartorimu, ale dle Hanse Daaldera,³ byl tento pojem používán v politické vědě již od začátku 60. let 20. století. Tehdy s ním operovali vědci pracující na projektu komparativního výzkumu opozice, z čehož později vzešlo dílo editované Robertem Dahlem – *Political Opposition in Western Democracies* (1966) (Capoccia, 2002, s. 11).⁴ Sartorimu však nelze upírat, že právě díky jeho známé knize z roku 1976 *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*,⁵ se tento pojem dostal do širšího povědomí, a to nejen výlučně politologického. A je to právě Sartoriho koncept antisystémové strany, na nějž začali navazovat další autoři a pokusili se jej různě modifikovat.

1.1. Sartoriho koncept antisystémové strany

Giovanni Sartori ve své výše zmíněné knize hovoří o výskytu antisystémových stran v souvislosti s tzv. polarizovaným pluralismem (typem stranického systému). Přítomnost relevantních antisystémových stran uvádí hned jako první znak polarizovaného pluralismu. Sartori se konkrétně zmiňuje o přítomnosti antisystémové opozice, a to převážně komunistického nebo fašistického druhu (Sartori, 2005, s. 136). To ovšem neznamená, že by tento koncept nemohl být aplikován i na strany jiného typu.

Důležité je zdůraznit slovo relevantní strana. To je podle Sartoriho ta strana, která disponuje koaličním nebo vyděračským potenciálem. Zjednodušeně řečeno to znamená, že má

³ G. Capoccia se odvolává na osobní komunikaci s H. Daadlerem (Capoccia, 2002, s. 11).

⁴ Michal Kubát dále upozorňuje, že tento princip byl známý minimálně už v 50. letech. Objevoval se v Duvergerově klasifikaci cílů opozice v kategorii „boje o základní principy“ (Kubát, 2007, s. 120).

⁵ V této práci budu používat český překlad z roku 2005.

ve stranickém systému nějaký význam, buď se stává vládním koaličním partnerem, nebo je alespoň brána v úvahu jako potenciální koaliční partner. Pak je to strana disponující koaličním potenciálem. Relevantní je ale i strana, která je naopak z participace na vládní koalici ostatními aktéry stranického systému vyloučena, a ti se naopak mohou spojovat proti ní. Její samotná existence ovlivňuje taktiku ostatních stran. Rozhodně se tedy nejedná o stranu s marginálním významem. Tato strana je pak nositelkou vyděračského potenciálu (Sartori, 2011, s. 45 – 46, Kubát, 2007b, s. 233).

Sartori dále rozděluje definici na tzv. širší a užší (přísnou). V rámci širšího chápání antisystémových stran Sartori tvrdí, že všechny strany nejsou antisystémové ve stejném smyslu. Dle něj mohou strany zaujímat nejrůznější postoje od „odcizení“ a celkového odmítání až po „protest“. Odcizení a protest jsou dle Sartoriho odlišitelné formou, ne stupněm. Zato užší (přísná) definice se, podle již vžitě interpretace, vztahuje hlavně k ideologii. Jako antisystémové strany jsou vnímány ty strany, které reprezentují cizí ideologii. Antisystémová opozice tak setrvává u systému víry, který nesdílí hodnoty politického řádu, v němž operuje. Antisystémové straně nejde pouze o změnu vlády, ale o změnu celkového systému vlády (Sartori, 2005, s. 137 – 138).

Váha je přikládána především delegitimizačnímu vlivu těchto stran, a to již bez ohledu na širší nebo užší definici. Tyto strany všeobecně zpochybňují legitimitu režimu a podkopávají jeho podpůrné základy. Strana je tedy definovaná jako antisystémová, když podrývá legitimitu režimu, k němuž stojí v opozici. Politický systém pak stojí v každém časovém okamžiku „krizi legitimacy“ (Sartori, 2005, s. 137).⁶

Jaké jsou přesné cíle strany, není vždy lehké odhalit. Často se hovoří o tzv. viditelné a neviditelné politice. První odpovídá slovům slibům určeným pro masová media, zatímco druhá se rovná slovům určeným jen pro vnitřní stranickou komunikaci (Sartori, 2005, s. 149). Druhý případ má sice větší vypovídací hodnotu, nevýhoda spočívá v tom, že je náročné sledovat tyto projevy tak důkladně, abychom si mohli vytvořit komplexní obraz.

Co se týče umístění strany, Sartori tvrdí, že antisystémová neznamená „vně systému“. Antisystémová strana může operovat zevnitř stejně jako zvenčí (Sartori, 2005, s. 138). Tudíž antisystémová strana může být přítomna uvnitř daného systému a principálně stát proti němu.

⁶ Objasnění rozdílu mezi pojmy „režim“ a „systém“ bude v práci dále uvedeno. Většina autorů tyto pojmy užívá volně.

V tomto případě ovšem předpokládáme, že strana alespoň navenek zaujímá postoje, které jí legálně dovolují působit uvnitř daného systému.

Sartori svůj koncept antisystémových stran později obohatil o typologii těchto stran na základě vztahu k ostatním stranám, nebo lépe řečeno na základě vztahu ostatních stran a veřejnosti k nim (Kubát, 2007, s. 112). Konkrétně tyto strany dělí na extremistické, extrémní a izolované. Dle Sartoriho jsou veskrze antisystémové strany extremistické, čímž je rozuměno, že obhajují (minimálně v rétorice) revoluční dobytí moci, odmítají a neuznávají daný politický systém, chovají se aktivisticky. Extrémní strany se nacházejí na jednom z krajních pólů z hlediska politických postojů (jedná se zejména o ideologii). Extrémní strana se nemusí rovnat straně extremistické. Izolované strany se vyznačují neakceptací a ostrakizací ze strany veřejného mínění (zejména z hodnotových důvodů). Jak ale sám Sartori upozorňuje, mezi tímto rozdělením antisystémových stran není jasná hranice (Sartori, 2001, s. 79 – 80).

1.1.1. Kritické zhodnocení Sartoriho

Celkově vzato Sartoriho pojetí antisystémových stran svojí snahou o co „nejrozmanitější“ definování pojmu, má spíše opačný účinek a do jisté míry rozmazává hranice mezi tím, co je antisystémová a co není antisystémová strana. Respektive dává prostor k různým interpretacím zejména pak široká definice. Zřejmě i proto se toto pojetí setkal s kritikou různého druhu (viz Kubát 2007, s. 112 – 113). Z českého prostředí nevyjímaje. Zde můžeme za hlavního oponenta tohoto konceptu považovat Maxmiliána Strmisku

Strmiskova nejzásadnější kritika spočívá v neurčitosti pojmu antisystémovost. Strmiska se domnívá, že delegitimizující působení, odkaz k cizorodé ideologii a „antisystémová“ nezodpovědnost politického jednání jsou charakteristikami, jejichž přisouzení evidentně závisí na situovanosti pozorovatele v rámci daného ideově – politického spektra. M. Strmiska uvádí příklad toho, že stěží můžeme označit za antisystémové například ta radikálně populistická hnutí, která zpochybňují legitimitu určitého politického režimu (a garnitury s ním spjaté) z důvodu kritiky nelegitimního hromadění majetku a zneužívání moci na úkor společnosti. Tato kritika totiž odkazuje k modernímu principu lidové suverenity, k němuž se tento systém a jeho elity hlásí (autor má na mysli liberální demokracii). Pak rozdíl mezi „antisystémovostí a „(pro)systémovostí“ není ve sdílených hodnotách nebo ideologii, ale konkrétní interpretaci obecných hodnot. Při absenci zřetelného relevantního rozdílu ve

sdílených základních hodnotách tedy nelze hovořit vyloženě o antisystémovosti, pokud by tedy nebyl přijat výklad „(pro)systémovosti“. Pokud není uznán „hodnotový“ konsenzus jako jedna z nebytných podmínek demokracie, pak ztrácí zásadně na významu charakteristika „antisystémových“ („antidemokratických“) stran coby formací, které nesdílejí hodnoty daného systému (Strmiska, 1998, s. 33 – 34).

Podobný názor má M. Strmiska i na vazbu antisystémové strany na cizí ideologii. Domnívá se, že nelze poměřovat cizorodost ideologie, neexistuje-li něco, co by bylo možné prohlásit za minimální hodnotový podklad demokracie. Z tohoto hlediska by pak jediným možným obsahem delegitimujícího působení v pravém slova smyslu bylo mohlo být zpochybňování a zesměšňování demokratických „pravidel hry“ (Strmiska, 1998, s. 34 – 35).

Maxmilián Strmiska na druhou stranu ale upozorňuje, že neurčitost hranic mezi tím co je „antisystémové“ a „(pro)systémové“ souvisí se samou podstatou pluralitní demokracie. Otázky jaká forma vlády je vlastně legitimní a kdo by měl vládnout, jsou úzce spjaté s tím, kdo reprezentuje obecný zájem společnosti a hodnoty. A právě základním rysem moderního pluralismu je, že na tyto otázky nelze jednoznačně odpovědět. Řešením těchto otázek je pak demokratický politický zápas sám (Strmiska, 1998, s. 37).

Tyto připomínky Maxmiliána Strmisky jsou přínosné především v tom, že vybízí k tomu, aby poněkud abstraktní definice antisystémové strany byla precizněji vymezena.

Další věcí je, že Strmiska patří mezi autory, kteří antisystémovou stranu vnímají jako stranu nedemokratickou a to je právě další z nejasných bodů Sartoriova konceptu. Není zřejmé, zda se antisystémovost vztahuje k demokratickému systému či nikoliv. Sartori to přesně nespecifikoval, nicméně má se za to, že se problematika antisystémových stran vztahuje k demokratickému systému přímo. Jelikož Sartori koncept antisystémových stran popsal jako součást polarizovaného pluralismu a ten se jako typ soutěživého stranického systému s největší pravděpodobností bude týkat demokracie. Dle Michala Kubáta tomu ale tak nemusí být vždy. Autor odkazuje na různé hybridní režimy, kde strana, která se staví proti režimu, nemusí být nutně antidemokratická (blíže viz Kubát, 2007, s. 113). Na druhou stranu i Michal Kubát v jiných publikacích rovněž nastiňuje přímou spojitost s demokratickým uspořádáním.⁷

⁷ V knize *Úvod do studia politické vědy* M. Kubát píše, že ideové a programové postuláty antisystémové strany jsou antitezí *demokratického* procesu politického vývoje (Kubát, 2007b, s. 237).

Další kritika se týká Sartoriho pozdější klasifikace antisystémových stran, které dělí na extrémní, extremistické a izolované. Podle Jiřího Navrátila toto dělení působí poněkud nekonzistentně. Sartori kombinuje kritéria ideologie, repertoáru a pozice v politickém systému. Navíc zužuje soubor aktérů, na něž lze tento koncept aplikovat, a tedy stanovuje i limity obecnějšího využití konceptu (Navrátil, 2009, s. 151).

Nejen, že je toto dělení více matoucí, než vysvětlující. Problém spočívá i v začlenění extrémních stran do kategorie antisystémovosti. M. Strmiska má obecně za to, že termín extrémní strana (strana umístěná v „krajních“ periferních sektorech politického prostoru) je často používán jako synonymum k pojmu „antisystémová“ opoziční strana nebo je zaměňován s termíny jako „strukturální“, „neloajální“, „fundamentální“, „princiální“ opozice. Strmiska se zejména zamýšlí nad tím, proč dochází ke ztotožňování extrémních stran se stranami antisystémovými. To, že strana zaujímá periferní pozici v určité stranicko-politické škále, nezakládá důvod, proč by měla být i stranou antisystémovou a dokonce ani to, že jde o stranu radikálně opoziční nebo vůbec opoziční (Strmiska, 1998, s. 31 – 32). Celkem oprávněně tedy můžeme vycházet z toho, že extrémní strana se nutně nerovná antisystémová strana, nicméně nelze vyloučit, že antisystémová strana nebude i stranou extrémní.

Poslední kritika, která zde bude zmíněna, se týká případného působení antisystémové strany „vně systému“. Jak již bylo uvedeno, podle Sartoriho antisystémová strana může operovat zevnitř stejně jako zvenčí (Sartori, 2005, s. 138). Strana operující zvenčí, ale nebude relevantní stranou (ve smyslu stranického systému). Je pravda, že i pozdější typologie antisystémových stran zmiňují antisystémovou stranu, která není přímou součástí stranického systému - viz Capocciova irelevantní antisystémová strana, o níž bude řeč níže (povšimněme si pak názvu irelevantní). Sartori však v souvislosti s polarizovaným pluralismem hovoří o přítomnosti relevantních antisystémových stran (Sartori, 2005, s. 136). Není to ale zásadní problém, spíše věc definičního upřesnění.

1.2. Capocciova specifikace Sartoriho konceptu

Jedním z autorů, kteří se pokusili specifikovat Sartoriův koncept, byl italský politolog Giovanni Capoccia. Stať, kde se tímto tématem zabývá, byla publikována v roce 2002. Tedy více než dvacet let po Sartorim.

Capoccia uvádí, že již od svého počátku byl koncept antisystémové strany pojímán širěji, než jen pro analýzu stranických systémů (Capoccia, 2002, s. 9). Čímž se ale do jisté míry odklání od původně zamýšleného Sartoriho pojetí. Na druhou stranu i Sartori ve své teorii v podstatě překročil meze stranického systému, a to tím když hovoří o delegitimizačním vlivu ve vztahu k politickému režimu. To lze ale také odůvodnit úzkou vazbou mezi stranickým a politickým systémem obecně.

Hlavním rozdílem od Sartoriho pojetí je to, že Capoccia rozlišuje dvě roviny zkoumání antisystémovosti. První vidí, shodně se Sartorim, v rovině stran a stranických systémů. Druhou rovinu pak v rovině „empirických analýz širších aspektů života demokratických režimů“ (Capoccia, 2002, s. 10).

V rovině stran a stranických systémů je hlavní proměnnou ideologická vzdálenost strany od ostatních stran. V druhém případě pak jde o základní ideologickou charakteristiku strany obecně v rámci demokracie (ačkoliv Capoccia v poznámce pod čarou upozorňuje, že jinak koncept samotný lze aplikovat na všechny režimy) (Capoccia, 2002, s. 10). V tomto případě, ale tedy vnímejme antisystémovou stranu jako subjekt přímo ohrožující demokratické uspořádání.

Capoccia dále blíže specifikuje tyto roviny chápání antisystémovosti. Konkrétně pak antisystémovost dělí na „vztahovou antisystémovost“ (relational anti-systemness) a „ideologickou antisystémovost“ (ideological anti-systemness). První se týká výlučně stranického systému, druhá demokratického uspořádání jako takového, proti němuž strana stojí v opozici, což se vztahuje především k legitimitě a stabilitě demokratického uspořádání (Capoccia, 2002, s. 10 - 11).

Co se týče vztahové antisystémovosti Capoccia rozlišuje tři znaky. Prvním je prostorová vzdálenost od ostatních stran. Rozumějme tím ideologickou vzdálenost strany od ostatních stran (viz výše). Dalším znakem je nízký koaliční potenciál, což v podstatě vyplývá

ze znaku prvního. Třetím znakem je pak podbízivá propaganda (politika trumfování)⁸ a delegitimizující postoje. Capoccia z toho také vyvozuje důsledky pro stranický systém, z nichž nejpodstatnějším je polarizace tohoto systému (Capoccia, 2002, s. 15).

Ideologická antisystémovost je dána, jak je nastíněno výše, především postojem strany k základním hodnotám systému, v němž operuje. Kvůli ideologii jako takové nelze stranu považovat za antisystémovou. Jde o postoj k hodnotám, které jsou základem demokratického uspořádání a jsou sdíleny všemi ostatními prosystémovými relevantními stranami. (Capoccia, 2002, s. 14).

Capoccia na základě své koncepce antisystémových stran vyvinul vlastní typologii těch stran, která úzce souvisí právě s prolínáním vztahové a ideologické antisystémovosti. Tyto dva koncepty tedy rozhodně nejsou oddělené a podle Capoccie dochází k jejich překrývání.

Překrývání (prolínání se) vztahové a ideologické antisystémovosti Capoccia shrnul v následující tabulce.

		<u>Vztahová antisystémovost</u>	
		Ano	Ne
<u>Ideologická antisystémovost</u>	Ano	Typická antisystémová strana	Irelevantní antisystémová strana
	Ne	Polarizační strana	Typická prosystémová strana

Zdroj: Capoccia, 2004, s. 24.

⁸ Capoccia užívá název „outbidding“, což v překladu znamená „nabídnout více než politici soupeři“, řekněme trumfování. Michal Kubát toto slovo ale překládá jako „populistický (podbízivý)“ viz Kubát 2007. Termín populistický jistě není zcela špatně, ale příliš odkazuje k vyložení populistickým stranám, což může v této práci způsobovat zmatek, o těchto stranách viz dále. Proto budu používat Kubátův termín, který uvádí v závorce tj. podbízivý, resp. podbízivá taktika propagandy, nebo termín „politika trumfování“. Politiku trumfování uvádí Sartori jako osmý znak polarizovaného pluralismu. Jedná se o přílišné slibování, snahu nabídnout více než druhý (Sartori, 2005: 145). Strana ví, že se do vlády pravděpodobně nedostane a tudíž nebude muset své sliby plnit. (bliže viz Sartori 2005, kapitola 6.1 Polarizovaný pluralismus)

Z tabulky můžeme vyčíst, že o typickou antisystémovou stranu se dle autora jedná v případě, když je přítomna ideologická i vztahová antisystémovost současně. Pokud je přítomna pouze vztahová antisystémovost, pak je to strana polarizující. Naopak, když chybí vztahová antisystémovost a je přítomna pouze ideologická pak jde buď o irelevantní antisystémovou stranu, nebo vstřícnou antisystémovou stranu. V případě absence obou rovin antisystémovosti se logicky jedná o typickou prosystémovou stranu (Capoccia, 2002, s. 24).

Typická antisystémová strana a polarizační strana se dle autora soustředí na strategii izolacionismu, tyto strany odmítají vstupovat do koalic na národní úrovni a systematicky opoují a zpochybňují základní hodnoty režimu, s nimiž všechny ostatní strany souhlasí (Capoccia, 2002, s. 25).⁹

Typická antisystémová strana je tedy jak v opozici k demokracii, tak i navíc polarizuje stranický systém. Polarizační strany působí především na stranický systém, což se odráží, jak je uvedeno výše především při tvorbě koalic, na nichž se tyto strany buď vůbec nepodílí, nebo nejsou loajálními partnery. Ve volbách uplatňují podbízivou rétoriku. Nejsou však antisystémové v ideologické rovině vnímání. Dle Capoccii by takové strany byly považovány za zcela antisystémové v případě, že by k posouzení byl použit Sartoriův koncept. Protože vztahová antisystémovost je klíčovým prvkem Sartoriho koncepce (Capoccia, 2002: 26). Vztahová antisystémovost v Capocciově pojetí je sice podstatným prvkem v Sartoriho koncepci, protože se týká hlavně roviny stran a stranických systémů, z níž tedy Sartori původně vychází, na druhou stranu, ale koncept antisystémové strany v podstatě nelze udržet jen v rovině stranických systémů, zejména pokud použijeme právě Sartoriho definici, kde je vztah k režimu (systému) klíčovým.

Irelevantní antisystémová strana je taková strana, která je příliš malá nebo má příliš krátkou existenci na to, aby měla významný dopad na mechanismus stranického systému, chybí jí tedy relevance. Nicméně může představovat hrozbu pro systém samotný. Například svými kontakty s většími antisystémovými subjekty, jako jsou například teroristická hnutí (Capoccia, 2002, s. 27- 28).

⁹ Stojí ale za povšimnutí, že pokud pod tuto charakteristiku Capoccia zahrnul i polarizační stranu, pak by i ona byla spojena úzce spojena s ideologickou antisystémovostí - viz zpochybnění základních hodnot režimu. Zde je v jeho teorii rozpor. Respektive obě roviny se snad až příliš prolínají, což pak může tomuto pojetí ubírat na významu.

Vstřícná antisystémová strana naopak má tu moc působit na stranický systém, přičemž nemá polarizační účinek. Tyto strany totiž disponují koaličním potenciálem a jsou loajálními koaličními partnery. Přesto se jedná o stranu antisystémovou, která však z nějakého důvodu alespoň navenek své pravé záměry skrývá. Může se jednat o taktiku, kdy strana pod „falešnou“ identitou dokáže prosazovat své záměry, nekonfrontačním způsobem, nebo doufá, že se jí svých cílů podaří dosáhnout v budoucnosti. Jako příklad vstřícné antisystémové stany Capoccia uvádí například komunistických stran, které v některých zemích vstupují do koalic na různých úrovních, přičemž si zachovávají ortodoxní ideologický postoj (Capoccia, 2002, s. 28). Dle Capocciova konceptu antisystémových stran je nejtěžší určit antisystémovost u tohoto typu strany, protože navenek může působit zcela běžným „prosystémovým“ dojmem. Může být, jak již bylo zmíněno u Sartoriova konceptu, stranou dvou tváří, resp. stranou praktikující tzv. viditelnou a neviditelnou politiku.

1.2.1. Kritické zhodnocení Capoccii

Pokud bychom měli Capocciovu koncept antisystémové strany zhodnotit. Uveďme, že jeho definice je na jednu stranu nová v tom smyslu, že antisystémovost dělí do dvou výše zmíněných rovin, což u Sartorioho konceptu splývá. Právě to se ale stalo terčem největší kritiky.

Michal Kubát v takovém pojetí antisystémovosti vidí spíše rozmělnění pojmu. Kubát tvrdí, že bychom se měli prvotně zaměřit na rovinu stran a stranických systémů a odmítá tento koncept přenášet do teorie demokracie, ale i teorie nedemokratických politických systémů (Kubát, 2007, s. 120). Čemuž se ale, dle mého názoru, nelze vyhnout a nečiní tak vždy ani Michal Kubát (viz s. 8). V souvislosti s tím také upozorňuje na nejasný rozdíl mezi vztahovou a ideologickou antisystémovostí (Kubát, 2010, s. 80).

Je pravdou, že mezi vztahovou a ideologickou antisystémovostí je řekněme „propustná hranice“, respektive záleží na tom, k čemu koncept antisystémovosti vztáhneme, což sám Capoccia ve své studii i objasňuje. Zde Capoccia vysvětluje, resp. opakuje, že vztahová a ideologická antisystémovost se vztahují k něčemu jinému a celkově souvisí s něčím jiným. Ideologická antisystémovost je podstatná pro demokratický systém jako takový, naproti tomu vztahová antisystémovost má svůj význam pro stranický systém. Ideologická antisystémovost

má vliv na stabilitu, legitimitu či konsolidaci demokratického uspořádání. Kdežto vztahová antisystémovost ovlivňuje polarizaci a odstředivost stranického systému jako takového (Capoccia, 2002, s. 24). Na základě tohoto vyjasnění se zdá být mezi oběma rovinami skutečný rozdíl.

Pokud se však vrátím k definicím obou rovin, rozdíl se do jisté míry skutečně zamlží. Znovu si je tedy připomeňme. Capoccia vztahovou antisystémovost charakterizuje prostorovou vzdáleností antisystémové strany od ostatních stran, zde je tedy rozdíl od ideologické antisystémovosti celkem jasný, neboť se toto tvrzení výlučně týká stranických systémů. Druhým charakteristickým znakem je nízký koaliční potenciál, i se toto vztahujeme především ke stranickým systémům. Posledním znakem je podbízivá/trumfující rétorika strany a delegitimizující taktika ve volební soutěži (Capoccia, 2002, s. 15). Poslední charakteristika již hraničí s ideologickou rovinou, která je tedy definována tím, že strana v podstatě zpochybňuje některé ze základních atributů demokratického režimu, což tedy souvisí se stabilitou, legitimitou a konsolidací tohoto režimu. Obě roviny totiž zahrnují pojem legitimita, přičemž i u vztahové antisystémovosti lze předpokládat, že delegitimizující postoje se pravděpodobně budou vztahovat k systému jako celku, jehož je stranický systém jako takový nedílnou součástí (srov. Kubát, 2010, s. 81). Zde si můžeme všimnout podoby se Sartoriho konceptem a jeho užší a širší definicí, kdy se otázka legitimacy vztahuje rovněž k oběma pojetím. Vztah k legitimitě režimu je v teorii antisystémových stran nepochybně klíčovým.

Michal Kubát dále podotýká, že Capocciova vztahová antisystémovost v podstatě není ničím jiným než Sartoriho široká definice (Kubát, 2007, s. 116). Michal Kubát to dále odůvodňuje tím, že pro vztahovou antisystémovost je charakteristická ideologická vzdálenost od ostatních stran (Capoccia konkrétně hovoří o prostorové vzdálenosti elektorátu této strany v porovnání s dalšími stranami „*distant spatial location of its electorate from that of neighboring parties*“, (Capoccia, 2002, s. 15), což logicky vede k polarizaci stranického systému (Kubát, 2010: 80). Toto tvrzení není tak jasné, jelikož ve své široké definici Sartori hovoří o antisystémové straně jako o straně „antipostoje“ (konkrétně se jedná o antisystémové opozici). Dle něj mohou strany zaujímat nejrůznější postoje od „odcizení“ a celkového odmítání až po „protest“. Odcizení a protest jsou pak dle Sartoriho odlišitelné formou, ne stupněm (Sartori, 2005, s. 136 – 137). Ani z dalších dvou charakteristik (nízký koaliční potenciál a podbízivá/trumfující a delegitimizující taktika) přímo nevyplývá jasná shodnost se

Sartoriho širokou definicí. Michal Kubát se především soustředí na delegitimační vliv, který Sartori považuje, za shodný rys všech antisystémových stran viz výše. Ani na základě tohoto tvrzení, si nemyslím, že široká definice Sartoriho je přímo rovna Capocciova vztahové antisystémovosti, jak uvádí Michal Kubát. Problém spočívá v tom, že Sartoriho široká definice je příliš nejasná na to, aby ji bylo možné ztotožňovat s jakýmkoliv precizněji propracovaným konceptem.¹⁰

M. Kubát dále namítá, že ideologická antisystémovost jako samostatná kategorie také není ničím novým. Jelikož Sartoriho přísná definice je na ideologičnosti přímo založená a ze široké ji lze odvodit (Kubát, 2007, s. 116).

Kubátova kritika toho, že Capoccia antisystémovost rozdělil na dvě roviny, je do jisté míry samozřejmě oprávněná. Jak víme, stranický systém je nedílnou součástí politického systému. A základní povaha stranického systému je závislá na povaze politického systému. (Kubát, 2010, s. 81 – 82). To ale neznamená, že se při analýze antisystémové strany nemůžeme zaměřit na jednu z rovin více. V teoretické rovině toto rozdělení význam má.

1.3. Přístup Michala Kubáta (modifikace Sartoriho a Capoccii)

Michal Kubát se domnívá, že by jako antisystémové strany bylo dobré označovat pouze ty strany, které odpovídají Sartoriho přísné definici. Široká definice je dle něj příliš obsáhlá, jelikož tam podle Sartoriho lze zahrnout postoje jako „protest“, „odcizení“ až po „celkové odmítání“. Dle Kubáta není jasné, proč by „protestní“ či „odcizená“ strana měla mít delegitimační vliv (u strany s postojem „celkového odmítání“ si to již lze představit) (Kubát, 2010, s. 82).

Podle Michala Kubáta je tedy antisystémovou stranou pouze ta strana (přísná definice Sartoriho), která zpochybňuje legitimitu politického systému, a to prostřednictvím ideologie, jež je vztahu k systému cizí, tj. nesdílí jeho hodnoty. Tato strana se zároveň nachází na okraji ideologické škály. Jinou pozici vzhledem k její ideologii nelze dle Kubáta ani očekávat. Jejím cílem pak není změna vlády, ale změna politického systému jako takového. Dle Kubáta se

¹⁰Kubátovo ztotožňování Capocciovy vztahové antisystémovosti a se Sartoriho širokou definicí je lépe pochopitelné z jeho knihy *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi*, kde navrhuje strany spadající do Sartoriho široké definice zahrnout raději pod kategorii extrémních stran, jakožto samostatné skupiny viz níže (Kubát, 2010, s. 84) Extrémní strany už pak nepochybně souvisí se vztahovou antisystémovostí, zejména v tom, že se vyskytují na okraji škály, o tomto ztotožnění se ovšem ve svém článku z roku 2007 nezmiňuje.

jedná o trvalý a intenzivní antipostoj proti systému jako celku a ne proti jeho částem či jeho aktérům. Všechny ostatní strany, které by se vešly do Sartoriho široké definice, by neměly být nazývány antisystémovými (Kubát, 2010, s. 82 – 83, 85).

Michal Kubát navrhuje strany, které by spadaly do Sartoriho širší definice antisystémových stran, vyčlenit do jednotné kategorie s vlastním obecným názvem (nikoliv je tedy řadit pod kategorii antisystémových stran). Jako nejvhodnější se mu zdá název extrémní strana (nikoliv extremistická). Pojem extrémní strana dle něj zahrnuje většinu shodných charakteristik se stranami, které by byly součástí Sartoriho širší definice, tedy vyjma delegitimizace politického systému. Extrémní strana je stranou „krajní“ ideologicky vzdálenou stranám ostatním. Podle Michala Kubáta se pod tuto kategorii dá zahrnout spousta doktrín, postojů a témat (Kubát, 2010, s. 84). Svým řazením extrémních stran pod samostatnou kategorii se shoduje s kritikou Maxmiliána Strmisky, který tvrdí, že extrémní strany nelze jednoznačně řadit pod kategorii stran antisystémových.

Kubát následně navrhuje vlastní typologii antisystémových stran. Jedná se o typologii politických stran ve vztahu k antisystémovosti. Jako základ použil Capocciovu typologii, kterou modifikoval. Kubátova tabulka obsahuje dvě proměnné, které jsou shodné s těmi Capocciovými, ovšem zde mají trochu jiný význam. Jedná se tedy o ideologickou a vztahovou proměnnou. Ideologická proměnná se vztahuje k Sartoriho přísné definici. Tato proměnná se týká především delegitimizace politického systému. Vztahová proměnná je krajností a izolací strany ve vztahu ke stranám ostatním (Kubát, 2010, s. 84 – 85).

		vztahová proměnná(krajnost/izolace)	
		ano	ne
Ideologická proměnná (delegitimizace polit. systému)	ano	antisystémová strana	Irelevantní antisystémová strana (nenaplnuje krajnost)
	ne		maskovaná antisystémová strana (nenaplnuje izolaci)
		extrémní strana	prosystémová strana

Zdroj: Kubát, 2010, s. 85.

Pokud strana naplňuje obě proměnné, pak je to antisystémová strana ve výše popsaném smyslu (v podstatě Sartoriho přísná definice, protože pouze tu stranu, která odpovídá této definici, M. Kubát považuje za skutečně antisystémovou – viz výše).

Pokud naplňuje pouze vztahovou proměnnou, pak se jedná o stranu extrémní. To je v podstatě Capocciova polarizační strana. Tento název se ale M. Kubátovi nezdá vhodným, protože polarizační strana dle něj pouze zvyšuje polarizaci, tj. ideologickou vzdálenost. Podle Kubáta v Capocciově koncepci není jasné, v jaké míře strana polarizuje a jak vypadá celý stranický systém, proto zvolil dle něj jasnější název - strana extrémní.

Týká -li se strany pouze ideologická proměnná a vztahová nikoliv, jsou zde dvě možnosti, a to, že se buď jedná o irelevantní antisystémovou stranu, nebo o maskovanou antisystémovou stranu. V těchto kategoriích se M. Kubát v podstatě vůbec neliší od Capoccii. Pouze tím, že místo výrazu vstřícná (accomodating anti-system party) či používá termín „maskovaná“. Jelikož termín „vstřícná“ podle něj evokuje kvalitativní změnu strany. Dle M. Kubáta vstřícnost znamená snahu vyhovět, ochotu ke kompromisům, a to je něco jiného než pouhé maskování reálné antisystémové podstaty (Kubát, 2010, s. 84 – 86).

1.3.1. Kritické zhodnocení Kubáta

Koncept Michala Kubáta představuje jistý kompromis mezi Capocciou a Sartorim, prvotně vychází ze Sartoriho přísné definice a současně přebírá hned několik Capocciových termínů. Narozdíl od Capoccii ale mírně modifikuje význam ideologické a vztahové roviny.

Co se týče dvou proměnných, vztahové a ideologické proměnné. Vztahové proměnná se v podstatě rovná té Capocciově, jelikož oba autoři operují především s postavením strany ve stranickém systému. Capoccia toto pouze rozvíjí svými třemi znaky vztahové antisystémovosti (ideologická vzdálenost od ostatních stran, nízký koaliční potenciál, podbízivá/trumfující taktika propagandy a delegitimizující postoje (Capoccia, 2002, s. 15). Capoccia jde v definování vztahové antisystémovosti více do hloubky, jinak se definice vztahové roviny (proměnné) obou autorů téměř neliší. Pokud jde o ideologickou rovinu, ani zde není veliký rozdíl. Michal Kubát tedy říká, že *„ideologická proměnná zahrnuje delegitimizaci politického systému, a vztahuje se k Sartoriho přísné definici antisystémové strany, kterou jsem povýšil na samostatnou kategorii“* (Kubát, 2010, s. 84). Capoccia tuto

rovinu (proměnnou) zase vysvětluje jako postoj strany k základním hodnotám systému. Konkrétně tím míní postoj k hodnotám, které jsou základem demokratického uspořádání. To je spojeno s legitimitou a stabilitou demokratického uspořádání (Capoccia, 2002, s. 10, 11, 14). Zjednodušeně řečeno nejspíše půjde o stranu antidemokratickou. Pokud to srovnáme se Sartoriho přísnou definicí (tedy alespoň v podobě do jaké ji shrnul Michal Kubát) najdeme pramalý rozdíl (s tím, že se Kubát výslovně nezmiňuje o antidemokratickém postoji). I v této definici se hovoří o zpochybnění legitimacy politického systému, a to prostřednictvím ideologie, jež je ve vztahu k systému cizí, (nesdílí jeho hodnoty). Jejím cílem není změna vlády nebo úprava některých pravidel hry, ale změna politického systému jako takového (Kubát, 2010, s. 83). Jediným výraznějším rozdílem tedy je, že Capoccia se konkrétně zmiňuje demokratické uspořádání, Kubát se namísto toho striktněji drží definice Sartoriho, který toto výslovně nezmiňuje. Ačkoliv se předpokládá, že i sám Sartori má na mysli právě demokratické uspořádání (viz výše). Modifikace Michala Kubát je tedy spíše věcí názoru, byť mu nelze upřít logické argumenty. O tomto by se daly vést další politologické diskuse, ovšem patrně bez jasné shody.

1.4. Objekt antisystémové strany – režim vs. systém

Dosud se tato práce zabývala třemi vybranými autory a jejich pojetím antisystémových stran. Jejich koncepty popisuje a kriticky hodnotí. Tato část kapitoly se především pokusí lépe vymezit to, co je vlastně objektem antisystémového protestu. Jakoukoliv opozici je třeba vnímat ve vztahu k něčemu konkrétnímu (Navrátil, 2009, s. 155).

Z dosud uvedených koncepcí ale není zcela jasné, přesně proti čemu antisystémový aktér stojí, k čemu se nachází v opozici. Několikrát je zmíněn pojem politický systém či režim. Například u Sartoriho se dozvíme, že antisystémové strany zpochybňují legitimitu režimu a zároveň, že politický systém čelí v každém časovém okamžiku krizi legitimacy (Sartori, 2005, s. 137). Z toho bychom mohli vyvodit, že politický systém je širší kategorií nežli politický režim. Když dojde ke zpochybnění legitimacy režimu, naruší celý politický systém.

Považuji za nutné si tyto pojmy vyjasnit, aby dále nevznikaly nejasnosti a diskutabilní tvrzení. Jak upozorňuje Michal Kubát, pojmy „režim“ a „systém“ bývají bohužel volně

zaměňovány (Kubát, 2011, s. 698). Politický systém obecně definujeme jako síť vztahů, prostřednictvím nichž vláda (v širším slova smyslu) produkuje „výstupy“ tj. politická opatření, kterými reaguje na „vstupy“, tj. požadavky či podpora ze strany veřejnosti (Heywood, 2004, s. 46). Politický systém se ale neomezuje pouze na politické faktory, ale zohledňuje také ekonomické a sociální struktury, kulturní kontext atp. (Kubát, 2013, s. 15). Jde o pojem formalizovaný, teoretický a univerzální (Kubát, 2011, s. 698). Režim (chápejme jako hodnotově neutrální pojem) je pak pojmem užším a empiričtějším. Jde o reálný způsob vykonávání politické moci v konkrétních podmínkách. Je to subsystém systému. Politický režim je, zjednodušeně řečeno, organizace politické moci ve smyslu formálních i neformálních politických institucí a institutů. V širším pojetí jsou součástí politického režimu i normativní aspekty v podobě hodnot, z nichž režim vychází, a také jeho legitimacy (Kubát, 2011, s. 699).

Politický režim se skládá ze dvou vzájemně provázaných prvků, a to institucionálního a hodnotového. Institucionální prvek znamená způsob získávání a vykonávání politické moci (výběr vládnoucích představitelů, rozdělení politické moci...), což je dáno formálními i neformálními politickými normami. Hodnotovým prvkem je pak legitimita. Tu dělíme na *ideologickou a strukturální*. Ideologickou legitimitou rozumíme základních hodnoty, na nichž režim stojí (demokracie, rovnost, vůdcovství, spravedlnost...). Strukturální legitimita je pak přesvědčení o legálnosti či efektivnosti režimu (Kubát, 2013, s. 17).

Co se týče efektivnosti (účinnosti) režimu, má se za to, že režim je účinný, když je akceschopný (má schopnost jednat). Akceschopná vláda má volné ruce k provozování své politiky. Účinnost režimu lze také vnímat ve smyslu dosahování nějakých výsledků, často socioekonomických. (Novák, 2001, s. 12 a Kubát, 2013, s. 21)

V případě, že budeme politický režim chápat více ve smyslu reálného způsobu vykonávání politické moci, než ve smyslu teoretického modelu, pak se setkáme s jeho různými typy. Jedná se zejména o různé dichotomie politický režim demokratický/autokratický, konsensuální/majoritní, politické režimy autoritativní/demokratické a v neposlední řadě je používána dichotomie parlamentních/prezidentský režimů jako forem vlády (Kubát, 2011, s. 699 a Kubát, 2007c, s. 187).

Vzhledem k tomu, že politický režim je tedy pojmem užším a lépe uchopitelným, bude tato dále operovat především s pojmem politický režim ve smyslu objektu, proti němuž

vystupuje antisystémová strana, zpochybňuje jeho legitimitu a podkopává jeho podpůrné základy. Přičemž je bráno v úvahu, že oba pojmy spolu souvisí, bereme-li režim jako subsystém systému viz výše.

1.4.1. Přístup Jiřího Navrátila

Problematicke objektu, proti kterému antisystémová strana vlastně stojí, se věnoval také politolog Jiří Navrátil. Navrátil se zaměřil na institucionální strukturu politického a ekonomického subsystému, jako dvě hlavní kategorie, proti nimž může vystupovat antisystémový aktér.¹¹ Na empirické úrovni jedná buď o transformaci režimu (jde o celkový mocensko – politický rámec „polity“). Sem spadají prvky důležité pro zachování režimu, tj. dominantní politické instituce, klíčoví aktéři, či širší hodnotové rámování režimu (ústavní listina, obecný legislativní řád atp.) (Navrátil, 2009, s. 159).

Druhým typem cílů antisystémových aktérů může být snaha o transformaci základní socioekonomické struktury společnosti. Do této skupiny cílů pak konkrétně řadí formy a normy organizace výrobních a vlastnických vztahů, vztahy mezi soukromým a veřejným sektorem, příjmovou distribuci, strukturu trhu práce, třídní strukturu společnosti a všechny instituce, které s těmito oblastmi souvisí. V praxi se může jednat např. o masivní zestátňování, kolektivizaci nebo naopak privatizaci či deregulaci, dále také o zásadní změny daňové, obchodní nebo podnikatelské legislativy (Navrátil, 2009, s. 159).

Oba tyto subsystémy jsou ve své institucionalizované podobě založeny na existenci důvěry ve své fungování (pozn. řekněme legitimitě). Snaha o erozi této důvěry se stává základním nástrojem antisystémového protestu vůči zmíněným subsystémům (Navrátil, 2009, s. 160).

Jiří Navrátil dále rozlišuje formy jednání antisystémových aktérů. Dvěma základními formami jednání jsou symbolické a praktické aktivity (až násilné). Pod symbolické aktivity spadá mimo jiné tzv. diskursivní strategie (udržování a tvorba ideologie, programatika, kolektivní identita apod.). Dále také manifestní jednání s cílem získat širší podporu (např. veřejná a masmediální činnost, tvorba mobilizační rámců apod.). V případě praktických aktivit jde o praktické kroky v různých stupních tj. od nenásilného převzetí a transformace

¹¹ J. Navrátil hovoří obecně o antisystémových aktérech.

moci či proměny ekonomické sféry až po nelegální útoky na osoby nebo majetek (Navrátil, 2009, s. 160).

Dále autor zdůrazňuje samostatný pól manifestní dimenze, kam řadí existenci alternativní vize, paradigmatickou kritiku či demonstrativní popírání stávající podoby ekonomiky či polity (Navrátil, 2009, s. 160). To vše může sloužit jako velice účinná strategie k narušení výše zmíněné důvěry (legitimity).¹²

Jiří Navrátil na základě výše popsaného navrhl vlastní typologii antisystémových aktérů. Autor jako hlavní proměnné používá, buď primární orientaci na politický nebo naopak na ekonomický subsystém (viz členění výše). Dále rozlišuje, zda převažují symbolické nebo praktické (násilné)¹³ aktivity. Druhou proměnnou je pak integrace v ekonomické/politické oblasti,¹⁴ která je buď silná nebo slabá, či silná v jedné oblasti a v druhé naopak slabá. Pro účel této práce je důležité zmínit, že autor vytvořil celkem šestnáct typů antisystémových aktérů s obecnými příklady, kam řadí i marxistickou (parlamentní) stranu a revoluční leninskou stranu. Obě tyto uskupení jsou silně integrované v obou oblastech a primárně se orientují na ekonomický systém. Rozdíl je pouze v tom, že u marxistické strany převládají symbolické aktivity, přičemž u revoluční leninské strany aktivity praktické (násilné).

		Silná integrace v obou oblastech	Slabá integrace v politické oblasti, silná v ekonomické	Silná integrace v politické oblasti, slabá v ekonomické	Slabá integrace v obou oblastech
Primární orientace na politický systém	Převaha symbolických aktivit	Krajně pravicová parlamentní strana	Zájmová (obchodní, průmyslová) skupina	Církevní organizace	Neonacistická SMO
	Praktické (násilné) aktivity	Armádní skupina, vojenská junta	Organizovaný zločin(mafie)	Milice při extremistické politické straně	Náboženská teroristická skupina
Primární orientace na ekonomický systém	Převaha symbolických aktivit	Marxistická (parlamentní strana)	Anti-globalizační SMO západního typu	Mládežnická organizace komunistické strany	Radikálně ekologická SMO
	Praktické (násilné) aktivity	Revoluční leninská strana	Radikální anarchosyndikalistická SMO	Maoistická guerilla	Krajně levicová teroristická buňka

Zdroj: Navrátil, 2009, s. 163.

¹² Autor používá pojem „důvěra“. Pojem legitimita se však v tomto kontextu jeví jako vhodnější.

¹³ Autor zde vynechává již spojku „až“, kterou používá výše.

¹⁴ Pojem integrace autor používá v souvislosti s integračními tendencemi ze strany obou subsystémů (politického a ekonomického). Jako klíčové z hlediska vidí míru korespondence antisystémových aktérů s logikou politického a ekonomického rámce a jejich komunikačních médií (blíže viz Navrátil, 2009, s. 161).

Na Navrátilově teorii je zajímavé především rozdělení politické a ekonomické sféry, jakožto dvou objektů, na něž se antisystémový aktér (strana) orientuje. Z toho můžeme vyvodit, že antisystémová strana může být v opozici například primárně k ekonomické sféře, kdežto ve sféře politické minimálně, což ostatní autoři vyloženě nerozlišují. Zřejmě z toho důvodu, že tyto dvě sféry od sebe v praxi nejdou zcela oddělit.

Toto rozdělení politické a ekonomické sféry také odporuje názoru Michala Kubáta, který antisystémovou stranu spojuje, jak bylo zmíněno, s trvalým a intenzivním antipostojem proti systému jako celku a ne jen proti jeho částem, nebo některým aktérům (Kubát, 2010, s. 83). Rozdělení politické a ekonomické sféry v teoretické rovině analýzy ale pomáhá lépe pochopit samotnou podstatu konkrétní antisystémové strany. Strana se může více zaměřovat na jednu oblast více. Stejně jako u Capocciova dělení se nejedná o neužitečný přístup.

1.5. Populistické strany a anti-political-establishment party

Populistické strany do jisté míry vykazují shodu se stranami antisystémovými. Domnívám se, že za určitých okolností a při povrchovém zkoumání lze tyto dva typy stran i zaměnit, a to zejména kvůli jejich útočné rétorice. Mezi typ populistických stran bývají nezdávka řazeny i (ex)komunistické politické strany (Havlík – Pinková, 2012, s. 1).

Dle některých autorů neexistuje jednotná precizní definice populismu (Marczewska-Rytko, 2007, s. 43). Lze ale vyzorovat klíčové znaky populistického chování. Nejdůležitějším znakem je váha přikládána „lidu“, který je vnímán jako monolitická či homogenní skupina se společnými zájmy. Lid (často „obyčejní lidé“) je vymezován v protikladu k vládnoucí elitě (širší slova smysl) s „partikulárními zájmy“, které omezují zájmy a demokratická práva „lidu“ (Laycock cit dle Havlík – Pinková, 2012, s. 2). Základem populismu se stává diskursivní konstrukce nepřítele.

Populisté obecně vnímají svět pouze v barvách „černá a bílá“. Dobro je spojeno se společností, která je nositelem základních hodnot, a zlo naopak s odcizenými vládními elitami (Marczewska – Rytko, 2007, s. 51). Populisté prohlašují, že občané nejsou reprezentováni zvolenými elitami, které hájí pouze vlastní zájmy a jsou vzdáleny běžným lidem. Podstatné zde je, že populistické strany nesměřují proti režimu jako takovému, ale „jen“ proti stávajícímu establishmentu, který dle nich údajně dlouhodobě zrazuje voliče a svým

chováním znedůvěřhodňuje politiku. Nemůžeme je tedy zaměňovat s antisystémovými stranami, jejichž základ kritiky spočívá ve vymezení se proti (demokratickému)¹⁵ režimu a usilování o jeho přeměnu. Pro antisystémovou stranu je pouhá změna vlády nedostačující. U populistický stran chybí nepřátelská ideologie vůči demokratickému režimu, častá je naopak jejich ideologická vyprázdněnost (Havlík – Pinková, 2012, s. 3).

Cílem populistů je vrátit moc „zpět“ lidu. Populisté obhajují vládu *většiny* „*majority rule*“. Menšina pro ně představuje jediné zlo (Marcewska – Rytko, 2007, s. 51). Populisté se reprezentují se jako jediný důvěryhodný obhájce zájmů lidu, který je vnímám jako morálně nezkažený nositel suverén. Dle nich etablované elity ukradly moc z rukou lidu a zneužívají ji ve svůj prospěch a jsou zkorumpované. Cestu jak vrátit moc „zpět“ lidu populisté často vidí v zavádění prvků přímé demokracie. Obhajobou přímé demokracie se ale nesnaží změnit režim, dokonce se nemusí jednat ani o kritiku samotné reprezentativní demokracie. Cílem je především poskytnout řešení, které se bude podílet na oslabení moci v jejich očích zkorumpovaných a nekompetentních elit. Samotný problém tedy nespočívá v institucích a mechanismech zavedeného systému, ale v chování etablovaných elit, které systém zastupitelské demokracie zneužívají ve svůj prospěch (Havlík – Pinková, 2012, s. 4).

Ve vztahu k ekonomické sféře, kapitalismu a socialismu, populisté často obhajují tzv. třetí cestu. Tedy zřízení, která se nachází na půli cesty mezi těmito dvěma možnými uspořádáními, tak aby bylo zkombinováno to nejlepší z obou (Marcewska – Rytko, 2007, s. 52).

V rámci populismu se lze setkat i termínem „sociální populismus“, kterým bývá často v českém prostředí označována politika KSČM z důvodu zdůrazňování egalitářství a požadování státních intervencí do hospodářské a sociální politiky. Vlastimil Havlík se ale přiklání k tomu, že spojovat KSČM s populismem je nevhodné z důvodu, že komunisté se soustředí především na dichotomii levice – pravice, nikoliv na dichotomii elity – lid, jak tomu bývá u populistů (Havlík, 2012, s. 101 – 102).

Souvisejícím fenoménem je ještě tzv. „*anti-political-establishment party*“ (APE). I tento typ strany vykazuje jistou podobu se stranami antisystémovými. Autorem tohoto pojmu je rakouský politolog Andreas Schedler. Autor uvádí, že APE je strana, která je víc než normální opozice, ale zároveň se nejedná o opozici fundamentální (Schedler cit dle Kubát,

¹⁵ Autoři Havlík a Pinková dávají antisystémovou stranu automaticky do souvislosti s demokratickým režimem.

2010, s. 83). Tato strana akceptuje ústavní pravidla hry a svoji oponenturu uplatňuje z demokratických pozic. Schedler na druhou stranu připouští, že by tato strana mohla získat protidemokratický charakter a usilovat o zničení systému (Kubát, 2010, s. 83). Schedler to ale uvádí pouze jako jednu z možností, nikoliv jako její primární cíl, jak by tomu mohlo být u strany antisystémové. Tato strana se zároveň podobá stranám populistickým v tom, že stejně jako populistické strany sdílí rozhořčení z establishmentu, elity či mocenského bloku. Schedler ale vidí rozdíl od populistických stran v tom, že ty se, dle něj, soustředí spíše na ekonomickou elitu (antikapitalismus, antioligarchismus či antiimperialismus, kdežto APE primárně kritizuje politickou elitu (Schedler cit dle Havlík – Pinková, 2012, s. 3).

1.6. Operacionalizace pojmu antisystémová strana

Na základě výše uvedených koncepcí budu pro účel této práce považovat za antisystémovou stranu tu stranu, která je charakterizována dvěma základními rysy, a to:

1) delegitimizačním vlivem, tj. tato strana zpochybňuje legitimitu režimu, uvnitř něhož operuje. Přičemž toto jednání bude pravděpodobně doprovázeno specifickou ideologií. Delegitimizační rys je v podstatě společný všem výše uvedeným definicím. Nutno také zopakovat, že usiluje o změnu celkového systému vlády, nikoliv pouze o změnu vlády. To je dobré zohlednit z důvodu, aby nedošlo k záměně např. se stranami populistickými (viz výše).

Delegitimizační vliv zůstane ale prázdným pojmem, pokud nebude blíže specifikován. Sem budou spadat pro účel této práce především symbolické aktivity, tak jak je specifikoval Jiří Navrátil¹⁶ tj. diskursivní strategie a manifestní jednání. Za podstatné budu v této práci považovat především zmíněné manifestní jednání, které může poměrně snadno narušit stávající důvěru v režim, resp. jeho legitimitu. Cílem tohoto jednání je především získání širší podpory – veřejná a masmediální činnost, tvorba mobilizačních rámců. Toto jednání se může vyznačovat existencí alternativní vize, paradigmatické kritiky či pak demonstrativního popírání aktuální podoby režimu (systému v širším slova smyslu).

¹⁶ Jiří Navrátil je jediný z výše uvedených autorů, který blíže specifikoval jednání antisystémových aktérů.

2) Cíle této strany jsou neslučitelné s demokracií, jejíž rysy budou specifikovány níže. (Alarmujícím znakem by také bylo, kdyby se strana plně hlásila k režimům otevřeně nedemokratickým, a to současným i bývalým).¹⁷

Antisystémovost je pro účel této práce spojena s antidemokratičností. Protože kdybychom analyzovali antisystémovou stranu pouze z pozice stran a stranických systémů, zřejmě bychom došli jen k tomu, že polarizuje stranický systém a také, že může být nositelkou vyděračského potenciálu a podobně (jde v podstatě o vztahovou proměnnou ve smyslu Capoccii a Kubáta). Tímto bychom ale vynechali vztah k systému, tedy spíše režimu, což tvoří jádro samotné definice a je dle mého názoru stěžejní. V tomto směru se přikláním ke Capocciově „ideologické rovině“ viz výše.

Proč právě demokracie? Za prvé, jak bylo uvedeno na začátku této kapitoly, má se za to, že antisystémová strana se vztahuje právě k demokracii. Za druhé, antisystémová strana zpochybňuje legitimitu režimu, v němž působí (předpokládáme, že operuje uvnitř systému). V případě České republiky se jedná o režim demokratický. Právě případné ohrožení demokratických hodnot by vedlo k erozi celého režimu, posléze systému jako celku.

Kritérium demokracie se navíc jeví jako vhodné i z důvodu, že tento teoretický koncept bude aplikován na KSČM, u níž se především poukazuje na její nedemokratickou minulost a možný návrat k nedemokratickým praktikám.

1.6.1. Znak důležité pro zachování demokratického uspořádání

Nyní považuji za vhodné vytyčit si znaky, kterými se vyznačuje demokratické uspořádání a znaky nezbytné pro jeho zachování.

¹⁷ Zde narážíme na vztah KSČM bývalé KSČ, která je spojena s nedemokratickými praktikami. ČR disponuje také příslušnou legislativou k tomuto tématu. Jde především o zákon č. 198/1993 Sb. ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. V tomto zákoně se konstatuje: „...*Komunistická strana Československa, její vedení i členové jsou odpovědní za způsob vlády v naší zemi v letech 1948 - 1989, a to zejména za programové ničení tradičních hodnot evropské civilizace, za vědomé porušování lidských práv a svobod, za morální a hospodářský úpadek provázený justičními zločiny a terorem proti nositelům odlišných názorů, nahrazením fungujícího tržního hospodářství direktivním řízením, destrukcí tradičních principů vlastnického práva, zneužíváním výchovy, vzdělávání, vědy a kultury k politickým a ideologickým účelům, bezohledným ničením přírody, a prohlašuje, že ve své další činnosti bude vycházet z tohoto zákona.*“ Tudíž pokud by se současná KSČM bez výhrad hlásila k tomuto období, bylo by ji nutno považovat za stranu antisystémovou.

Tyto znaky poslouží jako orientační bod, v žádném případě se nejedná o kompletní výčet kritérií demokracie, na což se navíc mohou do jisté míry názory i různit. Zároveň pomohou definovat „prosystemovost“, jejíž absenci kritizuje zejména Maxmilián Strmiska.

Dále budu vycházet z teorie Roberta Dahla, jakožto známého a uznávaného teoretika na poli problematiky demokracie. Ačkoliv jeho definice patří mezi ty obsáhlejší, je jasná a srozumitelná.

Robert Dahl vytyčuje šest politických institucí, které jsou nezbytné pro rozvinutou moderní demokracii.¹⁸ Tyto instituce považuje za minimální požadavky pro demokratickou zemi. Jde o volené státní činitele, spravedlivé svobodné a časté volby, svobodu projevu, alternativní zdroje informací, svobodu shromažďování a sdružování a občanství zahrnující všechny dospělé lidi.¹⁹

Dahl výše nastíněné body dále rozvádí. Stojí za připomenutí například to, že v souvislosti s volenými státními činiteli se rozvinuté demokracie vyznačují zastupitelskou formou vlády, nikoliv přímou. Při svobodných, spravedlivých a častých volbách se zřídka kdy vyskytují projevy násilí. V rámci svobody projevu se občasné mají právo projevovat, aniž by jim hrozilo nebezpečí tvrdých trestů, k široce definovaným politickým záležitostem, včetně kritiky státních činitelů, způsobu vládnutí, společenského zřízení, společensko-ekonomického řádu a převládající ideologie. S právem na alternativní informace se konkrétně pojí práva vyhledávat alternativní a nezávislé zdroje informací, získávat informace od ostatních občanů, odborníků, z novin, časopisů, knih, elektronických zdrojů apod. Důležité je, aby tyto alternativní informace nebyly pod kontrolou vlády nebo jakékoliv jiné politické skupiny pokoušející se ovlivňovat politické názory. Všechny tyto alternativní zdroje informací musejí být chráněny zákonem. Občanům také nelze upřít právo na vytváření relativně nezávislých sdružení nebo organizací, včetně nezávislých politických stran (Dahl, 2001, s. 81 – 82).

Kromě těchto šesti politických institucí Dahl dále stanovuje podmínky, které jsou pro demokratické instituce příznivé. Ty dále člení na podmínky pro demokracii zásadní a na podmínky pro demokracii příznivé. Zásadní podmínky jsou tři, a to kontrola vládních činitelů

¹⁸Dahl moderní zastupitelskou demokracii také někdy nazývá polyarchií (Dahl, 2001, s. 85).

¹⁹Toto kritérium znamená, že žádnému dospělému člověku, který je v zemi trvale usídlen a podléhá jejím zákonům, by neměla být upírána práva dostupná ostatním, která jsou nezbytná pro činnost výše vyjmenovaných institucí. Jde o právo volit ve svobodných a spravedlivých volbách státní činitele, právo kandidovat na volenou funkci, právo na svobodu projevu, právo vytvářet nezávislé politické organizace a podílet se na jejich činnosti, právo přístupu k nezávislým zdrojům informací (Dahl, 2001, s. 81 – 82).

nad armádou a policií, demokratické přesvědčení a demokratická politická kultura, v neposlední řadě jde o absenci silných demokracií nepřátelských zásahů zvenčí. Mezi příznivé podmínky pak patří moderní tržní ekonomika a moderní společnost a slabý subkulturní pluralismus (Dahl, 2001, s. 133).

Diskutabilní je podmínka tržní ekonomiky coby příznivého faktoru pro demokracii. Dahl na jednu stranu tvrdí, že z historického hlediska dojdeme k závěru, demokracie bývá spojena s něčím, co lze označit jako tržní ekonomiku (kapitalistickou ekonomikou). Na druhou stranu ale argumentuje, že tržněkapitalistické hospodářství vytváří nerovnost v možnosti přístupu k politickým zdrojům (Dahl, 2001, s. 142). Ekonomická nerovnost totiž může mít dále vliv na politickou rovnost, jelikož někteří občané mohou díky své lepší ekonomické pozici dosáhnout ve společnosti lepšího postavení než jiní občané (Kopeček, 2007, s. 128 – 129).

Očima Dahla tržním kapitalismus v něčem pomáhá a v něčem naopak demokracii škodí. Dlouhodobě fungující tržní kapitalismus vede k hospodářskému růstu a tím snížení chudoby, zvýšení životní úrovně, dále také k omezování sociálních a politických konfliktů a podobně. Nejdůležitější výhodou je pak decentralizace velké části ekonomického rozhodování na relativně nezávislé jednotlivce a podniky. Díky tomu nevzniká potřeba silné až autoritářské ústřední vlády, jak je to v složitějším netržním společenství, kde vládní moc přebírá funkci trhu, tak aby nevznikl chaos a dosáhlo se určité životní úrovně. (Dahl, 2001, s. 151- 152). Na druhou stranu vzniká zmíněná nerovnost.

Dvacáté století dokládá, že v zemích s centrálně plánovanou ekonomikou existovala nějaká forma diktatury. Ekonomika převážně vlastněná a centrálně řízená státem se nakonec projeví jako neslučitelná s demokracií. Reprezentantům státu takového řízení ekonomiky dává do rukou velkou moc (Kopeček, 2007, s. 128).

Druhým problémem ale je neregulovaný trh. Kdyby nebylo zásahů a regulací státu tržní ekonomika by vážným způsobem poškozovala některé lidi (Dahl, 2001, s. 156).

Demokracii tedy svědčí regulovaný kapitalismus, nikoliv čisté podobě. Pokud jde o její slučitelnost se socialistickým ekonomickým řádem pak podle Dahla jediné s relativně decentralizovaným systémem tržního socialismu (Dahl, 1995, s. 297).²⁰

K tomu, aby byly znaky demokratického uspořádání kompletnější, je vhodné zmínit i pojetí jiných autorů, než Dahla. Například Richard Stöss konstatoval, že pro demokratický řád je charakteristických celkově osm principů. Lidská práva, suverenita lidu, rozdělení moci, odpovědnost vlády, zákonnost správy, nezávislost soudů, princip více stran, rovnost šancí včetně svobody opozice (Stöss cit dle Mareš, 2007, s. 300).²¹

Zatímco Dahl na první místo staví volené státní činitele, konkrétně zastupitelkou vládu. Stöss to trefně doplňuje principem více stran. Zastupitelská vláda je možná, a relativně časté volby také, přičemž ale mohou sloužit pouze k „potvrzení“ moci vládnoucí strany v diktatuře. K tomu je potřeba dodat, aby se jednalo o volby tzv. soutěživé. To znamená, že o jeden mandát se musí ucházet alespoň dva kandidáti, přičemž volič musí mít možnost výběru mezi různými politickými alternativami. Druhý význam soutěživosti voleb pak spočívá v tom, že kandidáti disponují svobodou slova, shromažďování a pohybu, tj. nezbytnými atributy k provádění volebním kampaní. Navíc musí existovat pro všechny kandidáty stejné právní podmínky pro jejich účast ve volbách (Kubát, 2007d, s. 253).

Dále by ještě z výčtu Stösse stálo za pozornost rozdělení moci a nezávislost soudů, což Dahl také výslovně nezmiňuje. To znamená, že moc zákonodárná, exekutivní a soudní by měla být oddělena.²² Byť mezi mocí zákonodárnou a výkonnou dochází mnohdy k propojení, zejména v parlamentních režimech. Podstatné je, že nedemokratické systémy se vyznačují jednotností státní moci. V těchto režimech může existovat parlament, vláda, prezident, což naoko budí dojem demokratického systému, ale plní naprosto odlišné funkce než v demokracii, vše je podřízeno jednomu mocenskému centru. Horizontální vztahy, nahrazují vztahy vertikální, tj. hierarchie. „Skryté“ nedemokratické systémy jsou mnohem častější než

²⁰ Slučitelností demokracie a kapitalismus se zabývá i Jiří Pehe ve své knize *Demokracie bez demokratů*. Kde například hovoří o tom, že skutečné tržní hospodářství je individualistický projekt, kdežto demokracie kolektivistický. Kapitalismus s demokracií se mohou vzájemně ohrožovat. Upozorňuje na to, že kapitalismus si může podmaňovat demokratickou politiku, která se dnes neobejde bez masivních finančních injekcí apod (blíže viz Pehe, 2010, s. 152).

²¹ Tyto znaky vychází z německého prostředí, a to konkrétně z rozsudků Spolkového ústavního soudu v souvislosti se zákazem Socialistické říšské strany (1952) a Komunistické strany Německa (1956) (Mareš, 2007, s. 300).

²² V tomto směru tvoří výjimku Švýcarsko, jakožto svébytný politický systém založený na přímé demokracii (Kubát, 2007c, s. 198).

ty režimy, které s k nedemokracii otevřeně hlásí (Kubát, 2007c, s. 199). Nelze opomenout ani ochranu lidských práv, bez čehož by také těžko existoval moderní demokratický stát.

Za důležité znaky demokratického uspořádání, v prostředí České republiky, budeme zejména považovat:

- 1) svobodné, soutěživé a pravidelné volby,
- 2) rozdělení moci včetně nezávislosti soudní moci (nikoliv jednolitost)
- 3) ochranu lidských práv
- 4) svobodu projevu
- 5) svobodu sdružování a shromažďování
- 6) přístup k alternativním zdrojům informací
- 7) Zároveň by měla existovat moderní tržní ekonomika (ne však kapitalismus v čisté podobě, ani socialistické centrálně plánované hospodářství)

1.6.2. Jak zkoumat antisystémovost?

V souvislosti s „odhalením“ antisystémové podstaty strany se blíže hovoří o dvou faktorech – objektivním a subjektivním. Objektivní faktor se týká hodnocení cílů a názorů takové strany, jejího chování a politické strategie (Kubát, 2007b, s. 238). Má se však za to, že chování komunistických stran je užitečnější zkoumat tam, kde mají volné ruce k provádění své politiky, než věřit volebním slibům v pluralitních režimech (Novák, 1997, s. 71). Subjektivní faktor zase vyhodnocuje postoj ostatních stran k ní. Jde o situaci, kdy prosystémové strany stranu antisystémovou izolují, protože jí vnímají jako nelegitimní (Kubát, 2007b, s. 238).

Podle Michala Kubáta je tato otázka složitější a je závislá na prostředí, kde se posuzuje. Kubát se domnívá, že antisystémovou stranu lze obecně poznat pomocí několika dalších proměnných. Za prvé jde o vnitřní organizační strukturu strany, za druhé o okolí, v němž se strana pohybuje (např. přidružené organizace), třetím faktorem je postavení ve stranicko-politickém systému, čtvrtým funkce strany a v neposlední řadě program a ideologie (Kubát, 2007b, s. 238). Na to vše v této práci není prostor, proto se zaměřím jen na vybraná hlediska.

V první řadě je třeba říct, že se v tomto směru primárně zaměřím na objektivní faktor, který má bližší vztah k režimu samotnému. Subjektivní faktor se spíše vztahuje k postavení strany ve stranickém systému, což není cílem této práce - viz výše.

Způsobů jak konkrétně odhalit výše vytyčenou antisystémovost je více.²³ Důležité je upozornit, že tato práce bude analyzovat postoje strany jako celku, tudíž budou vynechány kontroverzní výroky jednotlivých členů, které nejsou oficiálním stanoviskem strany. Zároveň tedy nejsou zahrnuty ani postoje nižších organizačních jednotek, s kterými se ústřední vedení rovněž nemusí ztotožňovat. Půjde tedy především o stanoviska vedení strany. Nevznikají pak otázky, zda to, co prohlásil jeden člen strany (či určitá skupina) si myslí i ostatní a jakou váhu tomu vlastně přikládat. Je známo, že zejména u KSČM se lze setkat s domagtickými i reformistickými postoji.²⁴ Pak záleží na každém, čemu bude přikládat větší váhu. Ačkoliv i toto o něčem vypovídá, těžko se to objektivně posuzuje. Dále se práce nevěnuje volebním programům, jejichž cílem je především zapůsobit na voliče a jde o komunikaci „navenek“, která má menší vypovídací hodnotu viz tzv. viditelná politika s. 6.

To, co bude práce analyzovat, jsou jednak stanovy strany jakožto základní vnitřní právní předpis, který nám zároveň poukazuje na vnitřní organizační strukturu. Dalším rozsáhlým celkem a stěžejní částí práce bude analýza sjezdových dokumentů. To má výhodu v tom, že za první lze sledovat vývoj strany v čase, dále výborně odráží vztah KSČM k polistopadovému režimu, vztah k vlastní nedemokratické minulosti, vidíme, jak moc se KSČM distancovala od bývalé KSČ (vzniku samotné KSČM, hledání identity a kontinuitě s KSČ se navíc explicitně věnuje třetí kapitola) a zároveň zde strana hovoří o svých základních cílech do budoucna (ty jsou pak samostatně rozpracovány v páté kapitole). Navíc se jedná o vnitrostranické dokumenty, tudíž je menší předpoklad, že by strana snažila maskovat své skutečné záměry – viz s. 6. Celkově lze z těchto materiálů tedy odpovědět na dvě základní hypotézy: Má KSČM delegitimizační vliv? Jsou její cíle neslučitelné s demokracií?

²³ Některé jsou uvedeny výše. S dalším možným přístupem pak přichází politolog Daniel Kunštát ve své knize *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989*. Kunštát se zde zabývá politickými postoji voličů KSČM

²⁴ Podle Miroslava Mareše lze ve straně celkově vyzorovat tři hlavní proudy, a to reformistický, dogmatický a třetí, který Mareš pracovně nazývá „nekomunističtí pragmatici“, kteří se ideově nachází někde mezi dvěma prvně jmenovanými (Mareš, 2011, s. 26 – 27).

Vzhledem k tomu, že převážná část práce se věnuje KSČM v souvislosti s domácí politikou, poslední kapitola nastiňuje postoje k NATO a zejména pak k Evropské Unii. Jak bude ukázáno, tyto postoje korespondují s celkovou profilací strany a pomáhají tak dotvořit celkový obraz strany. Zahraniční orientace je navíc spolu se socioekonomickou dimenzí a dimenzí podpory režimu (a vztahu k minulosti) jednou z nejdůležitějších štěpících linií české levice (Kunštát, 2004, s. 2). Tudíž tato kapitola ukazuje i na odlišnost KSČM v zahraničněpolitické dimenzi.

2. Utváření identity – komunisté po listopadu 1989

Na konci roku 1989 už bylo zřejmé, že stávající systém je neudržitelný. Stabilita tehdejšího režimu byla již nějakou dobu narušována mezinárodní situací a silícími aktivitami vnitřní opozice. Velká část straníků se nakonec nebyla ochotna výrazně angažovat pro záchranu režimu. Po známé „sametové revoluci“ v listopadu 1989 se KSČ sice ocitá v defenzivě, ale je schopna si vyjednat pozice ve vládě národní jednoty²⁵ fungující až do svobodných voleb 1990 (Mareš, 2011, s. 19).

2.1. Mimořádný sjezd KSČ

Komunisté na nově vzniklou situaci poměrně flexibilně zareagovali. Na dvacátý první prosinec 1989 svolali mimořádný sjezd. V rámci tohoto sjezdu pozastavili členství více než třiceti bývalým funkcionářům a v neposlední řadě rozpustili Lidové milice²⁶ (Fiala, Mareš: 1999, s. 183 – 184). Na tomto sjezdu byl dále přijat Akční program s názvem „*Za demokratickou socialistickou společnost v ČSSR.*“ Tento program měl vyjadřovat snahu přeměnit KSČ v moderní demokratickou stranu, distancoval se od stalinského modelu strany.²⁷ Program také požadoval záruky lidských práv v tehdejší Československu, mj. zákon sdružovací, shromažďovací, o petičním právu či požadavek vytvoření ústavního soudu apod. Komunisté se rovněž vyslovili pro různé formy vlastnictví s tím, že by měl být zachován rozhodující podíl vlastnictví společenského, tj. kolektivního. Novým předsedou strany se stal bývalý premiér Ladislav Adamec (Fiala – Mareš – Pšeja, 2005, s. 1414). Podstatné je, že se komunisté se de facto, minimálně verbálně, přihlásili k právnímu státu na

²⁵ Jiní autoři hovoří o vládě národního porozumění, nikoliv jednoty. Vládní funkce na návrh premiéra M. Čalfy mělo zastávat 9 členů KSČ, 2 socialisté, 2 křesťanští demokraté a 7 nestraníků (Šanc, 2005, s. 117).

²⁶ V současné době už to už zákon výslovně zakazuje, v tomto směru se tedy KSČM byla nucena přizpůsobit. Viz § 5 odst. 2 zákona 424/1991 Sb. *Zákon o sdružování v politických stranách a v politických hnutích*, ve znění pozdějších předpisů. Kde je uvedeno „*Strany a hnutí nesmějí být ozbrojeny a nesmějí zřizovat ozbrojené složky.*“

²⁷ Stalinismus je spojen s důrazem na centralizovaný komunistický stát a udržování poslušnosti prostřednictvím teroru (Mareš, 2011, s. 16). Za dob stalinismu byla vládnoucí strana monolitním subjektem, v němž byla veškerá diskuze či kritika vymýcena terorem, který se prakticky rovnal občanské válce namířené proti straně samotné (Heywood, 2008, s. 143). Podle Josefa Hellera (tajemníka a člena Rady TAP ÚV, nyní CSTS viz čtvrtá kapitola) byl pomocí termínu „stalinismus“ obecně nazýván systém deformací socialismu a marxismu, který byl vytvořen v sovětském Rusku (bližší viz Heller, Josef. *Co je to „stalinismus“?*. [online]. [cit – 2014-03-31] Dostupné z: <https://www.google.cz/search?q=co+je+to+stalinismus+heller&client=opera&oe=UTF-8&oq=co+je+to+stalinismus+heller&gs_l=heirloom-serp.3...825916.832624.0.832780.36.17.3.14.2.0.265.2762.0j12j5.17.0....0...1ac.1.34.heirloom-serp..16.20.2544.myd_4T6elfc>.

principech pluralitní demokracie. Dále byli rehabilitováni členové, kteří byli v minulosti ze strany neprávem vyškrtnuti. Prostřednictvím tohoto mimořádného sjezdu se zároveň komunisté omluvili společnosti za některé předchozí chyby (Fiala – Holzer – Mareš – Pšeja, 1999, s. 97). Omluva společnosti je obsažena v materiálu s názvem *Prohlášení k občanům ČSSR*, přijatém na tomto sjezdu. Komunisté se zde například omlouvají za neoprávněné represe, za hrubé a nezákonné nerespektování práva na vyjádření názorů nezávislých občanských iniciativ včetně Charty 77. Dále i některým straníkům za příkoří způsobené reprezentací reformních postojů, za nesouhlas s protizákonným vstupem vojsk pěti spojeneckých zemí v 1968.²⁸

V neposlední řadě je třeba zmínit, že právě na tomto mimořádném sjezdu bylo rozhodnuto o vytvoření územní organizace Komunistické strany Československa na českém území, a tím mimo jiné odstraněna asymetrie způsobená existencí Komunistické strany Slovenska - česká teritoriální organizace do té doby neexistovala (Mareš, 2011, s. 20).

2.2. *Vznik Komunistické strany Čech a Moravy – nástupkyně KSČ?*

Třicátého prvního března 1990 se konal ustavující sjezd nově vznikající Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM). Tato strana byla následně 28. listopadu 1990 registrována jako samostatná strana (Mareš, 2011, s. 20).

O KSČM se hovoří jako o nástupnické straně KSČ. Nástupnickou stranou KSČM z hlediska politického diskursu KSČM nepochybně je. „Nástupnická strana“ je hojně používaný termín pro strany, které jsou spojeny s předchozím komunistickým subjektem, jejich současná identita však může být odlišná (Hloušek – Kopeček, 2003, s. 13).²⁹

Zajímavý je pak pohled Maxmiliána Strmisky, který má za to, že KSČM původně nebyla vytvořena jako přímá nástupkyně strana KSČ, ale jako součást federace KSČS, následně tvořené právě KSČM a KSS. Přesto se nakonec v podstatě stala přímou

²⁸ Blíže viz. KSČM. *Prohlášení k občanům ČSSR*. [online]. 20. 12. 1989. [cit – 2014-03-15]. Dostupné z : : <<http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40623/prohlaseni-k-obcanum-cssr>>.

²⁹ Je třeba upozornit, že ne všichni autoři používají tento termín ve zmíněném smyslu, například Anna Grzymala-Busse naopak definuje nástupnické strany (successor parties) jako politické strany, které vzešly z oficiálních režimních stran, otevřeně proklamují svůj nástupnický status a zároveň existuje kontinuita členstva (Grzymala-Busse: 1999, s. 43).

pokračovatelkou KSČ (později KSČS)³⁰ na české území, a to v důsledku rozpadu federace KSČS v roce 1992 (Strmiska, 2002, s. 221).

Ve vztahu KSČ a KSČM figuruje poměrně velká kontinuita členstva. Důkazem je, že například čtyřicet osm z celkového počtu sto devíti členů ÚV zvolených v říjnu 1990 bylo i ve vedení předlistopadové KSČ. Předlistopadoví straníci strany tedy hráli významnou roli i po změně režimu (Grzymala-Busse, 1999, s. 57). Dalším formou kontinuity dokládá fakt, že 63% stoupenců současné KSČM bylo v minulosti členy KSČ.³¹ Těmto údajům se ale na druhou stranu se ale nelze divit, uvedeno výše, KSČM původně nevznikla jako nová strana, ale jako teritoriální organizace KSČ.

KSČM se navíc ke KSČ de facto hlásí, byť vyjadřuje k minulému režimu jisté výhrady, jak bude ukázáno v následující kapitole. Ve stranických materiálech se můžeme setkat s výroky typu: „KSČM vznikla v roce 1990, nepředstírá však, že nemá kořeny v minulosti v předchozím vývoji KSČ i ve vývoji celého hnutí“³², nebo na jiném místě KSČM nazývá KSČ „předchůdkyní“.³³ Mezi oběma stranami tedy existuje poměrně úzká spojitost.

2.3.Proč se KSČM výrazně nereformovala -srovnání s Polskem a Maďarskem

KSČM bývá často srovnávána s ostatními komunistickými stranami regionu a je poukazováno na její nízkou míru transformace. Česká republika patří mezi pět evropských států,³⁴ kde si relevantní komunistické strany zachovaly svůj marxisticko-leninský charakter.³⁵ Zajímavé je, že Česká republika je ve výčtu těchto států jedinou konsolidovanou demokracií (Kubát, 2003, s. 91).

Je třeba si ale uvědomit, že například její transformace ve stranu sociálně demokratického typu, jako v okolních státech, by znamenala, že strana uznává chybné

³⁰ Původní KSČ začala od podzimu 1990 vystupovat pod zkratkou KSČS právě v důsledku transformace ve federaci dvou stran teritoriálních komunistických subjektů (Strmiska, 2002, s. 221).

³¹ STEM. *Téměř dvě třetiny současných stoupenců KSČM byly v minulosti členy KSČ* [online]. 2002. [cit. 2014 – 03 – 03]. Dostupné z: < <http://www.stem.cz/clanek/266> >.

³² Cit dle KSČM. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM*. In Dokumenty V. sjezdu KSČM. [interní materiál KSČM], s. 15.

³³ KSČM. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany od 1. sjezdu KSČM*. In Dokumenty II. sjezdu KSČM. [interní materiál KSČM], s. 28

³⁴ Dále se jedná o Bělorusko, Moldavsko, Rusko a Ukrajinu (Kubát, 2003, s. 90).

³⁵ Marxismus – leninismus je základ učení teorie komunismu (Bocheňski, 1994, s. 13).

směřování strany předchozím období, a to proto, že komunistická strana vznikla z původní sociální demokracie. Jednalo by se tedy o cestu zpět (Perottino – Polášek: 2012, s. 111).³⁶

Je sice pravda, že komunisté se sice minimálně formálně omluvili za některé předchozí chyby, ale úplnou přeměnou strany by vlastně popřeli svoji základní identitu. Navíc později byl prostor pro moderní levicovou stranu ve stranickém systému obsazen ČSSD, a tím komunistická transformace pozbývala na významu.

Reformování strany nepřály, na rozdíl od Polska a Maďarska³⁷, s nimiž bývá případ KSČM nejčastěji konfrontován, i další okolnosti. Zaprvé předlistopadová KSČ měla silnější vliv než strany v těchto státech. Českým komunistům se také lépe podařilo infiltrovat do společnosti. Snaha vytvořit na každém pracovišti „základní organizace“ strany měla pro komunisty příznivý efekt. Navíc byla pečlivě kontrolována ideologická homogenita strany. KSČ se prostřednictvím čístek, zejména v letech 1969 – 1970, kdy byla vyloučena třetina členů, zbavila jedinců, kteří by ji mohli reformovat. Tyto pokusy ve straně samozřejmě byly, reformisté ale nikdy nepřevážili konzervativnější členy. Strana také pečlivě kontrolovala západní styky. Naopak v Polsku a Maďarsku někteří komunističtí funkcionáři na Západě dokonce studovali, ti českoslovenští takovou možnost neměli (Dudek, 2006, s. 29 – 30). To vše přispívalo k „zakonzervování“ strany.

Slabší postavení komunistů v Polsku a v Maďarsku způsobilo i to, že komunisté zde nebyli vnímáni jako hlavní síly válečného odporu. K nastolení komunistických režimů v těchto státech došlo zejména zásluhou sovětské vojenské přítomnosti, kdežto v Československu komunisté dosáhli monopolu moci především vlastními silami a sovětská pomoc měla až sekundární roli (Hloušek – Kopeček, 2010, s. 67).

V obou zmíněných státech se na konci stalinistické éry a pacifikaci společenských otřesů prosadilo spíše pragmatické, nikoliv dogmatické politické směřování. Komunističtí funkcionáři se zde situovali do role národních a reformních komunistů (Hloušek – Kopeček, 2010, s. 67 - 68).

³⁶ Strana de facto, podle oficiálních dokumentů, uznává, že dřívější směřování bylo vlastně v rozporu s ideami socialismu, ale trvá na své ideologické podstatě. To bude dále rozvedeno v části zabývající se sjezdy KSČM.

³⁷ Zde se bývalé komunistické strany transformovaly v sociálně demokratické. V Polsku dokonce nevzniklo, které by se nazývalo komunistickým, vůbec nevzniklo. V Maďarsku se ke komunismu přihlásila Dělnická strana, jde ovšem o nově vzniklou stranu (Fiala – Holzer – Mareš - Pšejja, 1999, s. 280).

2.4. Diskuze o názvu strany

Samostatnou otázkou je pak název strany, který také do velké míry souvisí se stranickou identitou. Kvůli svému názvu je KSČM dodnes hojně kritizována, jelikož název obsahuje adjektivum „komunistická“. Tím se liší od jiných původně komunistických stran regionu, kromě Polska a Maďarska, také například od původní slovenské KSS, která nejprve doplnila svůj název o část „Strana demokratické levice“ a později začala používat výhradně tento název (Mareš, 2011, s. 20).

Na počátku devadesátých let v KSČM proběhlo vnitrostranické referendum ohledně názvu strany.³⁸ Toto referendum rozpoutala vnitrostranická reformní skupina s názvem *Demokratická levice v KSČM*, která chtěla výrazně reformovat program strany. Referendum probíhalo od poloviny října až do konce prosince roku 1991 (Mareš, 2002: 90). Otázka zněla „Jsem pro změnu názvu strany?“. Výsledky referenda byly vyhlášeny na mimořádném únorovém sjezdu v roce 1992 s tím, že se 75,94% členů vyslovilo pro zachování názvu strany. Členové Demokratické levice v KSČM stranu opustili ještě před skončením referenda a založili vlastní stranu. Jejich odchod sice oslabil vnitřní tlak ve straně, ale zároveň klesly šance prezentovat se jako vyloženě reformní subjekt (Pšeja, 2005, s. 101).

Komunisté ponechání dosavadního názvu odůvodňují zejména tím, že vycházejí z respektování principů vnitrostranické demokracie. Dále, že transformace KSČM v moderní levicovou stranu není otázkou změny názvu strany, a že ten procesu dalších přeměn strany nebrání. Navíc název „komunistická“ prý není odvozen z podmínek III. komunistické internacionály, nýbrž ze slova komuna, což interpretují jako pospolitost svobodných občanů, svobodně sdružených na základě vzájemné lidské solidarity, tolerance a respektování lidské svobody a důstojnosti (Vilhelm, 1999, s. 1).

Nakonec to byla právě vnitrostranická demokracie, která vyústila v konzervativní řešení, nikoliv centralistické, autoritářské vedení. Rozhodnutí zachovat název strany bývá zvnějšku interpretováno jako chybný krok, na druhou stranu z hlediska zachování stranické identity a celistvosti strany, což bylo důležité pro samotné straníky, se to jevilo zcela jinak (Perottino – Polášek, 2012, s. 117 – 118).

³⁸ Zajímavým faktem je, že z tezí, které byly přijaty v době od ustavujícího do prvního řádného sjezdu KSČM, se uvádí, že se strana měla původně jmenovat Komunistická strana Čech a Moravy – Strana demokratického socialismu. Od toho ale bylo upuštěno blíže viz Teze zprávy ÚV KSČM o činnosti od ustavujícího sjezdu KSČM od I. sjezdu KSČM. In *Obsahové dokumenty I. Sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy*. [interní materiál KSČM], s. 13 – 14.

Diskuze o případné změně názvu strany ale neutichla na dlouho. Znovu se rozhořela na jaře 1993, kdy se vedení opět obrátilo na členy mimo jiné s otázkou změny názvu strany. Formální referendum už ale znovu neproběhlo, pouze vnitrostranická diskuze. Většinové doporučení opět znělo – zachovat původní název strany. Diskuze probíhala ještě na třetím sjezdu v Prostějově v červnu 1993, název ale zůstal opět beze změny (Perottino – Polášek, 2012, s. 118).

Dlouholetý předseda strany, Miroslav Grebeníček, se vyjádřil, že v pojmu „komunistická strana“ nevnímají teorii a praxi Kominterny a nejde o připomenutí praktik, které existovaly v zemích bývalého Sovětského bloku. Nýbrž jde o tendenci k zásadní systémové změně, kterou signalizující dnešní civilizační trendy a globální problémy lidstva (Grebeníček, 1993: 57).³⁹

Výstižně lze pak tuto problematiku shrnout slovy: „*Komunisté nezměnili svůj název, protože nepovažují za možné měnit zásadně svou identitu. Podstata komunistického hnutí je trvalá, přesahuje hranice minulosti i přítomnosti*“⁴⁰ Zde je vidět pevné ideologické přesvědčení. To, že vůbec nějaké diskuze ohledně názvu strany probíhaly, souvisí s hlavně s dobovým kontextem a vnitrostranickým pnutím.

V současné době by změna názvu strany KSČM mohla i uškodit. Podle některých politologů je slovo komunistická marketingovou značkou pro starší voliče, a ty by po případné změně názvu mohla KSČM ztratit (Macková, 2007).

2.5. Hledání identity z vnitrostranického pohledu (alternativy vývoje)

Sama KSČM po svém prvním sjezdu v roce 1990 zvažovala několik možných alternativ dalšího vývoje a nebylo zcela jasné, jakým směrem se vydá.

První z nich spočívala v radikální změně strany, de facto přeměny ve stylu okolních států. Týkala se zásadní změny názvu, snížení členské základny a výslovného odmítnutí

³⁹ Zajímavé je, že právě Grebeníček sám nastínil téma změny, a to v roce 1999, setkal se však s ostrým nesouhlasem členské základny (Fiala - Holzer – Mareš – Pšeja, 1999, s. 135).

⁴⁰ KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM. In *Obsahové dokumenty VI. sjezdu KSČM*. [online]. 14. 1. 2005. [cit. 2014 – 02 – 14], s. 12. Dostupné z: <[http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm](http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscmhttp://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm)>.

jakékoliv myšlenky komunismu včetně uznání výlučné odpovědnosti za předchozí vývoj strany. KSČM uvádí, že v určité modifikaci mohla být tato alternativa reálná, ale za předpokladu důsledného dodržování podmínek politiky národního porozumění.⁴¹ Tato alternativa vývoje, podle KSČM, byla vyloučena právě z důvodu opuštění politiky národního porozumění a eskalací antikomunismu.

Druhá alternativa byla opakem první. Strana měla být vytvořena na bázi jediné ideologie vyjadřující zásadní odpor proti probíhajícím změnám ve společnosti za současného aktivního působení fundamentalisticky orientovaných skupin uvnitř strany, jejichž motivací byla především myšlenka odvety za pád předlistopadového režimu coby osobní porážky. Možnost této alternativy byla paralyzována postojem realisticky uvažujících členů a současně i utvářejícím se demokratickým prostředím uvnitř KSČM, které tuto alternativu pro její sebevražednost a scestnost neakceptovalo.

Třetí alternativou bylo dobrovolné rozpuštění KSČM a přechod členské základny do jiných politických stran. Tato alternativa byla nejméně pravděpodobná vzhledem k existujícímu nepřátelskému okolnímu prostředí, které svou antikomunistickou aktivitou naopak posilovalo pocit soudržnosti a vytvářelo stav nutnosti organizace jakožto prostoru vytvářejícího určité zázemí relativní jistoty pro členy strany.

Čtvrtá alternativa počítala s možností rozpadu strany na několik samostatných subjektů sjednocených podle názorových diferenciací.⁴² KSČM uvádí, že i v tomto případě sehrálo roli určitou roli vnější prostředí a pocit nutnosti udržení silné organizace jakožto prostředku sebezáchovy, který působí silněji než názorová odlišnost. Celkově se tato alternativa vývoje neuskutečnila z pragmatických důvodů, protože záporné důsledky tohoto kroku by jednoznačně převážily nad krátkodobým přínosem.

Jako nejschůdnější se v očích KSČM jevila alternativa transformace ve stranu jakožto společenství lidí organizovaně vyjadřujících svůj konkrétní specifický zájem, který působí jako organizačně jednotící prvek. Možným jednotícím prvkem se ukazoval zájem čelit

⁴¹ O tzv. vládě národního porozumění/ jednoty viz výše.

⁴² Uvnitř KSČM existovala nejedna názorová platforma. Například již 27. Listopadu 1989 vzniklo *Demokratické fórum komunistů*, které prosazovalo výraznější reformy či zmíněná *Demokratická levice v Komunistické straně Čech a Moravy* stojící za rozpoutáním debaty o změně názvu strany. Objevovaly se i radikální platformy jako bylo ortodoxně-komunistické křídlo Miroslava Štěpána s názvem *Za Socialismus* (bližší viz Fiala – Mareš – Pšeja, 2005, s. 1421 – 1423). Existence platform byla zrušena po třetím sjezdu strany, kde byly schváleny nové stanovy, z nichž byly vyškrtnuty články týkající se právě názorových platform. Tímto byly vnitrostranické platformy de facto zakázány (Perottino – Polášek, 2012, s. 118).

negativním důsledkům konkrétního způsobu společenské transformace, komplexněji vyjádřeném pocíťovanou potřebou utvářet sociálně spravedlivou společnost, ne však na základě ideologické reflexe sociální reality, ale cestou odstraňování konkrétních příčin, které negativní důsledky způsobují. Výhodou mělo být poskytnutí poměrně širokého prostoru nejen různým názorovým proudům, ale i mnohačetným aktivitám iniciativám nepochybně nepolitického charakteru. Dále se píše, že tato alternativa rovněž určuje konkrétní směr transformace strany ve stranu sociální integrace, praktických zájmů a strany masové, která se ve svých aktivitách nesoustřeďuje pouze na aktivity parlamentní a která neshledává smysl a důvody své existence jakožto strana kádrová, individuálního zastoupení a voličská. Závěrem je dodáno, že tyto charakteristiky současně představují rámec, v němž je nutno hledat odpověď na otázky směřující k problematice identity strany.⁴³

Z výše uvedeného můžeme vyčíst, že k současné identitě, z interního úhlu pohledu, přispěl pragmatismus a semknutí se proti antikomunistické rétorice. Ačkoliv to v textu není výslovně uvedeno a navíc text je psán složitým jazykem, lze odvodit, že poslední alternativa se blíží té cestě, kterou se KSČM oficiálně rozhodla jít. Zde je podstatná hlavně, věta, kde je obsaženo, že jako možný jednotící prvek se zdá být zájem čelit negativním důsledkům společenské transformace. Strana se v tomto případě do jisté míry profiluje jako „ochránce před negativními vlivy.“

⁴³ KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany od 1. sjezdu KSČM. In *Dokumenty II. sjezdu KSČM*. 1992. [interní materiál KSČM], s. 7 – 8.

3. Oficiální dokumenty

Jak bylo uvedeno v teoretické části, níže budou rozebrány stěžejní části stanov KSČM, následně pak sjezdové dokumenty.

3.1. Stanovy KSČM

Stanovy jsou základním vnitřním právním předpisem politické strany. Stanovy se přikládají k návrhu registrace strany,⁴⁴ z toho důvodu je nepravděpodobné, že by obsahovaly zjevné nedemokratické prvky.⁴⁵ Přesto obvykle vypovídají o základním charakteru strany.

Je třeba uvést, že komunisté kladou značný důraz na jednotu. Aby mohla strana plnit své poslání ve společnosti, musí být jednotná. Právě stanovy podporují akceschopnost ve smyslu organizačním.⁴⁶

Pro lepší vymezení charakteru stanov KSČM je dobré porovnání se stanovami ostatních relevantních stran působících v českém stranickém systému. Dobrým příkladem mohou být stanovy ČSSD a ODS coby dvou demokratických stran, dlouhodobě alternujících u moci.

Samotné stanovy KSČM jsou rozděleny na deset oddílů. Hned v prvním oddílu KSČM upozorňuje, že je demokratickou politickou stranou, což je ve srovnání s ODS a ČSSD neobvyklé.^{47, 48}

⁴⁴ Zákon č. 424 ze dne 2. října 1991 o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů ČSFR*. 1991, § 6, odst. 2b.

⁴⁵ Podle §4 tamtéž. Vznikat a vyvíjet činnost nemohou strany a hnutí, a) které porušují ústavu a zákony nebo jejichž cílem je odstranění demokratických základů státu, b) které nemají demokratické stanovy nebo nemají demokraticky ustanovené orgány, c) které směřují k uchopení a držení moci zamezujícím druhým stranám a hnutím ucházet se ústavními prostředky o moc nebo které směřují k potlačení rovnoprávnosti občanů, d) jejichž program nebo činnost ohrožují mravnost, veřejný pořádek nebo práva a svobodu občanů.

⁴⁶ KSČM. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany v období od VII. do VIII. sjezdu KSČM*. [online]. 25. 6. 2012. [cit. 2014-01-26]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/65197/zprava-uv-kscm-o-cinnosti-strany-v-obdobi-od-vii-do-viii-sjezdu-kscm>>, s. 65.

⁴⁷ KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, I. oddíl. ČSSD. *Stanovy České strany sociálně demokratické*. [online]. Platné od 23. 2. 2009. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: <<http://www.cssd.cz/ke-stazeni/stanovy>>. ODS. *Stanovy Občanské demokratické strany*. [online]. Platné od 19. 1. 2014. [cit. 2013 – 12 – 05]. Dostupné z: <<https://moje.ods.cz/stanovy>>.

⁴⁸ Na druhou stranu zmíněné dvě strany používají označení „demokratická“ již ve svém názvu.

Druhý oddíl se zabývá programatikou. Pod programovým cílem a charakterem strany KSČM uvádí: „*Programovým cílem KSČM je socialismus,⁴⁹ demokratická společnost svobodných, rovnoprávných občanů, společnost politicky a hospodářsky pluralitní, postavená na maximální občanské samosprávě, prosperující a sociálně spravedlivá, pečující o zachování a zlepšování životního prostředí, zabezpečující lidem důstojnou životní úroveň a prosazující bezpečnost a mír.*“

Dále je možné si povšimnout ideologického odkazu. „*Program KSČM vychází z marxistické teorie⁵⁰ otevřeného dialogu s mezinárodním komunistickým a levicovým hnutím, novým myšlenkám a poznatkům. KSČM usiluje o to, aby byla stranou masovou,⁵¹ která pracuje na základě kolektivnosti jednání a rozhodování, samosprávných principů a široké vnitrostranické demokracie.*“⁵²

Důraz na masový charakter strany a vyzdvížení samosprávného principu spravování strany je v kontextu stanov ostatních stran a hnutí v ČR nezvyklé (Fiala – Holzer – Mareš-Pšeja, 1999, s. 172). Výslovné konstatování socialismu jako programového cíle pak nepochybně. Tato obecná znění sama o sobě ale ještě nezakládají důvod KSČM přímo považovat za stranu antisystémovou/antidemokratickou.

Třetí oddíl se zabývá členstvím. Právo přijímat nové členy má nejnižší organizační stupeň, a to základní organizace nebo pak okresní výbory. Zde si také můžeme povšimnout

⁴⁹ Socialismus je ideologií, jejímž výrazným rysem je odpor ke kapitalismu. Dělí se na celou řadu směrů, podstatné je, že zhruba počátkem 1. světové války se socialisté rozdělili do dvou hlavních skupin, a to na revoluční socialisty, kteří své cíle začali označovat jako „komunismus“, a byli stoupenci revoluce. Druhý tábor byl tvořen reformními socialisty, kteří se později přiklonili k tomu, čemu dnes říkáme sociální demokracie (Heywood, 2008, s. 117 -119) a (Heywood, 2004, s. 71).

⁵⁰ Myšlenky Karla Marxe souhrnně označované jako „marxismus“ se staly základem komunismu 20. století. Na druhou stranu komunismus 20. století se od klasických marxistických principů v mnoha směrech odklonil a revidoval je (Heywood, 2004, s. 71, 73). Komunistické hnutí je spojováno nejčastěji právě s revidovanou formou marxismu, a to s marxismem – leninismem. Mimo to komunistické učení obsahuje i nauky, které jsou historickému Marxovi zcela cizí (Bocheňski, 1994, s. 13, 34).

⁵¹ Masovost strany není dána pouze početností členské základny, ale zejména vztahem k širokým lidovým vrstvám. Program a politika strany musejí vycházet z potřeb těchto vrstev. Masová strana oslovuje veřejnost prostřednictvím všech svých organizačních stupňů, od nejvyšších, po nejnižší. Zejména členové základních organizací jsou v každodenním, přímém kontaktu s občany. Členové strany propagují politiku strany mezi lidmi a současně se v důsledku vnitrostranické demokracie podílejí na její tvorbě. Opakem toho jsou volební strany financované většinou globálním kapitálem, které mají manažersko-marketingový styl fungování a nižší organizační stupně jim slouží pouze jako výťah do vrcholných funkcí. Blíže viz KSČM. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany v období od VII. do VIII. sjezdu KSČM*. [online]. 25. 6. 2012. [cit. 2014-01-26]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/65197/zprava-uv-kscm-o-cinnosti-strany-v-obdobi-od-vii-do-viii-sjezdu-kscm>>, s. 17.

⁵² KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, II. oddíl.

paragrafu šest, který hovoří o tom, že „*Se členstvím v KSČM je neslučitelná podpora a propagace hnutí směřujících k potlačování práv a svobod občanů nebo jiná činnost, která je v rozporu s Listinou základních práv a svobod a s mezinárodními dokumenty o lidských a občanských právech.*“⁵³ Podle některých politologů to působí paradoxně vzhledem k minulosti strany (Fiala – Holzer – Mareš- Pšeja, 1999, s. 173). Zde se autoři především dotýkají vztahu ke KSČ. Uvedený výrok lze ale vnímat i jako vymezení se právě k praktikám bývalé Komunistické strany Československa.

Ve čtvrtém oddílu, kde jsou projednávána práva a povinnosti člena, je mimo jiné uvedeno, že mezi povinnosti člena patří „*Podílet se na uskutečňování programu KSČM, získávat pro něj další stoupence. Politicky a odborně se vzdělávat. Propagovat a objasňovat politiku strany mezi občany, přispívat ke spolupráci levicového hnutí a všech sil usilujících o demokracii a sociální spravedlnost.*“⁵⁴ Tato formulace směřuje ke značné propagaci stranicko-ideologické politiky, zavazuje k velmi aktivnímu pojetí stranické činnosti a je neobvyklá nejen i mezi levicovými subjekty, natož pak pravicovými (Fiala – Holzer – Mareš – Pšeja, 1999, s. 173).⁵⁵

V pátém oddílu je zakotven institut vnitrostranického referenda, což je jistě pozitivní prvek. O zásadních otázkách KSČM rozhodují členové strany v územním referendu. „*Referendum vyhlásí OV KSČM na žádost alespoň jedné třetiny ZO KSČM, KV KSČM na žádost alespoň jedné třetiny OV KSČM, ÚV KSČM na žádost nejméně jedné třetiny KV KSČM. Referendum může vyhlásit i sjezd nebo ÚV, KV a OV KSČM v obvodu své působnosti z vlastního rozhodnutí.*“⁵⁶ To je oproti silné hierarchii a centralistickému principu bývalé KSČ zásadní rozdíl (Fiala – Holzer- Mareš – Pšeja, 1999, s., 174).

Dalším zajímavým faktem téhož oddílu je, že ve stanovách je zakotveno: „*Na stejné úrovni je neslučitelná funkce člena revizního nebo rozhodčího orgánu s funkcí ve stranickém řídicím orgánu*“. Je nezvyklé, že KSČM umožňuje slučitelnost funkce člena výkonného a kontrolního orgánu (je to vyloučeno pouze na stejné úrovni). Vzniká tím možnost kontroly teoreticky nezávislých kontrolních orgánů (Fiala – Holzer - Mareš – Pšeja, 1999, s. 174).

⁵³ KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, III. oddíl.

⁵⁴ KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, IV. oddíl.

⁵⁵ To souvisí i s výše zmíněnou masovostí stran, k níž se hlásí.

⁵⁶ KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, V. oddíl. Vysvětlivky: ZO = základní organizace, OV= okresní výbor, KV= krajský výbor, ÚV = ústřední výbor, VV ÚV = výkonný výbor ústředního výboru.

V následujícím šestém oddílu je podrobně popisována organizační struktura. Na nejnižším stupni fungují základní organizace. Na vyšším stupni pak pracují okresní organizace, které sdružují všechny základní organizace, poté následují krajské organizace sdružující organizace okresní.⁵⁷ Organizační strukturou se KSČM podobá ČSSD, její vnitrostranické orgány nesou téměř identické názvy.⁵⁸

Právě v porovnání se stanovami ČSSD si můžeme všimnout silnější centralizace KSČM. Například v tom, že nejvyšší samosprávný orgán okresní organizace – okresní konferenci, jejímž úkolem je posuzovat zásadní otázky činnosti strany na daném území, svolává okresní výbor (OV) KSČM zpravidla 1x za dva roky na základě rozhodnutí ústředního výboru (ÚV) KSČM, který současně doporučí obsah jednání a stanoví lhůtu pro její konání. Stejný postup je i u krajské konference, kterou svolává krajský výbor (KV) KSČM 1x za dva roky právě na základě rozhodnutí ústředního výboru (ÚV) KSČM, který rovněž doporučí obsah jednání a stanoví lhůtu pro její konání.⁵⁹

Naproti tomu u ČSSD, kde je shodně s KSČM nejvyšším orgánem okresní organizace právě okresní konference, je okresní konference svolána nejméně jedenkrát ročně a svolává ji předseda okresního výkonného výboru (OVV). O roli ústředního výkonného výboru (ÚVV)⁶⁰, který či jiného vyššího orgánu, zde není ani zmínka. Stejně tak u krajských konferencí.

Orgány ČSSD jsou v tomto směru tedy více nezávislé, podobné je i u ODS. U KSČM tímto může vyšší orgán zásadně ovlivňovat činnost nižšího především tím, že doporučí obsah jednání a samotná konference je svolána na základě jeho rozhodnutí.

Na silnější centralizační prvek, resp. hierarchizovanou organizační strukturu, ukazuje i fakt, že základní organizace (ZO) jsou podle znění stanov řízeny okresními výbory (OV), krajský výbor pak „*organizuje, koordinuje a sjednocuje činnost okresních stranických organizací v kraji v duchu usnesení sjezdů, krajské konference, ÚV a VV ÚV KSČM.*“

Zcela nejvyšším samosprávným orgánem KSČM je pak sjezd strany, který se obvykle koná v pravidelném intervalu jednou za čtyři roky. Je možné svolat i mimořádný sjezd, a to

⁵⁷ KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, VI. oddíl.

⁵⁸ Srov. ČSSD. *Stanovy České strany sociálně demokratické*. [online]. Platné od 23. 2. 2009. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: < <http://www.cssd.cz/ke-stazeni/stanovy/>>.,.

⁵⁹ KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, VI. oddíl.

⁶⁰ ÚVV ČSSD zastává podobnou funkci jako ÚV KSČM, tj. řídící činnost mezi sjezdy - viz stanovy KSČM VI. oddíl a stanovy ČSSD část 3.

na základě žádosti minimálně jedné třetiny okresních výborů (OV), třetiny krajských výborů (KV), nebo nadpoloviční většiny členů ústředního výboru (ÚV).

Velice významné postavení má i ústřední výbor (ÚV) a jeho výkonný výbor (VV ÚV). Ústřední výbor je nejvyšším řídicím stranickým orgánem mezi sjezdy, ty se však konají oproti jiným stranám poměrně zřídka.⁶¹ Což může posilovat vliv ÚV. Na druhou stranu je snazší svolat mimořádný sjezd oproti ČSSD, kde je k tomu potřeba žádost nejméně tří pětín krajských nebo okresních organizací či tří pětín členů ÚVV.⁶² Jak je uvedeno výše, u KSČM k tomu stačí žádost pouze jedné třetiny nižších organizačních jednotek (OV nebo KV).

ÚV oficiálně také řídí všechny nižší stranické organizace a jejich orgány. Předseda a místopředsedové ÚV jsou voleni sjezdem. Pozitivním faktem ale je, že odvolat jeho předsedu a místopředsedy je částečně možné i z vůle nižších organizačních jednotek, „*na žádost nejméně třetiny OV KSČM nebo nejméně třetiny KV KSČM může dvoutřetinovou většinou členů ÚV KSČM odvolat předsedu, prvního místopředsedu nebo další místopředsedy ÚV KSČM a zvolit jiné*“.⁶³

Sedmý oddíl hovoří o jednání jménem KSČM, což je v této práci poměrně nepodstatné. Osmý oddíl pojednává o zásadách hospodaření. Zde si můžeme všimnout povinnosti placení členského příspěvku, což ale není neobvyklé.⁶⁴

Devátý oddíl nese skutečně neobvyklý název „*KSČM v pluralitním politickém systému*“. Setkáme se zde s výroky jako „*KSČM se aktivně účastní politického života společnosti a usiluje o její demokratický, sociálně spravedlivý vývoj. Respektuje otevřený a rovnoprávný dialog a demokratickou pluralitu. Spolupracuje s občany, občanskými sdruženími a iniciativami. Usiluje o spolupráci s levicovými silami, a to samostatně, v rámci*

⁶¹ Například nejvyšší stranický orgán ODS „Kongres“ se schází nejméně jednou za dva roky blíže viz ODS. *Stanovy Občanské demokratické strany*. [online]. Platné od 19. 1. 2014. [cit. 2013 – 12 – 05]. Dostupné z: <<https://moje.ods.cz/stanovy>>, čl. 8. Nejvyšší stranický orgán ČSSD „Sjezd“ se podle stanov koná jedenkrát za dva roky blíže viz. ČSSD. *Stanovy České strany sociálně demokratické*. [online]. Platné od 23. 2. 2009. [cit. 2013 -04 – 12]. Dostupné z: <<http://www.cssd.cz/ke-stazeni/stanovy/>>, část 3.

Zajímavé, je, že v minulosti se sjezdy KSČM konaly také častěji – Organizační řád KSČM přijatý prvním sjezdem v roce 1990 zakotvoval 1- 2 letý interval (Fiala – Holzer – Mareš – Pšeja, 1999, s. 177).

⁶² ČSSD. *Stanovy České strany sociálně demokratické*. [online]. Platné od 23. 2. 2009. [cit. 2013 -04 – 12]. Dostupné z: <<http://www.cssd.cz/ke-stazeni/stanovy/>>, část 3.

⁶³ KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, VI. oddíl.

⁶⁴ KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, VII. a VIII. oddíl.

*koalic, případně jiných sdružení.*⁶⁵ Celkové zdůrazňování demokracie a plurality, které se zde a v prvních dvou oddílech objevuje, zní až „vynuceně“. Poslední desátý oddíl tvoří závěrečná ustanovení.

Celkově vzato stanovy KSČM jsou propracovaným dokumentem bez zvláštností působících přímo antisystémově. Lze si ale všimnout zmíněné výrazné snahy KSČM podtrhnout svoji demokratickou tvář, ať domnělou či skutečnou. Devátý oddíl a jeho výše citovaný odstavec zase evokuje snahu dát najevo úspěšnou adaptaci komunistického hnutí na nové podmínky. Zajímavé je, že KSČM na jednu stranu tvrdí, že respektuje demokratickou pluralitu, na druhou stranu ve stanovách zdůrazňuje snahu o spolupráci nejen s levicovými hnutími, ale také otevřenost dialogu s mezinárodním komunistickým hnutím. Dále také povinnost člena získávat pro politiku KSČM další stoupence. To se samozřejmě přímo nevylučuje, ale ve spojení s ideologickým profilem strany to může vyvolávat dojem přílišné „rozpínavosti“ strany, u které není jasné, kam až by vedla a tím pádem by byla pluralita omezena.

3.2. Vybrané obsahové dokumenty sjezdů KSČM

V této části budou analyzovány obsahové dokumenty sjezdů strany. Sjezd strany je nejvyšším, celostátním, samosprávným orgánem KSČM viz výše. Sjezd schvaluje programové, strategické a taktické cíle politiky KSČM pro příští období. Přijímá, mění nebo doplňuje program, stanovy a další základní dokumenty strany. V neposlední řadě volí nevyšší stranické funkcionáře - viz výše.⁶⁶ Od roku 1990 jich bylo uskutečněno celkem osm sjezdů strany včetně těch mimořádných.

Pro úvod do kontextu doby, kdy se konaly první sjezdy strany, je dobré poznamenat, že první roky po listopadu 1989 (1990 – 1993)⁶⁷ jsou v souvislosti s KSČM nazývány „strategií přežití“. Stranický vývoj provázela ideová a politická dichotomie: na jedné straně

⁶⁵ KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, IX. oddíl.

⁶⁶ KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>, VI. oddíl.

⁶⁷ Rok 1993, kdy se konal třetí sjezd strany, je už spojen s vyjasněním identity KSČM viz níže.

konzervativní přístup, který byl stále věrný ideologii (méně však politice a struktuře) strany „leninského typu“, na druhé straně byla snaha o modernizaci, reformu a nekomunistickou redefinici KSČM jako „moderní levicové strany“ (Handl, 2008, s. 91).

Ve společenském diskursu byla strana do značné míry izolována, vytěšňována a marginalizována. Příčinou byly opakované antikomunistické kampaně, dále také sebestřednost a veřejný image strany samotné. Antikomunistické akce měly na stranu sjednocující vliv a zároveň posilovaly konzervativní křídlo (Handl, 2008, s. 92).

3.2.1. Olomoucký sjezd

První řádný sjezd nově vzniklé strany se konal ve dnech 13. – 14. října 1990 v Olomouci. Na tomto sjezdu byly přijaty dokumenty, kterým se komunisté chtěli více přiblížit demokratickému socialismu a zároveň se distancovat od minulosti (Fiala – Mareš – Pšeja, 2005: 1415). Při zpětném pohledu se jednalo o program, ve kterém komunisté, co týče úsilí transformace strany směrem k demokratickému socialismu, zašli nejdále. To byl také důvod, proč byl program kritizován ortodoxními komunisty (Strmiska, 2002, s. 225). Tento program platil pouze do roku 1992 (Fiala – Holzer – Mareš – Pšeja, 1999, s. 154).

Z projevu tehdejšího předsedy strany Jiřího Machalíka se dozvíme, že by komunisté měli prokázat rozchod s neblahým dědictvím minulosti, jejími autoritativními praktikami (Machalík, 1990, s. 2).

Již v této době je ale zřetelný ostře kritický postoj komunistů proti jejich politickým soupeřům – především pak pravici, který si zachovávají dodnes. Za své mluví některé výroky: „*Soudím – nechci malovat čerta na zeď – že jsme svědky nepokrytého nástupu pravicových sil*“ (Machalík, 1990, s. 2). Dále proti tehdejšímu Občanskému fóru „*Metody, které v posledních čtyřiceti letech byly vlastní komunistické straně, způsoby, za něž jsme právem kritizováni, a jichž jsme se vzdali, převzalo Občanské fórum, které se již nepokrytě nazývá vedoucí silou společnosti se všemi znaky nového autoritářství*“ (Machalík, 1990, s. 3).

Dalším výrazným rysem projevu jsou stížnosti na ostrakizaci ze strany ostatních politických subjektů. Mluví o snaze vytlačit komunisty politicky i pracovně v na okraj společnosti či vymazání KSČM z politické mapy Československa (Machalík, 1990, s. 2- 3). Jednalo se také o reakce na tehdejší antikomunistické aktivity různého druhu viz výše.

Pokud jde o ekonomickou transformaci jako o jedno ze zásadních témat tehdejší doby, Machalík se vyjadřuje k podpoře malé privatizace, s tím, že v ní komunisté spatřují jednu z možností, jak oživit a zlepšit obchod a služby. Zároveň se vymezuje proti neodpovědné realizaci tohoto kroku, vyjadřuje obavy nad neoprávněným obohacováním. Varuje však před velkou privatizací (střední a větší podniky), zejména před zbrklým a nezodpovědným výprodejem společného bohatství. Považuje to za závažnou otázku, ke které by se měl vyjádřit celý národ. „*Privatizace nemůže být cílem, jak tvrdí vládní představitelé, ale pouze prostředkem k zvýšení efektivnosti národního hospodářství*“ (Machalík, 1990, s. 8).

Program přijatý olomouckým sjezdem

Program strany, který je stěžejní částí obsahových dokumentů sjezdu, je rozdělen do pěti částí. První část nese název *Za národní charakter strany a demokratický socialismus*. Hned v prvních odstavcích se KSČM vymezuje vůči minulosti, podobně jako ve svém projevu Jiří Machalík, například tvrzením, že komunistické hnutí samozřejmě neprovázely jen zločiny, chyby a deformace, ale s koncepcemi, ideologií a způsobem organizační výstavby „předlistopadové doby“ již strana nemůže spojovat svoji budoucnost. Strana uznává demokracii a odmítá diktaturu a monopol moci.

Podstatné zde je, že se KSČM hlásí se k těm úsekům dějin komunistického hnutí v Československu, v nichž komunisté dokázali překročit úzce třídní a stranické horizonty a stát se součástí široké fronty demokratických sil. Proto chtějí navázat na ideový odkaz reformních komunistů, kteří stáli v čele pražského jara 1968 coby nejvýraznějšího pokusu o demokratický socialismus ve střední a východní Evropě.

Základ ideové identity strany – demokratický socialismus – spatřují především v úsilí o demokratickou sociálně spravedlivou společnost a sociálně právní stát.

Další část programu je nazvána *Za demokracii a samosprávu*. Zde strana hovoří o překonání odcizení politické moci a správy lidu, zmiňuje prvky přímé demokracie. Mimo jiné vyslovuje nutnost vytvoření ústavního soudu.⁶⁸

Třetí část byla nazvána *Reformou k prosperitě a sociální spravedlnosti*. Tato část je stěžejní, protože se vyjadřuje k ekonomické transformaci, k čemuž má KSČM dodnes jasně kritický postoj. Částečně o tom hovořil již J. Machalík ve svém úvodním projevu.

⁶⁸ Podobný požadavek se objevuje i v Akčním programu KSČ (Fiala – Mareš – Pšeja: 2005, s. 1414).

KSČM chce přispět k formování moderní, prosperující sociálně tržní ekonomiky.⁶⁹ Prohlašují, že budou pro takovou hospodářskou politiku, která bude spolu s dynamizací a zvyšováním výkonnosti ekonomiky věnovat prvořadou pozornost sociálním otázkám. Vyslovují se pro rovnoprávnost a rozmanitost různých forem vlastnictví a typů podnikání. Chtějí se zasazovat, aby přeměny vlastnických forem zabezpečily pracujícím spravedlivý podíl na zisku a účast na řízení. Významnou úlohu by měla mít i družstevní a komunální forma vlastnictví.

Kritičtěji se KSČM staví k zahraničnímu kapitálu, který podle nich nesmí ovládnout ty oblasti a zdroje, které jsou nezbytné pro udržení národní, politické, ekonomické a kulturní identity (např. přírodní zdroje, obranný průmysl či hromadné sdělovací prostředky). Nejsou však výhradně proti účasti zahraničního kapitálu, která může být i přínosná.

Čtvrtá část je nazvána *Za rozvoj vědy, vzdělanosti a kultury*. Zde se například hovoří o požadavku bezplatnosti školství. Tuto část pro účel této práce netřeba dále rozvádět.

Významnější je ale poslední část - *Za mír a spolupráci ve světě*. KSČM se vyslovuje za přechod od poválečného blokového zajištění bezpečnosti a stability k novému celoevropskému systému důvěry a spolupráce. Dále uvádí, že si nepřeje, aby se země stala jednostranně závislou na jakékoli mocnosti, ať již existující či nově vznikající. Zdůrazňuje, že by vstup do integračních procesů měl být vzájemně výhodný, nikoliv pouhé přičlenění tehdejší ČSFR k západní Evropě.⁷⁰

⁶⁹ Tržní socialismus se stal v minulosti pokusem smířit socialismus s dynamikou tržní konkurence. Jednalo se o alternativu k výrazně centralizovanému sovětskému ekonomickému modelu. Hlavním rysem socialistické režní ekonomiky je snaha dospět jak rovnováze mezi samostatným řízením a tržní konkurencí. Nejedná se o kapitalismus, protože firmy vlastní a kontrolují ti, kdo v nich pracují, neexistuje trh práce a tak ani vykořisťování. Tržní socialismus se od sovětského modelu však zásadně lišil tím, že samosprávné podniky nefungovaly podle příkazů plánovačů, ale v tržním prostředí, vytvářeném konkurencí, stimuly a ziskem. Tento model byl například aplikován v bývalé Jugoslávii (Heywood, 2004, s. 209 – 210)

⁷⁰ KSČM. Program Komunistické strany Čech a Moravy. In *Dokumenty 1. sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy*. 1990. [interní materiál KSČM], s. 16 – 23.

3.2.2. Kladenský sjezd

Kladenský sjezd se konal ve dnech 12. – 13. prosince 1992.⁷¹ Tento sjezd je významný tím, že byl přijat program, který je do současnosti základním programovým dokumentem strany. Kladenský program je ve srovnání s olomouckým výrazněji nakloněn socialismu (Fiala – Mareš – Pšeja, 2005: 1416). Podle KSČM se na rozdíl od předchozího snažil vyjádřit komunistickou orientaci strany v nových podmínkách.^{72, 73}

Z úvodního slova tehdejšího místopředsedy Miroslava Grebeníčka lze zmínit, že za klíčové ve vnitropolitickém vývoji považuje to, že byl uskutečněn majetkový převrat a uzákoněna opatření, která diskriminují nepočetnou vrstvu občanů (Grebeníček, 1992, s. 1). KSČM bude vyjadřovat a obhajovat zájmy sociálních skupin, které nabývají v důsledku transformace společnosti nevýhodné, neprivilegované postavení a mají objektivní zájem je měnit (Grebeníček, 1992, s. 6).

Dále Grebeníček vyslovuje stížnost na ostatní politické subjekty, týkající se neochoty zařadit do Ústavy ČR Listinu základních práv a svobod, což považuje za paradoxní situaci. Grebeníček se pozastavuje nad tím, že ti, co v listopadu 1989 zvítězili nad autoritářstvím prostřednictvím deklarací o lidských právech a svobodách dnes odmítají tak jednoduchý akt, jímž je začlenění Listiny základních práv a svobod do Ústavy ČR (Grebeníček, 1992, s. 1, 3).

Zde si můžeme všimnout, že předchozí režim hodnotí jako autoritářství. Zároveň prosazuje demokratický akt, jakým je začlenění LZPS do Ústavy ČR nepochybně je. V jednom a tom samém projevu se objevuje silná kritika stávajícího režimu a zároveň kritika minulosti. KSČM de facto lavíruje mezi minulostí a přítomností.

Celkově se zde KSČM se také věnuje rozsáhlé kritice různých částí společnosti, zejména pak ekonomice, zahraniční politice a v neposlední řadě také sociální oblasti.

Dle KSČM například samoregulace na bázi principů tržního mechanismu nepůsobí směrem k oživení hospodářského růstu. Dále kritizuje oblast zahraniční orientace s tím, že aktivním podílem na rozpadu Varšavské smlouvy a RVHP ČSFR nedosáhla očekávaného

⁷¹ Krátce před tímto sjezdem byl spáchán atentát na tehdejšího předsedu Jiřího Svobodu, který se přikláněl reformistům. Svoboda byl zraněn a sjezdu se tak nemohl zúčastnit, v nepřítomnosti byl však opětovně zvolen předsedou strany. Útok nebyl dodnes vyjasněn (Fiala – Holzer – Mareš – Pšeja, 1999, s. 122).

⁷² KSČM. *Komunistická strana Čech a Moravy*. [online]. Nedatováno. [cit 2014 – 01 – 03]. Dostupné z. <<http://www.kscm.cz/nase-strana/24002/kscm-kdo-jsme?chapter=1297>>..

⁷³ To, jak vnímá KSČM vztah socialismu a komunismu bude zmíněno níže v rámci IV. sjezdu strany.

ocenění v podobě okamžité integrace do evropských společenství. Vymezuje se také proti NATO. Příznačná je prý zahraničně-politická svázanost se zeměmi západní Evropy a tím i poplatnost jejich politice. Poměrně ostrým argumentem, je to, že ČSFR se stala appendixem vyspělých států, ne-li přímo rektální částí jejich diplomatického traktu. Hovoří o vyvedení ČSFR ze závislosti na východním sousedovi a přivedení do závislosti na sousedech západních. Co se týče sociální sféry, dle KSČM přestal existovat dosavadní systém sociálních jistot a klesá životní úroveň.⁷⁴

Program přijatý kladenským sjezdem

Samotný program je členěn podobně jako předchozí. Skládá se také z pěti částí s podobnými názvy. Již v úvodu je zřetelnější větší ideologičnost, než v programu olomouckém, byť ani olomoucký program nelze označit jako ideologicky bezbarvý - viz výše. Což dokládá například výrok „*Impulsy komunistického hnutí výrazně a nesmazatelně ovlivnily moderní civilizaci v zápase za svobodu a spravedlnost.* Na druhou stranu, ale že „*V jeho vývoji se však projevíly v závažné omyly a systémové chyby. Omezení a hromadné porušování politické i ekonomické demokracie učinily systém tzv. reálného socialismu neživotaschopným. Výsledkem byla značná diskreditace ideálů, z kterých hnutí vycházelo a zpochybnění i dalších pokusů vytvořit sociálně spravedlivou společnost.*“

KSČM tvrdí, že pád tzv. reálného socialismu v mezinárodním měřítku znamenal zhroucení autoritářského a ideálům socialismu vzdáleného systému. To si lze vykládat tak, že dřívější systém socialismem ve skutečnosti nebyl. Kapitalismus ale přes všechny změny zůstává soustavou, která umožňuje, aby jedna část obyvatelstva žila na úkor jiné. Některé rozpory kapitalismu se prohubují a objevují se nové prvky, které ukazují na potřebu překonání kapitalismu.⁷⁵

První část programu se jmenuje *Za novou tvář strany*. Zde KSČM za svůj hlavní cíl označuje socialismus. „*Programovým cílem je vybudování moderní socialistické společnosti, společnosti svobodných, rovnoprávných občanů, společnosti demokratické, samosprávné, politicky a hospodářsky pluralitní, prosperující a sociálně spravedlivé.*“⁷⁶

⁷⁴ KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany od 1. sjezdu KSČM. In *Dokumenty II. sjezdu KSČM*. 1992. [interní materiál KSČM], s. 7 – 29.

⁷⁵ Podobného vymezení se vůči starému režimu a jeho nazváním autoritářstvím a současná kritika nového režimu (zde výslovně kapitalismu) si můžeme všimnout i v Grebeníčkově projevu viz výše.

⁷⁶ Podobné prohlášení se objevuje i v současných Stanovách KSČM.

KSČM tvrdí, že „*Socialistická řešení jsou reálná a jejich prosazování naléhavá. Aby možnost cesty k socialistické budoucnosti svobodnou volbou občanů nebyla uzavřena, je nutno usilovat o demokratickou, politicky pluralitní společnost se sociálně a ekologicky tržním hospodářstvím, rovnoprávností vlastnických forem a cenící si státní a národní nezávislosti*“. Tady je nejdůležitější spojení „cesta k socialistické budoucnosti svobodnou volbou občanů“, což minimálně teoreticky vylučuje možnost násilného převratu.

Ve třetí části s názvem *Za prosperitu a sociální spravedlnost*. KSČM, podobně jako v olomouckém programu, preferuje socialistickou tržní ekonomiku, opírající se o hospodářskou demokracii. Konkrétně hovoří o smíšené ekonomice, v níž hraje rozhodující roli národní majetek spravovaný Fondem národního majetku a provozovaný podnikatelským způsobem. Cílem je vznik sektoru samosprávného vlastnictví, které bude schopno soutěžit s ostatními vlastnickými formami. Otázkou času je, kdy obdobné samosprávné vlastnické sektory budou ve vyspělých zemích intenzivně spolupracovat a vytvářet tak možnosti pro socialistické sjednocování světa. Dále se uvádí, že „Proces změny vlastnických vztahů musí přitom respektovat potřebu plurality a rovnoprávnosti vlastnických forem.“ Od ekonomického pronájmu podniků samosprávnými zaměstnaneckým kolektivům přes družstva, komunální vlastnictví, zaměstnanecké akcie, až po soukromé vlastnictví malém i velkém podnikatelském měřítku. Dle KSČM byla v minulosti zanedbávána úloha trhu. Trh je ale nezbytné usměrňovat. Zde KSČM uvádí konkrétnější představu než v programu olomouckém. Přes deklarovanou pluralitu vlastnických forem si nelze nevšimnout zásadní role národního majetku.

Co se týče ostatních částí programu, druhá část nese shodný název jako u olomouckého programu tj. *Za demokracii a samosprávu*, opět se týká především vyššího podílu lidu na moci. Čtvrtá část nese název „*Za rozvoj vzdělanosti, vědy a kultury*“, pátá a poslední část programu „*Za mír, spolupráci a sociální spravedlivost ve světě*“. Tyto části jsou do velké míry shodné s programem olomouckým a ne třeba je dále rozvádět.⁷⁷

Při srovnání olomouckého programu s kladenským si lze povšimnout vypuštění termínu „demokratický socialismus“. Koncept demokratického socialismu byl odmítnut ve prospěch moderní socialistické společnosti (Strmiska, 2002, s. 226). Socialismus je zde vnímán jako jediné možné řešení, o čemž KSČM hodlá přesvědčit voliče. Kladenský

⁷⁷ KSČM. Program KSČM. In *Dokumenty II. sjezdu KSČM*. 1992. [vnitrostranický materiál KSČM], s. 37 – 43.

program je také otevřeně antikapitalistický, kapitalismus považuje za něco, co by mělo být překonáno.

Dobré je také zohlednit, že olomoucký program pochází z dob počátků společenské transformace, v této době ještě nebyly jasné představy, jak bude nový systém vlastně fungovat, a politické subjekty vystupovaly s možná až idealistickými představami. Dva roky, které dělí tyto dva programy, přispěly k radikalizaci stranické rétoriky. Jednak došlo k vnitřním posunům ve straně spojeným s vyjasňováním její identity, zároveň se jedná i o reakci na tehdejší společenské změny.

3.2.3. Prostějovský sjezd

Prostějovský sjezd se konal 26. 6. 1993, jednalo se o sjezd mimořádný, byl svolán na základě požadavků základních organizací.⁷⁸ Sjezd měl řešit především vnitrostranické spory, které té dobou otrásaly KSČM (Fiala – Holzer – Mareš – Pšeja, 1999, s. 123.)⁷⁹ Co se týče programaticky, usnesl se na zachování kladenského programu.⁸⁰ Předsedou byl zvolen Miroslav Grebeníček (Handl, 2008, s. 93).

V úvodním slovu Grebeníčka, se, znovu, ale tentokrát ostřeji,⁸¹ objevuje konfrontace současné i minulé doby, s tím, že politika je i dnes stejně diskreditovanou oblastí společenského života jako před listopadem 1989, lidé opět propadají apatii, že jim politici lžou a dělají z nich hlupáky. Domnívá se, že akceschopnost nelze zakládat na jakési polovojenské organizaci, ale na informační převaze členů KSČM a sympatizujících vůči okolí (Grebeníček, 1993b, s. 2).

KSČM kritizuje podobu politického systému, který považuje za nehotový. Strana vyzdvihuje své zásluhy v souvislosti se zakomponováním LZPS do právního systému.

⁷⁸ KSČM. *Komunistická strana Čech a Moravy*. [online]. Nedatováno. [cit 2014 – 01 – 03]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/24002/kscm-kdo-jsme?chapter=1297>>..

⁷⁹ Spory se týkaly názvu strany a jejího dalšího směřování viz výše.

⁸⁰ KSČM. *Sjezdy KSČM*. [online]. Nedatováno. [cit 2014 -1 – 25] Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm>>.

⁸¹ Pro srovnání Grebeníček, Miroslav. Úvodní slovo k předložené písemné zprávě ÚV KSČM o činnosti strany od 1. sjezdu KSČM a její nejbližší úkoly. In *Dokumenty II. sjezdu KSČM*. 1992. [interní materiál KSČM], s. 1 – 6.

Kritizují také neustavení senátu, ačkoliv s ním Ústava ČR počítá. Kritika se týká také nenaplnění ústavního soudu.⁸² KSČM upozorňuje na další zákony kolidující s LZPS.⁸³

3.2.4. Liberecký sjezd

Tento sjezd se konal 2. prosince 1995 v Liberci. Čtvrtý sjezd znamenal další posun směrem k ideologické vyhraněnosti KSČM ve srovnání s ostatními parlamentními stranami. V letech 1994 – 1996 představitelé KSČM zásadně zostřili svoji rétoriku vůči vládní koalici i celému polistopadovému režimu. Komunisté prováděli důslednou a radikální opoziční politiku. Nutno říci, že taková politika byla v té době prováděna i ČSSD. Na III. sjezdu definitivně došlo k definitivnímu vyjasnění identity strany ve prospěch její orientace jako strany komunistického typu (Fiala – Holzer – Mareš – Pšeja, 1999, s. 129).

Komunisté se jako obvykle věnují rozsáhlé kritice společnosti, která je snad ještě vyhraněnější než dříve viz výše. KSČM uvádí, že v době konání IV. sjezdu jsou již zcela jasné cíle vládní politiky, které měly ještě v době III. sjezdu mlhavější obrysy a mohly být předmětem dohadů. Právě to může být důvodem k zostřené kritice.

Změny počínající listopadem 1989 KSČM nazývá mocensko-politickým převratem. Tento převrat vytvořil všechny potřebné podmínky a předpoklady pro dokončení vlastnického převratu, pro restauraci kapitalismu. Podle komunistů je zřejmé, že liberálně tržní koncepce byla chybná a je třeba ji opustit. Díky ní pokračuje takový vývoj ekonomiky, který je na úkor nejpotřebnějších a prospívá jen úzké vrstvě nejbohatších.

KSČM překvapivě obhajuje malé a střední podnikatele.⁸⁴ Většina z nich podle nich žije z výsledků vlastní práce. A právě ti jsou vystaveni velké konkurenci velkého zahraničního i domácího kapitálu. Musí snášet poručníkování státní byrokracie a vydírání ze strany organizovaného i neorganizovaného zločinu.

⁸² Ústavní soud zahájil činnost až po III. sjezdu KSČM. Zdroj: Novinky.cz. *Ústavní soud*. [online]. Nedatováno. [cit. 2014 – 04 – 04]. Dostupné z : <<http://tema.novinky.cz/ustavni-soud>>.

⁸³ Bližší viz KSČM. Zpráva ÚV KSČM o vývoji ve straně od II. sjezdu KSČM do III. sjezdu KSČM. In *Dokumenty III. sjezdu KSČM*. 1993. [interní materiál KSČM], s. 4 – 12.

⁸⁴ V pozdějších materiálech se KSČM ke středním podnikatelům staví kriticky.

Komunisté do své kritiky samozřejmě zahrnují i vládní garnituru. Vláda se prý brání jakýmkoli formám demokratické veřejné kontroly nad sebou a dalšími mocenskými složkami. Navíc soudci prý zůstávají pod stálým politickým tlakem.

Zajímavým momentem je, když KSČM mluví o „vládnoucí ideologii“, která je dle ní neobvykle rozpínavá, snaží proniknout do všech vrstev společenského vědomí, ovládnout každodenní myšlení. Usiluje o totální ovládnutí společenského prostoru. Není však schopna poskytnout kritický a ucelený pohled na současný svět. Tato ideologie prý není schopna a především ochotna vysvětlit, co se v této společnosti a ve světě odehrává. Nedokáže postihnout a řešit rozpory, do kterých se dostává společnost organizována na kapitalistických principech. Formy současné vládnoucí ideologie se podílejí na mravním úpadku společnosti a mají mimořádně demoralizující vliv na celou populaci apod.⁸⁵ Toto vyjádření může, zejména pak první věty, vyvolávat dojem až všeprostupující totalitní ideologie...Jde o velice vyhraněný postoj k polistopadové vládní garnituře a nastalým změnám ve společnosti.

Komunisté v souladu se svými cíli zmiňují možnost vytvoření široké protipravicové fronty. Taková široká fronta by nezahrnovala jen politické strany levého spektra, ale i středu, odbory, společenské a profesní organizace a občanské iniciativy. Nejpravděpodobnější je formování takového seskupení při spolupráci na konkrétních úkolech ad hoc. Prostřednictvím politiky široké protipravicové fronty je hodlá KSČM sjednocovat levicově orientované občany. V tomto dokumentu se poprvé otevřeněji KSČM vyjadřuje ke způsobu provedení změny společenského systému.⁸⁶

Co se týče vztahu k ostatním levicovým subjektům, zejména pak politickým stranám, zarážející je fakt, že ve vztahu KSČM k zahraničním levicovým subjektům KSČM kladně hodnotí úspěchy komunistů mimo jiné i v KLDŘ. „*KSČM pokládá za velkou posilu úspěchy komunistů v Číně, Vietnamu, KLDŘ, Indii, Japonsku i Latinské Americe, konkrétně na Kubě.*“ KSČM dále rozvádí, že se ve stycích se stranami levicového spektra snaží zdůrazňovat aspekty, které se mohou stát základem dialogu a nikoli záležitosti, které strany spíše rozděluje.⁸⁷

⁸⁵ KSČM. Vývoj české společnosti v období mezi III. a IV sjezdem KSČM. In *IV. sjezd KSČM*. 1995. [interní materiál KSČM], s. 4 – 26.

⁸⁶ KSČM. Plnění závěrů III. sjezdu. Vztah KSČM k ostatním levicovým stranám /silám/ v České republice. In *IV. sjezd KSČM*. 1995. [interní materiál KSČM], s. 51 – 56.

⁸⁷ KSČM. Plnění závěrů III. sjezdu. Vztah KSČM k zahraničním levicovým subjektům. In *IV. sjezd KSČM*. 1995. [interní materiál KSČM], s. 56 – 58.

Spojitost KSČM a Severní Koreje tímto vyjádřením nekončí. Ve *Zprávě ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM*, komunisté mezi stranami, s nimiž udržovali nejužší spolupráci, uvádí právě Korejskou stranu práce, tj. vládnoucí stranu severokorejského režimu.⁸⁸ Zarážejí byla také reakce Vojtěcha Filipa na úmrtí bývalého severokorejského vůdce Kim Čong-ila. Filip zaslal do Severní Koreje kondolenci, kde mimo jiné píše: „*Velmi jsme si vážili Kim Čong-ila, jenž svůj život zasvětil korejskému lidu. Snažil se o jeho blaho, zajištění bezpečnosti KLDK a dosažení mírového sjednocení Koreje.*“ (Filip, 2011). Komunisté mimoto spolupracují se *Společností česko-korejského přátelství* (Pektusan).⁸⁹

Zde nastává velký rozpor v tom smyslu, že KSČM na jednu stranu obhájí lidská práva, podporovala vstoupení Listiny základních práva a svobod do právního systému ČR, na druhou stranu dokáže v podstatě kladně hodnotit i režim, kde jsou lidská práva ve velké míře otevřeně porušována.⁹⁰

Stěžejní částí dokumentů tohoto sjezdu je Politická deklarace IV. sjezdu KSČM. Jako o strategickém cíli hovoří o dosažení socialismu a komunismu.

Nejzásadnější částí této deklarace je ta, kde KSČM prohlašuje, že se „*přes všechny problémy stala dostatečně silnou, aby vkročila do blížícího se 21. století s reálnou a přitažlivou alternativou společenského vývoje a byla schopná ji prosazovat. V KSČM na rozdíl od jiných levicových subjektů české politické scény jsou programové cíle jednoznačně antikapitalistické, metodologie důsledně marxistická a vnitrostranický život vysoce demokratický. Na praktických zkušenostech jsme se přesvědčili, že vědecká teorie, jejíž základy položili K. Marx a B. Engels a k jejímuž rozvoji výrazně přispěl i V. I. Lenin, je schopna nám i nadále poskytovat pravdivý obraz o světě a společnosti a je plně slučitelná s moderními vědeckými poznatky. Marxismus je pro nás metodou poznání i nástrojem uskutečňování humanistické přeměny světa, usiluje o jeho tvořivé chápání a rozvíjení. Rozhodně odmítáme, aby teorie klasiků i vědecký projekt komunistické společnosti byly*

⁸⁸ KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM. In *Obsahové dokumenty VI. sjezdu KSČM*. [online]. 14. 1. 2005. [cit. 2014 – 02 – 14]. Dostupné z: <[http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm](http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscmhttp://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm)>, Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM, součást obsahových dokumentů VI. sjezdu, s. 30.

⁸⁹ KSČM. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany v období od VII. do VIII. sjezdu KSČM*. [online]. 25. 6. 2012. [cit. 2014 01–26]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/65197/zprava-uv-kscm-o-cinnosti-strany-v-obdobi-od-vii-do-viii-sjezdu>>, s. 31.

⁹⁰ O porušování lidských práv v Severní Koreji blíže viz například (Budajová, 2014).

zameňovány za deformovanou a nedemokratickou ideológiu a praxi a pod rôznymi záminkami zakazované a kriminalizované. “

Strana vidí dve základné etapy, v nichž bude možné vytvárať podmienky pre prechod k socializmu. Prvú etapu je zastavenie posunu doprava a vytvorenie silnej a stabilnej ľavicovej vlády.⁹¹

KSČM ďalej dodáva, že prirodzeným vyústením socialistického vývoja spoločnosti je komunizmus. Ide o spoločnosť slobodných, tvorivých a rovnoprávných ľudí založenú na prekonaní vykoisťovania a súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov i zotročujúcej spoločenskej deľby práce. Štát ako nástroj moci tried je nahradený všeobecnou samosprávnou organizáciou spoločnosti a ľudské vedomie je zbavené zkresľujúcich ideológií.

V súvislosti s plnením predsezatých úloh považujú komunisti za nezbytné komunisti považujú získať prácu strany na úseku propagandy a mediálnej politiky. Hovorí o podstate stranického tisku a tiež o potrebe využitia všetkých možností na získanie odpovedajúceho vplyvu na ďalšie masové sdieľacie prostriedky vrátane vstupu do regionálnych rozhlasových staníc a káblových televízií.⁹²

Zásadným posunom je výslovné zmienenie Leninova prínosu k ideológii, čo ale vyvoláva určité kontroverzie. Pokiaľ sa na postavu Lenina pozeráme v smysle jeho teoretického prínosu k marxizmu, dojdeme k známemu faktovi „avantgardnej strany.“ Tedy k Leninovu presvedčeniu o potrebe politickej strany nového typu, strany revolučnej neboli avantgardnej. Lenin sa narodil od Marxa nedomnival, že proletariát spontánne dospieje k revolučnému triednému vedomiu. Táto strana mala pôsobiť ako „predvoj“, „avantgarda“ proletariátu a následne proletariát viesť k revolučnému triednému vedomiu. Jediná avantgardná strana dokáže vnímať skutočné zájmy proletariátu. Lenin navyše prišiel s návrhom, aby strana bola organizovaná na zásadách demokratického centralizmu – predstava vyváženosti slobodnej diskusie a naprostej akčnej jednoty.^{93,94} Podľa Heywooda predstavovalo problém, že

⁹¹ Zde si lze všimnout spojitosti s vytvorením „protiprávicovej fronty“ viz výše.

⁹² KSČM. Politická deklarácia IV. sjezdu KSČM. In *IV. sjezd KSČM*. 1995. [interný materiál KSČM], s. 96 – 107.

⁹³ Mělo se jednat dialektickou jednotu demokracie a centralismu. Cílem bylo garantovat jednotu v podstatných věcech a zabránění vytváření lokálních egoismů, zároveň však měl demokratický centralismus podporovat různorodost v jednotlivostech, iniciativu i odpovědnou činnost členů. V praxi se však jednalo o železnou disciplínu uvnitř strany a striktní podřízení nižších stranických orgánů vyšším. O demokratickém centralismu a jeho fungování v Československu blíže viz Vodička, 2000, s. 109 – 111).

neexistovalo nic, co by dokázalo udržet na uzdě moc této strany, žádný mechanismus, který by zajišťoval, že strana bude nadále naslouchat proletariátu a skládat mu účty (Heywood, 2004, s. 97). Heywood se domnívá, že z teorie leninismu vyplývá existence monopolní strany, která jako jediná vyjadřuje zájmy proletariátu (Heywood, 2008, s. 142).⁹⁵

Další posun je otevřené deklarování komunistické společnosti jakožto přirozeného vývoje socialismu. Strana se od prvního záměru demokratického socialismu přes snahu o moderní socialistickou společnost dostává ke komunismu jako takovému, což je opravdu výrazný posun. Zádrhel nastává, když strana hovoří o vytvoření široké protipracovní fronty. Předpokládejme, že výsledkem by měla být vyloženě levicová společnost, což znamená radikální obrat a jak bylo zmíněno omezení plurality nejen politického spektra, ale i představ a názorů. Na druhou stranu k tomu všemu má ale dojít svobodnou volbou a otázkou pak je, jak moc by tato volba byla skutečně svobodnou. Další věcí je, že když strana o hovoří o tzv. vládnoucí ideologii v negativním slova smyslu, vyvstává otázka, zda nehrozí, že i oni nastolí podobnou společností prostupující ideologii.

3.2.5. Sjezd ve Žďáru nad Sázavou

Pátý sjezd KSČM se konal 4. – 5. 12. 1999. Druhá polovina 90. let obecně nepřinesla v programatice a ideologii KSČM velké změny kromě většího tlaku na samosprávné struktury coby charakteristické rysy moderního socialismu. V souvislosti s tím byl zaznamenán větší důraz na sebeorganizaci dělníků, zaměstnanců a neprivilegovaných vrstev (Strmiska, 2002, s. 227). Sjezd se hlásí ke kladenskému programu a Politické deklaraci IV. sjezdu (viz Grebeníček, 1999, s. 8). Tyto dokumenty svým charakterem patří mezi ty konzervativnější.

Posun se ovšem objevuje při hodnocení minulosti. Podle M. Strmisky byly v druhé polovině devadesátých let znovu oživeny pozitivní prvky minulosti komunistů. Vyjma politických procesů v padesátých letech (Strmiska, 2002, s. 223).

Tento fakt je zřejmý už z Grebeníčkovy úvodního proslovu. Problémy tehdejšího systému odůvodňuje, respektive omlouvá například tím, že se KSČ nedokázala vzepřít

⁹⁴ Blíže viz Lenin, Vladimír Iljič. *Stát a revoluce: marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci*. 3. Vydání. Praha: Svoboda. 1982. č. nár. bibl. cnb000158276.

⁹⁵ Jak vnímá KSČM úlohu avantgardní strany viz čtvrtá kapitola.

prosazení sovětského modelu společnosti jako jediného možného. Ještě v roce 1946 se mluvilo v KSČ o specificky československé cestě k socialismu. Politika realizovaná jednoznačně ve prospěch lidí práce, přinesla KSČ pozoruhodné vítězství ve volbách. Toto období bylo přetrženo studenou válkou, vytlačáním komunistických stran z vlád v Itálii a Francii. To utvrdilo Moskvu v názoru, že v zemích spadajících pod její vliv musejí získat monopol moci revolučními prostředky a udržet si ho za každou cenu (Grebeníček, 1999, s. 6). Z toho lze vyvodit, že, dle KSČM, za některé spáchané chyby nemohla přímo KSČ, ale diktát z Moskvy spojený s okolnostmi probíhající studené války. Kdyby to záleželo pouze na KSČ, socialismus v Československu by zřejmě měl jinou podobu.

Dále přímo vyzdvihuje klady minulosti *„Přes všechny chyby a nedostatky uplatňovaného systému moci, řízení, plánování, přineslo poúnorové období několikanásobné zvýšení průmyslové výroby, industrializaci rozsáhlých území, růst životní úrovně lidí, možnosti společenského uplatnění lidem z neprivilegovaných sociálních skupin....“* Dále tvrdí *„Jsme kritičtí k tomu, co bylo vydáno za reálný socialismus. V porovnání s dneškem ale není pochyb, že předlistopadová podoba socialismu v mnohém převyšovala - z hlediska skutečných každodenních zájmů většiny spoluobčanů – dnes už téměř zrestaurovaný kapitalismus v České republice.“* (Grebeníček, 1999, s. 7).

Dále KSČM zmiňuje únor 1948 jako velkou historickou příležitost pro nekapitalistickou společnost, socialistickou cestu vývoje, která však byla ztracena postupným oslabením schopnosti trvale otevírat prostor k vyjádření vůle lidu, otevřeně komunikovat se společností.

Zajímavý je pohled na rok 1968. Strana spojuje tento rok s otázkou socialismu jako demokratického společenství svobodných lidí, při vědomí, že tu byli i ti, kteří se pokoušeli socialismu zakroutit krkem. Zásadní je poslední věta... *“A když se jim to nepovedlo tehdy, tak si to zopakovali za jiných mezinárodních souvislostí po jednadvaceti letech“*. Respektive znamená to uznání, že byly přítomny i síly, které chtěly socialismus vyloženě odstranit a znovu si svůj pokus zopakovaly v roce 1989.⁹⁶

⁹⁶ Tento výrok je trochu mlhavý. Pokud bychom se ale drželi oficiálního stanoviska KSČM k srpnovým událostem, obsaženého v dokumentu *Stanovisko k výročí 21. srpna 1968*, kde se píše *„Některá uskupení v ČSSR sice i tehdy skutečně usilovala o převrat a změnu společenského systému, nikoli o demokratizaci socialismu, ale neměla širokou podporu občanů ČSSR.“* Vyjde z toho, že KSČM má zřejmě na mysli skupiny, které nepodporovaly tehdejší formu režimu tzv. „socialismus s lidskou tváří“, ale socialismus jako takový chtěli odstranit. Nikoliv, že by prostřednictvím tohoto výroku oficiálně zamítla události Pražského jara. Zmíněný dokument se jinak staví k uvolnění poměrů v Československu spíše kladně, což dokládá například výrok *„Násilný*

KSČM dále uvádí, že si připomněla mimo jiné sté výročí narození Klementa Gottwalda či výročí Říjnové revoluce. Zároveň se na té samé straně dozvíme, že nebagatelizuje bezpráví a křivdy z let 1948 – 1989.⁹⁷

Oproti předchozím dokumentům KSČM blíže nastiňuje způsob provedení systémové změny, byť něco bylo uvedeno v Politické deklaraci IV. sjezdu.⁹⁸ KSČM se domnívá, že dnes tj. (v době konání sjezdu) se společnosti nachází na prahu doby, kdy se nespokojení občané přestanou obávat veřejně vystupovat a překonají svou pasivitu. Narůstající společenský neklid bude postupně nabývat forem organizovanějšího odporu.⁹⁹ V každém případě je, podle KSČM stále jasnější, že budoucnost patří vládám, které skutečně bojují za základní sociální zájmy, které jsou nositeli odkazu velkých historických událostí, tužeb a ideálů a jsou schopni je naplňovat. Zároveň hovoří o přechodové etapě, která může být vzdálenější osobním perspektivám.

Revolučnost strana neztotožňuje s násilným dobytím moci, ale se schopností skutečně dosáhnout hlubokých, zásadních společenských změn. Strana uvádí, že smyslem její politiky je „...přesvědčovat okrádané a obelhávané občany, že se musejí přestat bát, že mocenská zvůle se proti sjednocenému vzdoru a vůli bránit své zájmy neprosadí“. Dále také, že „KSČM jedná podle koncepce avantgardní strany, která se snaží stále více umožňovat vrstvám, skupinám, společnosti podíle se rozhodujícím způsobem na svém osvobození, osvobozovat samu sebe“. Z toho můžeme vyvodit, že samotný nespokojený lid provede změnu, KSČM bude plnit roli „předvoje“. To dokládá i výrok „*Předpokladem systémové změny, kterou KSČM sleduje, je sebeosvobozování prostřednictvím občanské společnosti, zvláště orientací na úlohu nejvýznamnějších, klíčových sociálních hnutí, počínaje hnutím dělnickým. Děje se tak pronikáním do jejich struktur s promyšlenými, prakticky potřebnými a účinnými náměty a*

vstup vojsk posloužil spíše ku prospěchu zemí kapitalistické orientace. Zablokoval perspektivu dalšího postupu k sociálně spravedlivější, demokratičtější socialistické společnosti.“ Blíže viz. KSČM Stanovisko k výročí 21. srpna 1968.[online]. 21. 8. 2008. [cit. 2014 – 04 – 01]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40633/stanovisko-k-vyroci-21-srpna-1968>>.

⁹⁷ Strana dále prohlásila, že je na místě normálním postupem, skutečným vyšetřováním i s časovým odstupem spravedlivě postihnout každou trestnou činnost, která vinou státních nebo jiných orgánů dosud postižena nebyla. Zdroj. KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM. In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999.[interní materiál KSČM], s. 51.

⁹⁸ Tomu jak by systémová změna vypadala, se bude věnovat čtvrtá kapitola.

⁹⁹ Strana to mimo jiné občanskou nespokojenost dokládá výzkumy, týkají se hodnocení polistopadové doby občany. Viz KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM. In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999.[interní materiál KSČM], s. 24.

doporučeními, které jim mohou reálně pomoci prosadit své rozhodující zájmy. Takový postup vyžaduje řadu etap i mezi etap a odpovědné zvažování, co je pro tu či onu změnu možné udělat v nejbližší době.“¹⁰⁰

3.2.6. Českobudějovický sjezd

V pořadí šestý sjezd se uskutečnil 14. – 16. 5. 2004 v Českých Budějovicích.¹⁰¹ KSČM konstatuje, že se po pátém sjezdu pomalu začalo uzavírat období, kdy se strana spíše bránila a pod stálým tlakem volila odpovídající obsah a formy své činnosti, a také musela reagovat na témata, jež vnucovala pravice. Strana již nebojovala především o vlastní přežití, ale o to, aby se stala silnou, a měla výrazný podíl na ovlivňování procesů.

Co se týče konkrétního působení strany ve společnosti, podle KSČM je dobře organizovaná volební aktivita sice důležitá, významnější je ale působení strany v celospolečenském zájmu, její schopnost působit neustále, soustavně, připomínat se činy ve prospěch lidí práce i mezi volbami, v mimoparlamentní činnosti. Zvýšené úsilí by se tedy nemělo týkat pouze krátkého předvolebního úseku.

I vzhledem k poměrně vysokému volebnímu zisku (přes milion hlasů) se komunisté cítí zavázáni k větší aktivitě. KSČM se domnívá, že má jako „vlivná strana“ odpovědnost. Komunisté chtějí dát větší prostor pro organizaci petičních akcí a především masových protestů.¹⁰² Zde vidíme, že KSČM je ochotna se i aktivně angažovat, nikoliv pouze slovně kritizovat.

Za zmínku také stojí, postoj KSČM k vnitrostranickému dění. V této rovině se KSČM vymezuje proti krajnostem. Strana odmítá postoje těch, kteří ji chtěli změnit v izolovanou od okolního světa. Odmítá levicový radikalismus, který požaduje provést hluboké změny

¹⁰⁰ KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM. In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999.[interní materiál KSČM], s. 31.

¹⁰¹ Jednalo se o poslední sjezd, kdy byl ve funkci předsedy strany Miroslav Grebeníček, v září 2005 byl vystřídán Vojtěchem Filipem, který stojí v čele strany dodnes (Handl, 2008, s. 94).

¹⁰² KSČM například protestovala proti zasedání MMF a Světové banky, nebo proti zasedání NATO v Praze. To považuje za pouhý počátek masových akcí a protestů zvláště ve srovnání s protesty v zahraničí konané v téže době. Blíže viz KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM. In *Obsahové dokumenty VI. sjezdu KSČM*. [online]. 14. 1. 2005. [cit. 2014 – 02 – 14]. Dostupné z: <[http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm](http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscmhttp://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm)>, s. 40.

rychleji, než je to reálné. Jejich nositelům chybí schopnost vnímat skutečnost. Uchylují se k silovým řešením, spoléhají se na údernost. Na druhé straně objevují postoje, jímž jde hlavně o přesvědčivou i dostatečně vstřícnou adaptaci na kapitalistické podmínky, o vstup do užšího okruhu v politickém ringu, o uznání ze strany partnerů. Jejich hlavním cílem je dosáhnout „přijatelnosti“ podle podmínek, které diktuje vládnoucí elita. V jejich postupu se zdůrazňuje především pragmatická orientace na krátkodobější, povrchní potřeby a zájmy, objevuje se snaha rázněji se oddělit od minulosti, představy o socialistické perspektivy jsou mlhavější.

Obě krajnosti vnímá strana jako nepřípustné. Radikálové, podle KSČM, slouží k dalšímu očerňování a démonizaci strany i jako klín. Témuž účelu slouží i jednostranná pragmatická orientace, která by mohla stranu postupně paralyzovat a zpochybnit její existenci.¹⁰³

Tímto nám čeští komunisté dávají najevo, že od nich nemůžeme čekat přizpůsobení se kapitalismu, který striktně odmítají a současně vzdání se základních idejí, ale ani přílišnou radikálnost, která by jim mohla spíše uškodit.

3.2.7. Sjezd v Hradci Králové

Sedmý sjezd KSČM se konal ve dnech 17. – 18. května 2008 v Hradci Králové. Přijal několik dokumentů, za zmínku stojí například deklarace o socialismu s názvem *Jiný svět je možný*. Jedná se možná o jediný skutečně oficiální dokument věnující se výhradně socialismu¹⁰⁴, jakožto strategickému cíli KSČM. Nicméně tento dokument je krátkého rozsahu a poměrně obecně psaný. Obsahuje kritiku globálního kapitalismu. Podle komunistů tato společnost, kde je vykupování blahobytné menšiny bídou většiny, ztrácí své historické opodstatnění.

Podstatné je tvrzení, že současný vývoj stále více ukazuje, že „*přes všechny své nedostatky měl minulý systém jednu základní přednost – ctil sociální práva lidí, bez nichž jsou*

¹⁰³ KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM. In *Obsahové dokumenty VI. sjezdu KSČM*. [online]. 14. 1. 2005. [cit. 2014 – 02 – 14]. Dostupné z: <[http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/](http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/)>, s. 13.

¹⁰⁴ Dalším materiálům zabývajících se představou budoucí socialistické společnosti je věnována následující kapitola.

ostatní lidská práva pouhou iluzí. Obecně vzato, zde se opět potvrzuje, že s vývojem v čase KSČM hodnotí minulost kladněji a důrazně trvá na tom, že kapitalismus je zdrojem veškerého zla.

Slibují, že v socialismus jakožto společnosti sociálně spravedlivé by měl každý například právo na práci odpovídající jeho schopnostem, rovnou šanci na vzdělání, nebo že odmítají nepřiměřeně velké rozdíly v odměnách za práci apod. Pro KSČM je typický důraz na sociální politiku.¹⁰⁵ Dokument bohužel nepřináší nic nového, spíše potvrzuje dosud uvedené stabilní postoje komunistů.

Dalším významným dokumentem přijatým v rámci VII. sjezdu je *Prohlášení k VII. sjezdu KSČM k živnostníkům, malým a středním podnikatelům*. Zde se například píše, že „změny v hospodářském a společenském životě české společnosti, které proběhly po listopadu 1989, umožnily vznik malých a středních podnikatelů. Tato skupina zaujímá důležité místo v české ekonomice a na rozdíl od expanze zahraničního kapitálu do velkých ekonomických celků, zůstala převážně v českých rukách. KSČM tímto prohlášením deklaruje trvalý programový zájem na jeho rozvoji a podpoře proto, že malé a střední podnikání je důležitým zaměstnavatelem a má nezastupitelnou úlohu při zachování úrovně a kvality hospodářského života země.“¹⁰⁶ Celkově tento sjezd ale nepřináší mnoho nového.¹⁰⁷

Co se týče přístupů k podnikání, je zajímavé zmínit, že ze schůze VV ÚV KSČM z října 2010 vzešel dokument s podobným názvem, a to *Přístupy KSČM k živnostenskému a ostatnímu malému podnikání*.¹⁰⁸ Tento dokument se již kriticky staví k tzv. střednímu podnikání. Uvádí se zde, že střední podnikatelé jsou již kapitalističtí podnikatelé. Jde o

¹⁰⁵ KSČM. Jiný svět je možný.[online].19.5. 2008. [cit. 2014 – 03 – 03]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/38397/jiny-svet-je-mozny>>

¹⁰⁶ KSČM. *Prohlášení VII. sjezdu KSČM k živnostníkům, malým a středním podnikatelům*. [online]. 19. 5. 2008. [cit. 2014–03–03]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/38393/prohlaseni-vii-sjezdu-kscm-k-zivnostnikum-malym-a-strednim-podnikatelum>. >

¹⁰⁷ VII. sjezd například ještě přijal *Výzvu VII. sjezdu KSČM radikální levici Evropy*. Cílem bylo sjednocení sil a společný postup proti globálnímu kapitálu, *Rezoluci VII. sjezdu KSČM proti radarové základně USA na území ČR*. Nebo blíže viz KSČM. *VII. sjezd*. [online]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm>. >.

¹⁰⁸ Živnostník nebo osoba podnikající podle jiného právního předpisu než živnostenského zákona) je individuální podnikatel s malým soukromým vlastnictvím, se kterým spolupracují v některých případech jen pomáhající rodinní příslušníci. Drobní podnikatelé jsou pak podnikatelé, kteří zaměstnávají nejvýše 10 zaměstnanců, jejichž roční obrat nebo bilanční suma roční rozvahy nepřesahuje 2 miliony euro. Malé podniky jsou vymezeny jako podniky, které zaměstnávají maximálně 50 osob a jejichž roční obrat nebo bilanční suma roční rozvahy nepřesahuje deset milionů euro. Zdroj: KSČM. *Přístupy KSČM k živnostenskému a ostatnímu malému podnikání*. In *Rozpracované závěry VII. sjezdu KSČM a obsahové dokumenty* (2008 – 2012). 2012. [interní materiál KSČM], s. 134 – 141.

podnikatele s 50 až 250 zaměstnanci. Podle KSČM jsou již od pracovního procesu odtrženi a mají zcela jiný zájem na rozdělování výsledků práce.

Na druhou stranu, i ve zmíněném dokumentu přijatém na VII. sjezdu je místy poznat větší příklon k malým a nikoliv středním podnikatelům.¹⁰⁹ Jde na například o vyjádření „KSČM se zasazuje o to, aby zejména malí podnikatelé mohli využívat nabízených možností, aby byl podporován význam jejich kvalifikované práce...“ Nebo „KSČM vyjadřuje svoji podporu především živnostníkům, kteří svoji činnost vykonávají osobně....je pro ně hlavním pracovním poměrem.“. Z těchto kategorií už jsou střední podnikatelé, viz definice výše, vyloučeni.

Individuální podnikání, drobné a malé podniky dávají, podle komunistů, možnost samotné realizace v procesu výroby, služeb a tzv. svobodných povolání. Na druhou stranu jsou ale tyto formy podnikání více vystaveny tlakům velkých finančních a průmyslových uskupení. KSČM hodlá tyto sociální skupiny podpořit.¹¹⁰

3.2.8. Sjezd v Liberci

Zatím poslední sjezd KSČM se konal 19. – 20. května 2012 stejně jako sjezd čtvrtý v Liberci. Na tomto sjezdu se volilo nové vedení strany, bylo rozhodnuto, že pro příští čtyři roky bude stát v čele strany stávající předseda Vojtěch Filip.

Sjezd reagoval především na tehdejší politickou situaci, což zahrnuje zejména kritiku tehdejší vládní koalice¹¹¹ a ekonomickou situaci, do které se stále promítala proběhnutá hospodářská krize. Podle V. Filipa „Východiskem, neboli nápravou stávajícího stavu globálního ekonomického systému je jediné radikální změna samotného systému nebo minimálně její výrazná regulace. Z toho plyne i závěr, který sdílím, že lidstvo v nejbližší budoucnosti čekají nejhlubší společenské změny“. Nastalá situace de facto nahrávala

¹⁰⁹ KSČM přiznává, že již tehdy tato problematika vyvolávala diskuze. Také původní návrh prohlášení přijatého na VII. bral v úvahu pouze živnostníky a malé podnikatele., Zdroj: tamtéž, s. 134.

¹¹⁰ Tamtéž s. 134 – 137.

¹¹¹ Například vládní program, podle KSČM, obsahoval: „dosud nejbrutálnější plán destrukce základních lidských práv, sociálních jistot, životní úrovně, privatizace zbylého veřejného produktivního sektoru, pojistných systémů i služeb“. Na jiném místě strana hovoří o „fašizoidních a autoritářských tendencích systému i vlády. Zdroj: KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany v období od VII. do VIII. sjezdu KSČM. [online]. 25. 6. 2012. [cit.2014-01-26]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/65197/zprava-uv-kscm-o-cinnosti-strany-v-obdobi-od-vii-do-viii-sjezdu>>, s. 6 -8.

myšlenkám KSČM, což dokládají i slova neúspěšného kandidáta na post předsedy S. Grospiče „*Je nezbytné diskutovat o vizi socialistické společnosti zvláště tváří tvář narůstající hospodářské krizi a výraznému sociálnímu napětí ve společnosti*“. KSČM zde opět zdůrazňuje důležitost přeměny společnosti v socialistickou, s tím, že se však bude lišit od původních představ z 19. století.¹¹²

Novým faktem je angažovanost KSČM v iniciativě *Spojenectví práce a solidarity* (SPaS).¹¹³ KSČM v listopadu 2010 iniciovala vznik SPaS jako platformy spolupráce levicových sil.¹¹⁴ Podle KSČM je cílem této iniciativy, aby „lidi práce“ získali zpět své postavení, které jim ve společnosti, založené na solidaritě, právem náleží. Členové SPaS koordinují akce odporu proti všem snahám tomuto procesu bránit.¹¹⁵ Zde je možno pozorovat tzv. manifestní jednání, kdy KSČM prostřednictvím veřejné činnosti „mobilizuje“ viz teoretická kapitola.

Podporovat SPaS a podobné iniciativy si KSČM klade za jeden z hlavních úkolů strany po VIII. sjezdu. Straně jde o zvýšení úsilí za jednotný postup občanských sdružení a iniciativ k obhajobě práv neprivilegovaných vrstev proti systému vykořisťování a bezpracného obohacování. Hlavní činnost, kde by se mělo společenství angažovat, jsou odborářské demonstrace a stávky. Tyto akce se podle komunistů stávaly platformou boje proti aroganci vládní koalice vzešlé z voleb 2010.¹¹⁶ Angažovanost KSČM v rámci SPaS potvrzuje cíle vytyčené v rámci šestého sjezdu, kde KSČM klade důraz i na mimoparlamentní aktivity viz výše.

¹¹² KSČM. *Závěry VIII. sjezdu KSČM: „Cílem je spravedlivá společnost“* [online]. 21. 5. 2012. [cit. 2014 - 04 – 20]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64182/zavery-viii-sjezdu-kscm-cilem-je-spravedлива-spolecnost>>.

¹¹³ KSČM uvádí, že „*Nutnost a nezbytnost využití širokých mimoparlamentních forem boje inspirovala a vedla ÚV KSČM k iniciativě a výzvě k vytvoření Spojenectví práce a solidarity, které by sdružovalo širší vějíř politických stran, iniciativ, hnutí, skupin obyvatelstva, organizací a odborů, nesouhlasících s postupem tehdejší i minulých vlád, jejichž sjednocující hodnotou je lidská práce a solidarita. Iniciativa, přednesená na 12. zasedání ÚV KSČM dne 6. 11. 2010, položila základy, vedoucí k vytvoření určité struktury SPaS.*“ (KSČM také spolupracuje s mnoha dalšími organizacemi a sdruženími). Blíže viz blíže KSČM. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany v období od VII. do VIII. sjezdu KSČM*. [online]. 25. 6. 2012. [cit. 2014-01-26]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/65197/zprava-uv-kscm-o-cinnosti-strany-v-obdobi-od-vii-do-viii-sjezdu>>, s. 30 – 32.

¹¹⁴ SPaS například sdružuje: Alternativu zdola, Ne základnám, Evropskou levicovou platformu, Klub společenských věd, Levicový klub žen, Odborové sdružení Čech, Moravy a Slezska, Radu seniorů, Sdružení zastánců dětských práv, Stranu demokratického socialismu a další, ale i jednotlivce, na společné platformě. Tamtéž, s. 31.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 32.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 33.

Komunisté dále chtějí upozorňovat a kritizovat zúžený výklad a praxi v oblasti základních lidských práv garantovaných ústavním pořádkem ČR, čímž míní například bezplatné zdravotnictví, právo na bydlení, dále pak omezování odborářských práv a participace zaměstnanců.¹¹⁷ Už po několikáté se KSČM staví za lidská práva, která nevnímá v ČR jako dostatečná.

Mezi programové priority KSČM po VIII. sjezdu pak patří: bránit korupci, rozkrádání majetku a posílení bezpečnosti občanů, ochranu sociálních práv občanů (týká se například odmítnutí školného, regulačních poplatků ve zdravotnictví, zákona garantujícího první zaměstnání). V ekonomice jde například o zavedení progresivního zdanění. KSČM chce také usilovat o posílení demokracie, a to prosazením skutečně funkčního zákona o obecném referendu, navrhnout zákonné úpravy k prosazení poměrného zastoupení v orgánech zastupitelstev i parlamentu, dále také zredukovat komory Parlamentu ze současných dvou na jednu. V neposlední řadě KSČM v rámci svých úkolů v občanském sektoru, hodlá podporovat snahy o nezávislé zpravodajství, zabránit omezování svobodného přístupu k informacím či podporovat odbory a občanská sdružení, zejména projekt SPaS viz výše.¹¹⁸

¹¹⁷ Tamtéž, s. 43.

¹¹⁸ KSČM. *Hlavní úkoly a zaměření práce strany po VIII. sjezdu KSČM*. [online]. 2012. [cit. 2014 – 03 – 04]Dostupné z:

<<https://www.google.cz/search?client=opera&q=hlavni+ukoly+kscm+po+VIII.+sjezdu&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>>.

4. Socialistická společnost

KSČM, stále pracuje na představě budoucí socialistické společnosti, jakožto jejím strategickém cíli. Jisté představy jsou součástí sjezdových dokumentů - viz výše. Existují ale také zdroje, zpracované odborným zázemím KSČM, které se věnují výhradně tomuto tématu.

Na druhou stranu je ale problematické, že většina stanovisek k tomuto tématu není plně oficiální. Což může poukazovat na jisté neshody uvnitř strany či zdrženlivost vedení KSČM. Hlavním a možná jediným oficiálním dokumentem, je deklarace přijatá sedmým sjezdem s názvem *Jiný svět je možný*, která je ale příliš stručná a obecná – viz výše. VII. sjezd dále vzal na vědomí dokument *Socialismus pro 21. století*.¹¹⁹ VIII. sjezd v Liberci pak vzal na vědomí upravený dokument s názvem *Socialismus v 21. Století*.¹²⁰ Tyto dokumenty tedy ale nebyly oficiálně přijaty pouze „vzaty na vědomí“. ¹²¹

Dále se jsou dispozici dvě monografie, které jsou úzce spjaté s KSČM, ale strana se s nimi z nějakého důvodu dosud plně neztotožnila a nevydává je za oficiální stanoviska. Jedná se například o knihu *Bojíte se socialismu?*¹²² Nebo *Kdopak by se Marxe bál?* ¹²³ Obojí od J. Hellera a F. Neužila ve spolupráci s dalšími autory. Nutno říci, že právě tyto „polooficiální“ zdroje jsou mnohem obsáhlejší, tudíž poskytují lepší představu o tom, jak by socialistická společnost vypadala.

Oba dokumenty, vzaté na vědomí VII. a VIII. sjezdem tedy *Socialismus pro 21. století* a *Socialismus v 21. století* jsou si více méně podobné. Hned na začátku se typicky věnují

¹¹⁹ KSČM. *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>.

¹²⁰ KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>.

¹²¹ Podle Hellera a Neužila tyto materiály nebyly přijaty, ale pouze „vzaty na vědomí“ pod tlakem stalinistického křídla ve straně (Heller – Neužil, 2011, s. 9). Pozn. Heller s Neužilem se ve svém díle staví proti stalinismu (viz Heller – Neužil, 2011, s. 7).

¹²² Kniha vznikla z iniciativy samotných autorů - jde o jejich vlastní přístup, na základě usnesení VI. sjezdu KSČM, kde byl formulován úkol připravit na VII. sjezd KSČM model socialistické společnosti jako strategického cíle KSČM a cesty k jejímu utváření. Garantem naplňování se stalo tehdejší Teoreticko – analytické pracoviště (TAP) ÚV KSČM, které se později transformovalo v Centrum strategických a teoretických studií (CSTS). Centrum je odborným poradním orgánem ÚV KSČM, při čemž respektuje záměry, programy, projekty a plány činnosti strany. J. Heller a F. Neužil jsou spolupracovníci tohoto pracoviště (Heller – Neužil: 2007, s. 5, 11).

¹²³ Tato práce rovněž vznikla v rámci Centra strategických a teoretických studií (CSTS) ÚV KSČM. Studie vznikla jako alternativa k dalším dokumentům majícím přesněji vymezit půdorys teze "Socialismu pro 21. století", kterou uložil dopracovat VII. sjezd KSČM. Zdroj: KSČM. *Kdopak by se Marxe bál?* [online]. 6. 1. 2011. [cit. 2014 – 04 – 04]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/knihovna/autorska-tvorba/52852/kdopak-by-se-marxe-bal>>.

kritice kapitalismu a zdůrazňují, že socialismu je třeba dosáhnout demokratickou cestou. „*Cesta k socialismu je založena na svobodném rozhodnutí většiny obyvatelstva, pravidelně ověřovaném demokratickými volbami, s trvalou odpovědností zastupitelů voličům a různými formami aktivity zdola...*“¹²⁴ Tímto se neliší od předchozích výroků. Komunisté záměrně a opakovaně upozorňují na demokratičnost cesty k socialismu. Zde jsou zmíněny i pravidelné volby, pokud ale vezmeme v úvahu předchozí výroky uvedené v této práci, existovaly pouze strany a jiné subjekty levicového zaměření, předpokládejme ty, které by nepodřývaly socialistické zřízení. Možnost výběru alternativy by byla jistě zúžena.

Cesta k socialismu a jeho světový rozměr

Přechod k socialismu, nenastane hned, radikálně „ze dne na den“. Občané musí donutit vládnoucí struktury, aby přijaly nová demokratická pravidla hry a nepokoušely se sáhnout ke zbraním.¹²⁵ Tento přechod bude mít zřejmě nejméně dvě etapy. Řada prvků budoucího systému se navíc pod evolučním tlakem vytváří již uvnitř kapitalismu.¹²⁶

V první etapě bude existovat ještě poměrně silný kapitalistický sektor, poté nastane etapa, kdy se socialismus bude stávat dominujícím. Podmínkou úspěšného postupu je respektování světového rozměru socialismu. Podle KSČM minula doba, kdy bylo možné úspěšně dokončit budování socialismu v jedné zemi, což však neznamená, že by pro něj nemohly být v jedné zemi vytvářeny příznivé nástupní podmínky. To zároveň vyžaduje novou architekturu světových institucí umožňující globalizaci solidarity, rovnoměrnější rozdělení blahobytu v procesu udržitelného rozvoje lidstva a obhajobu všeobecného uplatňování lidských práv.¹²⁷ Z toho můžeme vyvozovat, že cílem je kompletní přeměna světa v socialismus.

¹²⁴ KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 5.

¹²⁵ Autoři knihy *Kdopak by se Marxe bál?* Předpokládají, že bude kladen i mocenský odpor (Heller – Neužil – Formánek, 2011: 460).

¹²⁶ Jedná se například o odosobňování soukromého vlastnictví, místo tuhé centralizace kapitálu se prohlubuje organizace síťová a sílí prvky prognózování a plánování. Zdroj. KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 5.

¹²⁷ KSČM. *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>, s. 3.

Obecným předpokladem vzniku socialismu je dosažení určitého stupně civilizačního, hospodářského a sociálního rozměru dané země.¹²⁸ Nejpriznivější podmínky pro dosažení socialismu pak budou tam, kde se podaří odrazit nápor antisociální ofenzivy kapitálu, ubránit či znovu prosadit a v dalším vývoji významně prohloubit podstatné prvky sociálního státu.^{129,130} Z toho můžeme vyvodit, že pro KSČM typicky důraz na sociální politiku není jenom stranická „image“ a už vůbec ne pouhá snaha o zmírnění negativních důsledků kapitalismu, ale ve svém důsledku jde o přípravu podmínek pro přechod ke změně kapitalismu v socialismus, čímž se KSČM liší od ostatních stran kladoucích důraz na sociální politiku.

Co se týče politického subjektu, prosadí se sociálně zakotvená politická strana. Ta bude schopna spojovat stranicko-parlamentní úlohu se širokým sociálním zakotvením v občanské společnosti. K různým skupinám majícím zájem na zlepšení životních podmínek, se budou připojovat vrstvy obyvatelstva, nespokojené s politickou atmosférou, mírou občanských svobod apod. Vznikne zájem o postkapitalistické alternativy.¹³¹

Zajímavé je, že *„socialistická revoluce nemusí začínat jako socialistická, může se rozvinout z revoluce národní demokratické, environmentální či jiné. Jejimi nositeli mohou být v jejích různých fázích různé společenské vrstvy či skupiny a její socialistická orientace se může prosadit až po delší době.“*¹³² V podstatě každý společenský otřes může být příležitostí pro přechod k socialismu.

Nositelé revolučních změn

V hospodářsky vyspělých zemích se počet fyzicky pracujících dělníků, s nimiž původní koncepce počítala, se snížil na méně než jednu třetinu zaměstnaného obyvatelstva. Na druhé straně ale výrazně roste počet pracovníků ve službách i dalších skupin vykořisťovaných zaměstnanců. Významná část dělnické třídy i dalších zaměstnanců získává

¹²⁸ KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 4.

¹²⁹ Sociální stát je v textu užíván ve smyslu systému státního tlumení sociální nerovnosti a rizik s pomocí sociálního zákonodárství. Opatření nepředstavují zásadnější nápravu a týkají se zejména minimální mzdy, péče o ekonomicky neaktivní a lidi pod hranicí životního minima, zajišťování minima klíčových veřejných sociálních služeb apod. Zdroj: tamtéž.

¹³⁰ KSČM. *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>, s. 12.

¹³¹ KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 6.

¹³² *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>, s. 13.

znaky tzv. znalostního proletariátu. Jejich práce se odehrává v podmínkách technologické, informační revoluce, což má na jejich organizovanost i vědomí specifický vliv. Uvědomování si vykořisťování a sounáležitosti se však bude postupně formovat. Na vině je podle komunistů sám kapitalismus, který v honbě za vyššími zisky a stlačováním ceny práce sahá a bude stále více sahat na dílčí výhody těchto skupin a sbližovat je s ostatními i pokud jde o protikapitalistickou orientaci.¹³³

Ekonomika

Zásadní změna se dotkne vlastnických vztahů. Různé druhy výrobní činnosti a poskytování služeb budou vyžadovat rozmanité vlastnické formy, mezi nimiž se budou jako nejperspektivnější, ekonomické prostředky, prosazovat různé formy společenského vlastnictví.¹³⁴ Nejedná se ale o mocenské vyvlastňování „starých“ vlastníků výrobních prostředků vlastníky novými. *„Jde o to vytvořit takový ekonomický systém, ve kterém bude různými cestami (demokratickou regulací, zapojováním pracujících do řízení, politikou a vstupováním společenského kapitálu do kapitalistických podniků) posilovat společenské vlastnictví a jeho perspektivnost se potvrdí v rovnoprávné ekonomické soutěži s ostatními formami.“*¹³⁵

Jak už bylo nastíněno v kladenském programu, předpokládá se, že v socialistické ekonomice budou jako ekonomické subjekty působit podniky nadnárodní, státní, samosprávné zaměstnanecké kolektivy, družstevní, regionální a komunální podniky, dále také soukromé, individuální, resp. rodinné, případně i podniky nadací a jiných organizací. Zajímavé je tvrzení, že v pestrém obrazu plurality forem společenského vlastnictví samozřejmě figuruje v rámci práva na vlastnictví výrobních prostředků i soukromé vlastnictví. Hospodářských mechanismus však svede soukromý zájem těchto vlastníků do společenského řečiště socialistické ekonomiky.^{136,137}

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Obecně jsou objektem společenského vlastnictví výrobní prostředky a předměty veřejného užívání. Společným vlastnictvím se rozumí celostní soustava ekonomických vztahů, ve které členové společnosti společně užívají výrobních prostředků, podílejí se podle svých schopností na jejich pořizování, správě a užívání a rozdělují si produkty společenské práce podle demokraticky, s účastí veřejnosti určených kritérií. Zdroj: ¹³⁴ KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 6.

¹³⁵ KSČM. *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>, s. 4 -5.

¹³⁶ KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 4.

Socialistické hospodářství bude plánovanou tržní¹³⁸ ekonomikou. Plán se ale nebude prosazovat direktivními státními nařízeními,¹³⁹ ale prostřednictvím ekonomických nástrojů a bude zaměřen především na strategii hospodářského rozvoje. Bude mít především koordinační a indikativní funkci.¹⁴⁰ Konečná verze plánu bude výsledkem dialogu centra s lokálními subjekty. Přinese informace o záměrech vlády, které mohou podniky použít při sestavování vlastního plánu. Běžné výrobní úkoly si budou podniky plánovat samy na základě dřívějších zkušeností a analýz budoucí tržní poptávky. To se týká principu samosprávy - viz níže.¹⁴¹ Je diskutabilní jak by probíhal dialog mezi centrem a lokálními subjekty, co by se dělalo v případě neshod. Což z poměrně krátkých a navíc ne plně oficiálních statí, z nichž tato kapitola vychází, nelze s jistotou přímo vyvodit.

Dalším principem socialistické ekonomiky bude samospráva. V rámci hospodářské samosprávy zaměstnanecký kolektiv v souladu s platnými zákony samostatně rozhodne o výrobním zaměření podniku, pracovních podmínkách, investičních záměrech, rozdělení zisku a dalších podmínkách fungování podniku.¹⁴² Zde vzniká otázka, do jaké míry by platné zákony omezovaly zaměstnaneckou samosprávu.

Zjednodušeně řečeno, socialistické hospodářství můžeme definovat jako hospodářský systém, jehož základními pilíři jsou podniky v různých formách společenského vlastnictví, ve kterých se současně stále více prosazuje hospodářská samospráva.

Politický systém

Politický systém novodobého socialismu se stane nejširší demokracií. V politickém systému socialistické společnosti bude pluralita politických stran omezovaná pouze

¹³⁷ V knize *Bojíte se socialismu?* Autoři uvádějí, že formy soukromého vlastnictví postupně zmizí (Formánek – Heller – Neužil: 2008, s. 125).

¹³⁸ V socialistické ekonomice budou stále fungovat tržní vztahy. Tržní prvky budou složit jednak jako korektiv vládní hospodářské strategie, jednak jako měřítko hospodářské efektivnosti podniků a pracovních zásluh jejich zaměstnanců. Dále budou spojeny s podnikavostí a konkurencí a tržní cenotvorbou v podstatné části ekonomiky. Podstatné je tvrzení, že socialistická ekonomika se jako předstupeň ekonomiky komunistické bez tržních vztahů neobejde. Zdroj: KSČM. *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>, s. 5.

¹³⁹ Praxi přímé direktivy by šlo použít pouze v případech celospolečensky potřebných a konsensem doprovázených. Zdroj: KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 4.

¹⁴⁰ KSČM. *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>, s. 5.

¹⁴¹ KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 4.

¹⁴² KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 8.

ústavností, nahradí někdejší monopol jediné strany. Pluralita bude odrážet zájmovou rozmanitost jednotlivých prvků sociální struktury společnosti.¹⁴³

Vedoucí úloha jedné strany nebude moci existovat. Avantgardní role¹⁴⁴ politického subjektu může být dána výsledkem jeho schopnosti nejlépe vyjadřovat a sjednocovat zájmy občanů, využívat nejpokrokovější teorii a nejnovější poznatky a vysílat do společenské soutěže nejlepší kandidáty. Nelze toho dosáhnout žádnými formálně byrokratickými prostředky.¹⁴⁵

Právo spolurozhodovat v základních politických otázkách bude moci každý občan uplatňovat přímo, buď ve formách přímé demokracie, nebo metodami dlouhodobě kultivované zastupitelské demokracie. Zastupitelské demokracie bude při všech svých známých nedostatecích i za socialismus hlavní formou politické vlády. Rozpouštění politické sféry ve sféře občanské bude naplňováno velmi postupně.

Státní organizace společnosti založená v zásadě na národním principu a na dílčích územně samosprávných celcích zůstane také ještě značně dlouho zachována, budou se ale proměňovat její funkce. Změní se proporce mocensko-potlačovatelských a represivních funkcí státu ve prospěch funkcí ekonomických, sociálních, organizátorských a kulturně výchovných. Formální donucovací mechanismy budou s rozvojem přímé demokracie více nahrazovány tlakem veřejného mínění jako výrazným společenským morálním korektivem.

146

Řada funkcí státu ale začne být plněna nestátními, neziskovými organizacemi a přenášena na občanskou samosprávu. Budou se stírat ostré hranice mezi politickými stranami a ostatními typy společenských organizací.¹⁴⁷ Zákonodárna politická moc bude důsledně

¹⁴³ KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 15.

¹⁴⁴ Pro úspěch zásadních přeměn není nezbytné, aby avantgardu tvořil jediný politický subjekt. Osvědčenou metodou je vytváření politických bloků, front či aliancí. Zdroj: KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 20.

¹⁴⁵ KSČM. *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>, s. 7.

¹⁴⁶ KSČM. *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>, s. 8.

¹⁴⁷ KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>, s. 15

oddělována od moci výkonné, tj. od konkrétních činností státního aparátu, prostřednictvím něhož se uskutečňují přijatá rozhodnutí.¹⁴⁸

Hodnoty socialistické společnosti a socialistické vědomí

Pro fungování socialismu bude nebytný i vznik tzv. socialistického vědomí. Postupná změna společenského myšlení završuje komplex změn, jimiž při budování socialismu prochází společnost. Tento proces bude trvat několik generací. V rámci socialismu se budou kvalitativně měnit všechny oblasti společenského vědomí od světonázorových otázek až po hodnotový žebříček občanů. Podle KSČM v základech všech těchto změn bude ležet orientace na dosažení socialistické a později komunistické společnosti. Z žebříčku společenských hodnot sestoupí ze svého dosavadního piedestalu zisk, touha po majetku.¹⁴⁹ Dále je pravděpodobné, že v hodnotových škálách bude stoupat pocit sounáležitosti se společností i vědomí spoluzodpovědnosti, silnější bude i sociální cítění, snaha pomoci těm, kteří se bez přímé podpory neobejdou. „*Socialismus nemůže vzniknout a existovat bez příklonu většiny lidí k levicovým myšlenkám, bez jejich občanského a voličského rozhodnutí jít touto cestou.*“.

¹⁴⁸ *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>, s. 8.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 8 -9.

5. Vybrané postoje KSČM k zahraniční politice

V této kapitole budou nastíněny její postoje k vybraným otázkám zahraniční politiky, které jak bude ukázáno níže, úzce souvisí s ideologickým zaměřením strany a doplňují tak představu o straně. Zaměřím se především na členství České republiky v NATO a proces evropské integrace.

5.1. Postoj k členství v NATO

Již v olomouckém a kladenském programu se objevuje negativní postoj k poválečnému blokovému zajištění bezpečnosti a stability, strana odmítá vojenské bloky - viz výše. Vstup do NATO odmítala a je pro jeho zrušení.¹⁵⁰ Na místo NATO je pro vytvoření celoevropského bezpečnostního systému, jehož základem by se měla stát OBSE.¹⁵¹ Strana tvrdí, že podle NATO je legální vojenský útok na suverénní zemi, která neohrožuje jiné. Ztráta suverenity se začala považovat za samozřejmou. Komunisté dále kritizují agresivní podstatu NATO a také podnikání misí bez souhlasu OSN a OBSE, což dle nich vystupňovalo ohrožení míru v Evropě i ve světě.¹⁵² Jako problematické vidí KSČM také to, že útočné akce NATO jsou dle ní motivovány především zájmy o suroviny a zdroje.¹⁵³ Mezi zatím poslední stanoviska KSČM k Severoatlantickému paktu patří návrh, aby bylo referendum rozhodnuto o dalším setrvání v této organizaci.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Po vstupu do NATO komunisté navrhovali nejprve pozastavení členství a následné vystoupení z tohoto paktu. Zdroj: KSČM. Program obnovy. In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999. [interní materiál KSČM], s. 149 – 154.

¹⁵¹ KSČM. Politická deklarace IV. sjezdu KSČM. In *IV sjezd KSČM*. 1995. [interní materiál KSČM], s. 96 – 107. Podobně V programu *KSČM na přelomu tisíciletí* strana uvádí, že za perspektivní považuje rozvíjení kolektivní bezpečnosti „např. také v rámci OBSE“, s. 143. Zdroj: KSČM. KSČM na přelomu tisíciletí In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999. [interní materiál KSČM], s. 141 – 147.

¹⁵² KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM. In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999. [interní materiál KSČM], s. 23, 48, 49.

¹⁵³ KSČM. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany v období od VII. do VIII. sjezdu KSČM*. [online]. 25. 6. 2012. [cit. 2014-01-26]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/65197/zprava-uv-kscm-o-cinnosti-strany-v-obdobi-od-vii-do-viii-sjezdu>>., s. 15.

¹⁵⁴ KSČM. *Rozpracované závěry VII. sjezdu a obsahové dokumenty (2008 -2012)*, 2012. [interní materiál KSČM], s. 115.

5.2. Postoj k evropské integraci a členství ČR v EU

V otázce evropské integrace se silně projevila vnitřní diferenciací strany (Handl, 2008, s. 108). Konečný výsledek pak vyplýval ze střetu euronegativistického a euroaktivistických křídl.

Ve svých materiálech KSČM tvrdí, že odmítá takové sjednocování Evropy, které je založeno na nerovném postavení jednotlivých zemí, na prosazování zájmů jednotlivých skupin nadnárodního kapitálu a směřuje se s existencí propastných sociálních nerovností a rozsáhlých oblastí bíd. Je pro Evropu, kde budou mít podstatný vliv levicové síly. Zároveň by uvítala začlenit do evropské integrace všechny evropské země. „*Dlouhodobým cílem KSČM je Evropa socialistická*“. Dosažení skutečně rovnoprávné a demokratické integrace je podle komunistů spojeno s naplňováním socialistické alternativy pro celý kontinent a v celosvětovém vývoji. K otázce vstupu ČR do EU požadovala KSČM referendum, kde by se mohli občané po podrobném seznámení se sjednanými podmínkami rozhodnout.¹⁵⁵

Těsně před vstupem do EU se KSČM se svými výhradami k procesu evropské integrace, podle jejích vlastních slov, povrchově podobala euroskeptické ODS. Podle komunistů však je pro ODS Unie příliš sociální, pro komunisty naopak, - málo sociální a demokratická. KSČM varovala před rolí nerovnoprávného partnera ve vztahu k silným a vůdčím členům EU. Strana měla dále výhrady k netransparentnosti a nedostatku demokratické kontroly apod. Prosazoval se ale i pragmatismus: „*Se vstupem do EU přece jen získává ČR určitá práva uplatnit i svůj názor. Vstupujeme do nového historického, manévrovacího prostoru, s cílem jej nově strukturovat a měnit. KSČM si je vědoma své povinnosti využít různých stánek i této formy integrace k tomu, aby byla nalezena méně bolestivá cesta dalšího vývoje a prosazovány pokrokové cíle.*“ Mimoto strana konstatuje, že pokus postupovat k socialismu v takto izolované zemi by nemohl být úspěšný. Nakonec se ale svůj postoj k vstupu ČR do EU formulovala jako „umírněné ne“, proto tuto alternativu se vyslovila většina členů ÚV KSČM.¹⁵⁶

¹⁵⁵ KSČM. KSČM na přelomu tisíciletí In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999. [interní materiál KSČM], s. 144.

¹⁵⁶ Toto rozhodnutí také jistě ovlivnilo, že na zasedání ÚV KSČM z března 2003 bylo přijato následující stanovisko: „*KSČM chápe evropskou integraci z dlouhodobého a strategického hlediska za objektivní záležitost a nezpochybňuje členství v EU v dlouhodobějším časovém horizontu. Přesto vzhledem k vyjednaným podmínkám, nepřipravenosti země země na vstup do evropské integrace a neznalosti toho, jaká bude EU po připravované reformě, nemůže občanům doporučit, aby v referendu hlasovali pro vstup do Evropské unie v roce 2004*“. Blíže viz KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM. In *Obsahové dokumenty VI. sjezdu KSČM*. [online]. 14. 1. 2005. [cit. 2014 – 02 – 14]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy->

Po vstupu ČR do EU ale KSČM rozhodně nevystupovala s tak velkými výhradami a ani nepožadovala zrušení této organizace, jak je tomu u NATO. Naopak KSČM dokonce vysílá své kandidáty do evropských voleb a v současné době má své čtyři zástupce v Evropském parlamentu. Tito zástupci jsou členy evropské frakce Sjedenocené evropské levice/ Severské zelené levice známé pod zkratkou GUE/NGL. KSČM uvádí, že společným cílem je: „...využít všechny přednosti objektivně pokrokového procesu evropské integrace, usilovat o rozvoj evropských institucí jako demokratické protiváhy nadnárodního kapitálu a současně bránit likvidaci dosažené úrovně sociálních vymožeností, ekologických standardů a čelit hrozbě militarizace.¹⁵⁷ Dále zaujímá status pozorovatele při Straně evropské levice (SEL) (Handl, 2008, s.112). Mediální pozornost vyvolal fakt, že KSČM požadovala vypuštění kritiky stalinistických praktik a zločinů ze stanov SEL. Komunisté argumentovali zejména nejasností pojmu (Fiala – Mareš – Sokol, 2007, s. 156).

Výstižná jsou rovněž slova Vojtěcha Filipa „*Přes všechny výhrady, oprávněné výtky a kritiky Evropské unie je zřejmé, že KSČM by měla podporovat proevropskou politiku, a to výběrově, a nepodporovat pouze Unii*“ (Filip, 2008).

kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscmhttp://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm>, s. 22.

¹⁵⁷KSČM.Frakce *Sjedenocené evropské levice/Severské zelené levice GUE/NGL*. [online]. 14- 4. 2008. [cit. 2014 – 04-04]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nasi-lide/evropsky-parlament/klub-v-ep/38104>>.

Závěr

Komunistická strana Čech a Moravy se nikdy zcela nereformovala. Na jedné straně trvá na své ideologické podstatě, jako svůj strategický cíl vidí socialismus, posléze komunismus. Tento cíl otevřeně proklamuje a nelze v tomto směru hovořit o její „dvojí tváři“. Na druhou stranu se minimálně oficiálně zřiká praktik tzv. reálného socialismu, přestože jisté rysy tohoto období považuje za lepší, než to co přinesla polistopadová doba. Veškeré diskuze o tom, že proč komunisté nezměnili svůj název a jim podobné, pozbývají na významu. Komunisté jednou provždy trvají na své identitě.

Výše uvedené ukazuje na velice specifické postavení KSČM v politickém systému České republiky a částečně to vybízí k tomu, domnívat se, že takto odlišný subjekt, bude pravděpodobně usilovat o systémovou změnu v souladu se svým ideologickým přesvědčením.

Na základě operacionalizované definice antisystémovosti byl jako první stěžejní rys antisystémové strany uveden delegitimizační vliv. Tento předpoklad byl u KSČM naplněn. KSČM se k současnému, konkrétně režimu po roce 1989, staví velice kriticky. Ačkoliv se často může zdát, že KSČM často jen kritizuje stávající vládní garnituru a její konkrétní kroky, podstata samotné kritiky spočívá mnohem hlouběji, než jen v konání vládních politiků. V listopadu 1989 byl podle ní uskutečněn mocensko-politický převrat, na několika místech dokonce současný režim nazývá autoritářstvím. Tím pádem KSČM nemůžeme označit „pouze“ za stranu populistickou.

KSČM do velké míry naplňuje znaky manifestního jednání, jakožto klíčového znaku delegitimizace. Dokládají to například tvrzení, že smyslem její politiky je „přesvědčovat okrádané a obelhávané občany, že se musejí přestat bát, že mocenská zvůle se proti sjednocenému vzdoru a vůli bránit své zájmy neprosadí.“ Nebo „KSČM jedná podle koncepce avantgardní strany.“ Komunisté také zdůrazňují úlohu mimoparlamentní činnosti nebo masovost své strany. Co se týče praktické činnosti, podporují a účastní se různých akcí protestu. V poslední době je významná zejména angažovanost v rámci Společenství práce a solidarity (SPaS).

Komunisté se, podle toho co proklamují v analyzovaných dokumentech, snaží získat širší podporu pro své jednání a mobilizovat zejména ty vrstvy, které považují za ohrožené. To vše je doplněno alternativní vizí společnosti, kterou považují za lepší. Současná společnost

v jejich očích ztrácí historické opodstatnění....Na základě výše uvedeného nelze o delegitimačním vlivu KSČM pochybovat.

Pokud jde o druhý předpoklad antisystémovosti, a to neslučitelnost cílů strany s demokracií, nelze dojít k jednoznačnému závěru, jelikož KSČM neposkytuje téměř žádná jednotná vyjádření o tom, jak by přesně socialistická (popř. komunistická) společnost měla vypadat.

Prvním znakem demokracie byly definovány svobodné, soutěživé a pravidelné volby. KSČM uvádí, že socialismus nastane svobodným rozhodnutím většiny obyvatelstva pravidelně ověřovaném demokratickými volbami. Z toho lze jen vyčíst, že volby se minimálně po nějakou dobu budou konat. Na druhou stranu lze očekávat omezenou pluralitu v tom smyslu, že budou vyloučeny pravicové či strany obecně nakloněné kapitalismu, proti němuž KSČM ostře vystupuje. Zde vycházím také z předpokladu, že KSČM hovoří o „zastavení posunu doprava“ či vytvoření „široké protipравicové fronty“ ve smyslu přípravy podmínek na přechod k socialismu. Předpokládejme, že by mezi sebou tedy soutěžily strany s velice blízkou programatikou. Pluralita by měla odrážet zájmovou rozmanitost jednotlivých prvků sociální struktury. Informace o četnosti konání voleb a jim podobné už KSČM bohužel neposkytuje.

Druhý znak rozdělení moci, včetně nezávislosti soudní moci v podstatě nelze zodpovědět. Jediným údajem, který v tomto směru poskytují analyzované dokumenty je, že zákonodárná moc by měla být důsledně oddělena od moci výkonné.

Třetí znak ochrana lidských práv vyvolává velké kontroverze. Na jedné straně KSČM obhajuje lidská práva, podporovala začlenění Listiny základní práv a svobod do právního systému ČR. Hodlá kritizovat podle ní zúžený výklad a praxi v oblasti lidských práv. Obhajuje prvky sociální státu, tím pádem sociální práva lidí jakožto podskupiny lidských práv. Na druhou stranu je zde kladný vztah k severokorejskému režimu, který otevřeně lidská práva porušuje. KSČM se hlásí v podstatě ke všem ostatním světovým komunistickým a levicovými hnutím, jak proklamuje ve svých stanovách. Ale vyloženě kladný vztah k severokorejskému režimu je nepochopitelný. Tato otázka by vyžadovala samostatné posouzení.

Čtvrtý a pátý bod hovořící o svobodě projevu, sdružování a shromažďování lze shrnout do jednoho. KSČM se o tom nevyjadřuje a z analyzovaných materiálů ani nevyplývají

známky toho, že tato práva měla být porušována. Jediné znepokojení může vyvolávat vztah k minulému režimu, kdy tato práva byla porušována. KSČM se sice hlásí ke KSČ jako celek však odmítá její nedemokratické praktiky.

Šestý znak – přístup k alternativním zdrojům informací je sporný. KSČM sice nenaznačuje možnost zavedení cenzury nebo podobného opatření. Na druhou stranu radiálně vystupuje proti pravici a kapitalismu. Vzniká riziko, že by občané například neměli přístup k informacím kladně hovořícím o kapitalismu a kontrola informací by tak spočinula v rukou vládních sil. Toto riziko by bylo zejména v přechodné fázi, dokud by nebyl socialismus nastolen plně.

Poslední bod existence moderní tržní ekonomiky komunisté naplňují částečně. KSČM sice proklamuje podporu socialistického tržního hospodářství. Ze strany KSČM je i podpora podnikání v malém měřítku. Na druhou stranu v dokumentech oficiálně se věnujících socialismu uvádí, že se bude jednat zároveň o plánovanou ekonomiku, nepůjde však o direktivní způsob. Významnou roli by pak mělo hrát vlastnictví společenské. I v rámci socialismu by však zůstaly zachovány tržní mechanismy (minimálně do doby přechodu ke komusnismu), celkově by se ale jednalo o velice specifický způsob hospodářství.

Závěrem KSČM tedy zcela naplňuje podmínku delegitimačního vlivu a v souladu se svým ideologickým profilem usiluje o provedení systémové změny. Vyložená nedemokratičnost cílů nelze prokázat, byť se objevují alarmující prvky.

Jelikož by k systémové změně občané měli dospět sami, nic nenasvědčuje tomu, že se KSČM pokusí o násilné svržení současného režimu proti vůli občanů. Pokud by se však stala vládní stranou, je pravděpodobně, že by k provedení systémové změny měla snadnější cestu. Na druhou stranu komunisté se o fungování případné socialistické společnosti vyjadřují stále velmi opatrně a zatím se zdráhají přijmout plně oficiální dokumenty k tomuto tématu, což vyvolává otázku, do jaké míry se dokáží na své představě vlastně shodnout?

Dalším problémem by na cestě k dosažení cíle mohla představovat nejednotnost strany. Existence minimálně dvou vnitrostranických křídel, a to reformistického a dogmatického by mohla stranu nakonec rozdělit, nebo způsobit stagnaci. Je třeba si uvědomit, že komunisté jsou dlouhodobě ostrakizovanou stranou a spojuje je existence společného nepřítele, tj. současného režimu a kapitalismu obecně. V případě, že by se skutečně dostali k moci, by situace mohla být naprosto odlišná a k tomu, aby to bylo možné alespoň předpovědět, bylo by

zapotřebí dlouhodobě sledovat vnitrostranická dění a štěpení. Samozřejmě nelze popřít riziko, že měl režim tendenci sklouzávat k podobě reálného socialismu. Přeci jenom mezi KSČ a KSČM existuje nemalá kontinuita členstva.

Summary

The Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) did not reform completely. Its target is to achieve communism through socialism. Communists insist on their identity and refuse to change their name.

The KSČM has anti - legitimacy influence on Czech political system. This fulfills the first sign of antisystemicity. Communist party is very critical about the situation established in Czech Republic after the November 1989. The criticism goes not only against the government, therefore it cannot be considered as populist political party.

The anti-democratic goals are the second sign of antisystemicity. It cannot be unequivocally proven, that KSČM is targeting these goals, because of lack of evidence.

The first sign of democracy is free, competitive and regular elections. Communists claim, that the elections should also be held in a socialist society, however the KSČM opposes any right-wing and capitalists subjects, therefore the limited plurality can be easily expected as well as exclusion of these subjects from the elections.

The second sign of democracy, the separation of powers into Legislative, Executive, and Judicial branches. The KSČM has no comments on these separations.

The third sign of democracy, the human rights protection is controversial, because the communist party on the one hand defends the human rights, on the other hand has a positive relationship with the North Korean regime, where human rights are violated.

As far as the fourth and fifth sign, the freedom of speech, freedom of assembly and freedom of association. There is no evidence that KSČM would try to restrict these freedoms in the future.

The sixth sign of democracy, the access to alternative sources of information. This could be controversial for the KSČM, because they would not want people to have an access to the information for example supporting capitalism.

The seventh and last sign of democracy is the existence of a modern market economy. KSČM fulfills this partially, because it defends a socialist market economy, in which planning and market mechanisms are working at the same time.

Seznam zdrojů

Primární zdroje

ČSSD. *Stanovy České strany sociálně demokratické*. [online]. Platné od 23. 2. 2009. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: <<http://www.cssd.cz/ke-stazeni/stanovy>>.

Filip, Vojtěch. *Přeji nám, aby žila a zvyšovala se autorita KSČM*. Úvodní projev Vojtěcha Filipa, předsedy ÚV KSČM, na VII. sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy. [online] . 19. 5. 2008. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/38387/filip-preji-nam-aby-zila-a-zvysovala-se-autorita-kscm>>.

Grebeníček, Miroslav. Úvodní slovo k předložené písemné zprávě ÚV KSČM o činnosti strany od 1. sjezdu KSČM a její nejbližší úkoly. In *Dokumenty II. sjezdu KSČM*. 1992. [interní materiál KSČM], s. 1 – 6.

Grebeníček, Miroslav. Úvodní slovo s. M. Grebeníčka – místopředsedy KSČM. In *Dokumenty III. sjezdu KSČM*. 1993b. [interní materiál KSČM], s. 2 - 3.

Grebeníček, Miroslav. Vystoupení Miroslava Grebeníčka – předsedy ÚV KSČM. In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999. [interní materiál KSČM], s. 5 – 14.

Grebeníček, Miroslav. Vystoupení s. Grebeníčka na 1. Zasedání ÚV KSČM. In *Dokumenty III. sjezdu KSČM*. 1993. [interní materiál KSČM], s. 57 – 63.

KSČM. *Hlavní úkoly a zaměření práce strany po VIII: sjezdu KSČM*. [online]. 2012. [cit. 2014 – 03 – 04]Dostupné z: <<https://www.google.cz/search?client=opera&q=hlavní+úkoly+ksčm+po+VIII.+sjezdu&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>>.

KSČM. *Jiný svět je možný*. [online]. 19. 5. 2008. [cit. 2014 – 03 – 03]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/38397/jiny-svet-je-mozny>>

KSČM. *Kdopak by se Marxe bál?* [online]. 6. 1. 2011. [cit. 2014 – 04 – 04]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/knihovna/autorska-tvorba/52852/kdopak-by-se-marxe-bal>>.

KSČM. *Komunistická strana Čech a Moravy*. [online]. Nedatováno. [cit 2014 – 01 – 03]. Dostupné z. <<http://www.kscm.cz/nase-strana/24002/kscm-kdo-jsme?chapter=1297>>.

KSČM. KSČM na přelomu tisíciletí In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999. [interní materiál KSČM], s. 141 – 147.

KSČM. Plnění závěrů III. sjezdu. Vztah KSČM k ostatním levicovým stranám /silám/ v České republice. In *IV. sjezd KSČM*. 1995. [interní materiál KSČM], s. 51 – 56.

KSČM. Plnění závěrů III. sjezdu. Vztah KSČM k zahraničním levicovým subjektům. In *IV. sjezd KSČM*. 1995. [interní materiál KSČM], s. 56 – 58.

KSČM. Politická deklarace IV. sjezdu KSČM. In *IV sjezd KSČM*. 1995. [interní materiál KSČM], s. 96 – 107.

KSČM. Program Komunistické strany Čech a Moravy. In *Dokumenty I. sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy*. 1990. [interní materiál KSČM], s. 16 – 23.

KSČM. Program KSČM. In *Dokumenty II. sjezdu KSČM*. 1992. [vnitrostranický materiál KSČM], s. 37 – 43.

KSČM. *Prohlášení k občanům ČSSR*. [online]. 20. 12. 1989. [cit .2014-05-11]. Dostupné z: : <<http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40623/prohlaseni-k-obcanum-cssr>>.

KSČM. *Prohlášení VII. sjezdu KSČM k živnostníkům, malým a středním podnikatelům*. [online]. 19. 5. 2008. [cit. 2014 – 03 – 03]. Dostupné z: < <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/38393/prohlaseni-vii-sjezdu-kscm-k-zivnostnikum-malym-a-strednim-podnikatelum>>

KSČM. Přístupy KSČM k živnostenskému a ostatnímu malému podnikání. In *Rozpracované závěry VII. sjezdu KSČM a obsahové dokumenty (2008 – 2012)*. 2012. [interní materiál KSČM], s. 134 – 141.

KSČM. *Rozpracované závěry VII. sjezdu a obsahové dokumenty (2008 -2012)*, 2012. [interní materiál KSČM], s. 115.

KSČM. *Sjezdy KSČM*. [online]. Nedatováno. [cit. 2014 - 1– 25] Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm>>.

KSČM. *Socialismus pro 21. století*. [online]. 21. 4. 2008. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vii-sjezd-kscm/35668/socialismus-pro-21-stoleti>>

KSČM. *Socialismus v 21. století*. [online]. 17. 5. 2012. [cit. 2014 – 03 – 05]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64118/socialismus-v-21-stoleti>>.

KSČM. *Stanovisko k výročí 21. srpna 1968*. [online]. 21. 8. 2008. [cit. 2014 – 04 – 01]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40633/stanovisko-k-vyroci-21-srpna-1968>>.

KSČM. *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online]. Platné od 19. 5. 2012. [cit. 2013 – 12 – 04]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/stanovy>>.

KSČM. Teze zprávy ÚV KSČM o činnosti od ustavujícího sjezdu KSČM od I. sjezdu KSČM. In *Obsahové dokumenty I. Sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy*. 1990. [interní materiál KSČM], s. 1 - 15.

KSČM. Vývoj české společnosti v období mezi III. a IV sjezdem KSČM. In *IV. sjezd KSČM*. 1995. [interní materiál KSČM], s. 4 – 26.

KSČM. *Závěry VIII. sjezdu KSČM: „Cílem je spravedlivá společnost“* [online]. 21. 5. 2012. [cit. 2014 - 04 - 20]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/64182/zavery-viii-sjezdu-kscm-cilem-je-spravedлива-spolecnost>>.

KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM. In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999.[interní materiál KSČM], s. 15 – 68.

KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po V. sjezdu KSČM. In *Obsahové dokumenty VI. sjezdu KSČM*. [online]. 14. 1. 2005. [cit. 2014 – 02 – 14]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm><http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm/vi-sjezd-kscm/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm/24140/obsahove-materialy-vi-sjezdu-kscm>>, s. 7 – 54.

KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany od 1. sjezdu KSČM. In *Dokumenty II. sjezdu KSČM*. 1992.[interní materiál KSČM], s. 7 – 29.

KSČM. *Zpráva ÚV KSČM o činnosti strany v období od VII. do VIII. sjezdu KSČM*. [online]. 25. 6. 2012. [cit. 2014-01-26]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/volby-a-akce/viii-sjezd-kscm-v-liberci/dokumenty/65197/zprava-uv-kscm-o-cinnosti-strany-v-obdobi-od-vii-do-viii-sjezdu>>.

KSČM. Zpráva ÚV KSČM o vývoji ve straně od II. sjezdu KSČM do III. sjezdu KSČM. In *Dokumenty III. sjezdu KSČM*. 1993. [interní materiál KSČM], s. 4 – 12.

KSČM.Frakce *Sjednocené evropské levice/Severské zelené levice GUE/NGL*. [online]. 14- 4. 2008. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nasi-lide/evropsky-parlament/klub-v-ep/38104>>.

KSČM. *Program obnovy*. In *Dokumenty V. sjezdu KSČM*. 1999. [interní materiál KSČM], s. 149 – 154.

Machalík, Jiří. Úvodní slovo Jiřího Machalíka ke Zprávě Ústředního výboru Komunistické strany Čech a Moravy o činnosti od ustavujícího sjezdu KSČM do 1. sjezdu KSČM. In *Dokumenty 1. sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy*. 1990. [interní materiál KSČM], s. 2 – 13.

ODS. Stanovy Občanské demokratické strany.[online]. Platné od 19. 1. 2014. [cit. 2013 – 12 – 05]. Dostupné z: <<https://moje.ods.cz/stanovy>>.

Zákon č. 198. ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů ČR*. 1993.

Zákon č. 424 ze dne 2. října 1991 o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů ČSFR*. 1991.

Literatura

Bocheňski, Józef M. *Marxismus – Leninismus. Věda nebo víra*. 1. Vydání. Olomouc: Velehrad. 1994. ISBN 80-901614-5-6.

Dahl, Robert. *Demokracie a její kritici*. 1. Vydání. Praha: Victoria Publishing. 1995. ISBN 80-85605-81-3.

Dahl, Robert. *O demokracii*. 1. Vydání. Praha: Portál. 2001. ISBN 80-7178-422-2.

Dudek, Petr. Reformovat dinosaura. In Drda, Adam – Dudek, Petr. *Kdo ve stínu čeká na moc. Čeští komunisté po listopadu 1989*. 1. Vydání 1. Praha: Paseka. 2006, s. 25 – 50. ISBN 80-7185-802-1.

Fiala, Petr – Holzer, Jan – Mareš, Miroslav – Pšeja, Pavel. *Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM v dalších komunistických organizacích v České republice*. 1. Vydání. Brno: Masarykova univerzita. 1999. ISBN 80-210-2249-3.

Fiala, Petr – Mareš, Miroslav – Pšeja, Pavel. Komunisté a jejich strany. In Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. 1. Vydání. II. díl. Brno: Doplněk. 2005. s. 1413 – 1432. ISBN 80-7239-179-8.

Fiala, Petr – Mareš, Miroslav – Sokol, Petr. *Eurostrany: politické strany na evropské úrovni*. 1. Vydání. Brno: Barrister & Principal, 2007. ISBN 978-80-87029-05-3.

Formánek, Miroslav – Heller, Josef – Neužil, František. Ekonomická podstata socialismu. In Heller, Josef – Neužil, František a kol. *Bojíte se socialismu?* 1. Vydání. Příbram: Periskop. 2007. ISBN 978-80-87077-01-6, s. 116 – 128.

Formánek, Miroslav – Heller, Josef – Neužil, František. Formy procesů změny a revoluce v podmínkách globalizace. In Heller, Josef – Neužil, František a kol. *Kdopak by se Marx bál?* 1. Vydání 1. Praha: Futura. 2011. ISBN 978 – 80-86844-73-2, s. 451 – 476.

Grzymala – Busse, Anna. Czech and Slovak Communist Success Party Transformations After 1989. Organizational Resources, Elite Capacities, And Public Commitments. In Ishiyama, John T ed. *Communist successor parties in post-communist politics*. 1. Vydání. Huntington: Nova Science Publishers. 1999. s. 43 – 69. ISBN 1-56072-677-6.

Handl, Vladimír. Transformace komunistické strany: Od „strategie levicového ústupu“ k evropeizaci. In Gjuríčová, Adéla – Kopeček, Michal. *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. 1. Vydání. Praha: Paseka. 2008. ISBN 978-80-7185-876-8, s. 91 – 115.

Havlík, Vlastimil. The Czech Republic . In Havlík, Vlastmil – Pinková, Aneta eds. *Populist political parties in East-Central Europe*. 1. Vydání. Brno: Masarykova univerzita. 2012, s. 97 – 128. ISBN 978-80-210-6105-7.

Heller, Josef – Neužil, František. Slova autorů. In Heller, Josef – Neužil, František a kol. *Bojíte se socialismu?* 1. Vydání. Příbram: Periskop. 2007. ISBN 978-80-87077-01-6, s. 5 – 15.

Heller, Josef – Neužil, František. Proč a jak vznikla tato práce? In Heller, Josef – Neužil, František a kol. *Kdopak by se Marxe bál?* 1. Vydání. Praha: Futura. 2011. ISBN 978 – 80-86844-73-2, s. 7 – 33.

Heywood, Andrew. *Politologie*. 1. Vydání . Praha: Eurolex Bohemia. 2004. ISBN 80-86432-95-5.

Heywood, Andrew. *Politické ideologie*. 4. Vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. 2008. ISBN 978-80-7380-137-3.

Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír. Nástupnické komunistické strany a jejich typologizace. In Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír eds. *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*. 1. Vydání. Brno: Masarykova univerzita. 2002, s. 11 – 39. ISBN 80-210-2990-0.

Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír. *Politické strany: Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. 1. Vydání. Praha: Grada. 2010. ISBN 978-80-247-3192-6.

Kopeček, Lubomír. Sociálně politické podmínky demokracie, In: Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír eds. *Demokracie, teorie, modely osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. 2. Vydání. Brno: Masarykova univerzita. 2007, s. 109 – 148. ISBN 978-80-210-4249-0.

Kubát, Michal. Demokratické politické režimy. In. Novák, Miroslav et al. *Úvod do studia politiky*. 1. Vydání. Praha: SLON. 2011. ISBN 978-80-7419-052-0, s. 697 – 733.

Kubát, Michal. *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi: (vybrané otázky)* Praha: Dokořán. 1. Vydání. 2010. ISBN 978-80-7363-285-4.

Kubát, Michal. Stranické systémy. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*. 2. Vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. 2007b, s. 229 – 250. ISBN 978-80-7380-076-5.

Kubát, Michal. Politické režimy – formy vlády. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*. 2. Vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. 2007c, s. 185 – 203. ISBN 978-80-7380-076-5.

Kubát, Michal. Volby a volební systémy. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol. *Úvod do studia politické vědy*. 2. Vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. 2007d., s. 251 -303. ISBN 978-80-7380-076-5.

Kubát, Michal. *Postkomunismus a demokracie. Politika ve středovýchodní Evropě*. 2. Vydání. Praha: Dokořán. 2003. ISBN 80-86569-47-0.

Kubát, Michal. *Současná česká politika. Co s neefektivním režimem?* 1. Vydání. Brno: Barrister & Principal. 2013. 978-80-87474-86-0.

Kunštát, Daniel. *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989*. 1. Vydání. Praha: SLON. 2013. ISBN 978-80-7419-143-5.

Lenin, Vladimír Iljič. *Stát a revoluce: marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci*. 3. Vydání. Praha: Svoboda. 1982. č. nár. bibl. cnb000158276.

Marczewska – Rytko, Maria. Populism in Central Europe. Theoretical Problems. In: Nekvapil, Václav – Staszkievicz. *Populism in Central Europe*. 1. Vydání. Praha: AMO. 2007, s. 43 – 58. ISBN 978-80-87092-02-6.

Mareš, Miroslav. Komunismus. In: Bastl, Martin – Mareš, Miroslav – Smolík, Josef – Vejvodová, Petra. *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. 1. Vydání. Praha: Grada. 2011. ISBN 978-80-247-3797-3.

Mareš, Miroslav. Pokusy o reformu komunistické strany a postkomunistické subjekty v České republice. In Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír eds. *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*. 1. Vydání. Brno: Masarykova univerzita. 2003, s. 83 - 99. ISBN 80-210-2990-0.

Mareš, Miroslav. Teorie extremismu. In Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír eds. *Demokracie, teorie, modely osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. 2. Vydání. Brno: Masarykova univerzita. 2007. s. 297 – 326. ISBN 978-80-210-4249-0.

Novák, Miroslav. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. 1. Vydání. Praha: SLON. 1997. ISBN 80-85850-22-2.

Novák, Miroslav. *Jakou demokracii pro nové demokracie?: konsensuální model, efektivita a kulturně homogenní země*. Vydání 1. Vydání. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav. 2001. ISBN 80-210-2742-8.

Pehe, Jiří. *Demokracie bez demokratů. Úvahy o společnosti a politice*. 1. Vydání. Praha: Prostor. 2010. ISBN 978-80-7260-234-6.

Perottino, Michel – Polášek, Martin. KSČM v perspektivě stranickoorganizační. In Polášek, Martin – Novotný, Vilém – Perottino, Michel a kol. *Mezi masovou a kartelovou stranou: možnosti teorie při výkladu ČSSD a KSČM v letech 2000 – 2010*. 1. Vydání. Praha: SLON. 2012, s. 110 – 128. ISBN 978-80-7419-094 – 0.

Pšeja, Pavel. *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989 – 1998*. 1. Vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2005. ISBN 80-7325-069-1..

Sartori, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. 2. Vydání. Praha: SLON. 2011. ISBN 978-80-7419-048-3.

Sartori, Giovanni. *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. 1. Vydání Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2005. ISBN 80-7325-062-4.

Strmiska, Maxmilián. Demokracie, extremismus, antisystémová orientace. In: Fiala, Petr ed. *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. 1. Vydání. Brno: Masarykova univerzita. 1998, s. 27 – 44. ISBN 80-210-1798-8.

Šanc, David. Český stranický systém po roce 1989. In Cabada, Ladislav – Šanc, David. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. Vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. 2005. ISBN 80- 86898-50-4.

Periodika

Capoccia, Giovanni . Anti-System Parties: A Conceptual Reassessment. *Journal of Theoretical Politics*. 2002. roč. 14., č. 1., s. 9 – 35.

Fiala, Petr – Mareš, Miroslav. KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany. *Politologický časopis*. 1999. roč. 6. č. 2, s. 183 – 206.

Havlík, Vlastimil – Pinková Aneta. Populisté, protestní strany, outsideři? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických politických stran. *Rexter*. 2012. roč. 10. č. 2., s. 121 – 153.

Kubát, Michal. Teorie antisystémové strany. *Politologický časopis*. 2007. roč. 14, č. 2., s. 110 – 123.

Navrátil, Jiří . Nástin teoretické typologie antisystémových aktérů. *Politologický časopis*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2009. roč. 16., č. 2., s. 148-167.

Strmiska, Maxmilián. The Communist Party of Bohemia and Moravia: A Post-Communist Socialist or a Neo-Communist Party? *GermanPolicy Studies/PolitikFeldanalyse*. 2002. roč. 2, č. 2, s. 220 – 240.

Vilhelm, Petr. Proč KSČM nemění svůj název? *Naše pravda*. 1991. roč. 1., č. 5, s. 1.

Vodička, Karel. Základní principy politického systému komunistického Československa. *Politologická revue*. 2000. roč. 6, č. 1, s. 108 – 118.

Elektronické zdroje

Budajová, Anna. Severní Korea: Zpráva OSN o porušování lidských práv. *Rozhlas. cz.* [online]. 20. 2. 2014. [cit. 2014 – 03 – 12]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/plus/svet/_zprava/severni-korea-zprava-osn-o-porusevani-lidskych-prav--1318222>.

Ceskatelevize. *Vláda chce zakázat KSČM, začala sbírat podklady.* [online]. 14. 2. 2011. [cit. 2014 – 05 -10]. Dostupné z : <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/115430-vlada-chce-zakazat-kscm-zacala-sbirat-podklady/>>.

Filip, Vojtěch. KSČM: Kim Čong-il se obětoval za blaho Korejců. *Lidovky.cz.* [online]. 23. 12. 2011. [cit. 2014 – 03 – 12]. Dostupné z: <http://www.lidovky.cz/kscm-kim-cong-il-se-obetoval-za-blaho-korejcu-fmp-/zpravy-svet.aspx?c=A111223_153634_ln-video_jv>.

Heller, Josef. *Co je to „stalinismus“?*. [online]. Nedatováno.[cit. 2014-31-03] Dostupné z: <https://www.google.cz/search?q=co+je+to+stalinismus+heller&client=opera&oe=UTF-8&oq=co+je+to+stalinismus+heller&gs_l=heirloom-serp.3...825916.832624.0.832780.36.17.3.14.2.0.265.2762.0j12j5.17.0....0...1ac.1.34.heirloom-serp..16.20.2544.myd_4T6eIfc>.

Kunštát, Daniel. *Veřejná podpora KSČM po roce 1989 historická východiska: politické a sociální souvislosti, perspektivy.* [online]. 2004. [cit. 2014 – 05 – 05]. Dostupné z: <<http://cvvm.soc.cas.cz/2004-1/verejna-podpora-kscm-po-roce-1989-historicka-vychodiska-politicke-a-socialni-souvislosti-perspektivy,>>.

Macková, Martina. Mají být komunisté komunisty? Strana název nezmění. *Aktuálně.cz.* [online]. 18. 11. 2007. [cit.2014–02–01]. Dostupné z: <<http://zpravy.aktualne.cz/domaci/maji-byt-komuniste-komunisty-strana-nazev-nezmeni/r~i:article:514236/>>.

Novinky.cz. *Ústavní soud.* [online]. Nedatováno. [cit. 2014 – 04 – 04]. Dostupné z: <<http://tema.novinky.cz/ustavni-soud>>.

STEM. *Téměř dvě třetiny současných stoupenců KSČM byly v minulosti členy KSČ* [online]. 2002. [cit. 2014 – 03 – 03]. Dostupné z: < <http://www.stem.cz/clanek/266> >.

